

ISSN 2227-2844

ВІСНИК

**ЛУГАНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

№ 2 (350) БЕРЕЗЕНЬ

2022

ВІСНИК

ЛУГАНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

№ 2 (350) березень 2022

Засновано в лютому 1997 року
Свідоцтво про реєстрацію:
серія КВ № 14441-3412ПР,
видане Міністерством юстиції України 14.08.2008 р.

Збірник наукових праць внесено до переліку
наукових фахових видань України
(філологічні науки)
Наказ Міністерства освіти і науки України № 1188 від 24.09.2020 р.

Журнал включено до переліку видань реферативної бази даних
«Україніка наукова» (угода про інформаційну співпрацю
№ 30-05 від 30.03.2005 р.)

Рекомендовано до друку на засіданні вченої ради
Луганського національного університету імені Тараса Шевченка
(протокол № 8 від 25 березня 2022 року)

Виходить чотири рази на рік

Засновник і видавець –
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор:

Семеріков С. О. – доктор педагогічних наук, професор, Криворізький державний педагогічний університет, професор кафедри інформатики та прикладної математики (Україна)

Заступники головного редактора:

Караман О. Л. – доктор педагогічних наук, професор, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», директор навчально-наукового інституту педагогіки і психології (Україна)

Набока О. В. – доктор історичних наук, доцент, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», завідувач кафедри історії України (Україна)

Шехавцова С. О. – доктор педагогічних наук, професор, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», декан факультету іноземних мов (Україна)

Відповідальні редактори:

Юрків Я. І. – кандидат педагогічних наук, доцент, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», доцент кафедри соціальної педагогіки (Україна)

Забудкова О. А. – кандидат історичних наук, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», старший викладач кафедри історії України (Україна)

Кокнова Т. А. – доктор педагогічних наук, доцент, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», професор кафедри романо-германської філології (Україна)

Члени редакційної колегії:

Бабіч В. І. – доктор педагогічних наук, професор, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (Україна)

Власенко К. В. – доктор педагогічних наук, професор, Донбаська державна машинобудівна академія, завідувач кафедри математики та моделювання (Україна)

Глуховцева К. Д. – доктор філологічних наук, професор, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», завідувач кафедри української філології та загального мовознавства (Україна)

Дмитренко В. І. – доктор філологічних наук, професор, Криворізький державний педагогічний університет, професор кафедри української та світової літератур (Україна)

Заблюцький В. В. – доктор наук з державного управління, професор, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», директор навчально-наукового інституту публічного управління, адміністрування та післядипломної освіти (Україна)

Кобзар О. І. – доктор філологічних наук, професор, Полтавський університет економіки й торгівлі, професор кафедри ділової іноземної мови (Україна)

Кушнірова Т. В. – доктор філологічних наук, професор, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», професор кафедри германської філології та перекладу (Україна)

Литвин М. Р. – доктор історичних наук, професор, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, завідувач відділу (Україна)

Лукашевич-Велеба Й. – доктор педагогічних наук, Академія спеціальної педагогіки імені Марії Гжегожевської, професор педагогічного факультету (Республіка Польща)

Любимова С. А. – кандидат філологічних наук, доцент, Київський національний лінгвістичний університет, докторант кафедри англійської філології, перекладу і філософії мови імені проф. О. М. Мороховського (Україна)

Михальський І. С. – доктор історичних наук, професор, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», завідувач кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин (Україна)

Моїсєнко О. Ю. – доктор філологічних наук, професор, Національний університет «Києво-Могилянська академія», професор кафедри англійської мови (Україна)

Нефьодов Д. В. – доктор історичних наук, доцент, Миколаївський національний університет імені В. О. Сухолинського, доцент кафедри історії (Україна)

Отравенко О. В. – кандидат педагогічних наук, доцент, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», доцент кафедри теорії і методики фізичного виховання (Україна)

Прошкін В. В. – доктор педагогічних наук, Київський університет імені Бориса Грінченка, професор кафедри комп'ютерних наук і математики (Україна)

Сасенко В. Г. – кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», доцент кафедри олімпійського та професійного спорту (Україна)

Священко З. В. – доктор історичних наук, професор, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, професор кафедри всесвітньої історії та методик навчання (Україна)

Си Цзюньцзін – доктор філологічних наук, професор, Ланьчжоуський університет, факультет російської мови та літератури (КНР)

Ткачук В. В. – кандидат педагогічних наук, Криворізький національний університет, асистент кафедри інженерної педагогіки та мовної підготовки (Україна)

Хахула Л. І. – кандидат історичних наук, доцент, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, старший науковий співробітник (Україна)

Юган Н. Л. – доктор філологічних наук, професор, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, професор кафедри іноземних мов (Україна)

РЕДАКЦІЙНІ ВИМОГИ ДО ТЕХНІЧНОГО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ

Редколегія «Вісника» приймає статті обсягом від 8 до 12 сторінок через 1 інтервал, повністю підготовлених до друку. Рукопис слід надіслати в електронному варіанті на адресу: kafedra.rgf.lnu.press@gmail.com. Набір тексту здійснюється у форматі Microsoft Word (*.doc) шрифтом № 12 (Times New Roman) на папері формату А-4; усі поля (верхнє, нижнє, правє й лівє) – 3,8 см. Абзацний відступ – 1,00 см.

Статті у «Віснику» повинні бути розміщені за рубриками. Секція в яку Ви подаєте публікацію. Інформація про УДК розташовується у верхньому лівому кутку без відступів (шрифт нежирний). Через рядок від УДК в лівому верхньому кутку вказуються прізвище та ініціали автора (повністю, шрифт жирний), через кому наступним рядком – учений ступінь, звання, посада, місце роботи; e-mail; ORCID ID (персональний код, який необхідно отримати, заповнивши анкету за посиланням: <https://orcid.org/register>).

Назва статті, друкується через рядок від ORCID, великими буквами (шифр жирний), може містити не більше 10 слів, розкривати сутність проблеми та бути цікавою широкому загалу науковців. Назва статті має бути сформульована одним реченням. У формулюванні назви статті слід уникати скорочень.

Зміст статті викладається за планом: постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями; аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми та на які спирається автор; виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується ця стаття; формулювання цілей статті (постановка завдання); визначення методики дослідження (сукупність методів дослідження, їх основний зміст, характеристики і показники, які вони фіксують, та одиниці вимірювання); виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих наукових результатів; висновки з цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Усі перелічені елементи повинні бути стилістично представлені в тексті, але графічно виділяти їх не треба.

Приклади у тексті роботи подаємо курсивом. Лапки в тексті друкуємо за зразком: «...»; розрізняйте дефіса (-) й тире (–). У тексті статті біля прізвищ вказуємо лише один ініціал.

Посилання на цитовані джерела в тексті оформлюються таким чином: у круглих дужках зазначається прізвище автора, та рік видання роботи (наприклад, Іванов, 2010). Якщо потрібно посылатися на декілька джерел, варто перелічувати їх через крапку з комою (наприклад, Іванов, 2016; Петров & Сидоров, 2015; Моогє, 2006). Якщо використовуються цитати, статистика тощо, то слід вказати номер сторінки посилання (Афанасьєва, 2016, с. 46; Bruner, 2012, р. 24). Бібліографія і при необхідності примітки подаються в кінці статті після заголовку «Список використаної літератури» (без двокрапки) у порядку цитування й оформлюються відповідно до ДСТУ 8302:2015. Бібліографічні джерела подаються підряд, без відокремлення абзацем; ім'я автора праці (або перше слово її назви) виділяється жирним шрифтом.

Для коректного індексування публікацій наукометричними системами після «Списку використаної літератури» необхідно навести References. Посилання в References мають бути оформлені латиною; для кирилических цитувань слід транслітерувати імена авторів та назви видань; останні також слід навести в англійському перекладі в [] з зазначенням мови оригіналу в дужках, наприклад, [in Russian], [in Ukrainian] Назви періодичних видань слід наводити відповідно до офіційного латинського написання за номером реєстрації ISSN. В елементах опису не можна заміняти латинські літери на кириличні. Цитування в References мають бути оформлені за стандартом APA.

Статтю закінчують 3 анотації обсягом 1600-1800 знаків (українською, російською та англійською мовами) із зазначенням прізвища, ім'я та по-батькові автора, назви статті та ключовими словами (3–5 термінів).

Стаття повинна супроводжуватися рецензією провідного фахівця (доктора, професора).

На окремому аркуші подається довідка про автора: (прізвище, ім'я, по батькові; місце роботи, посада, звання, учений ступінь; адреса навчального закладу (повністю), домашня адреса; e-mail та номери телефонів (службовий, домашній, мобільний) трьома мовами (українською, російською та англійською).

© ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2022

ЗМІСТ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ МОВОЗНАВСТВА

1. **Дьячок Н. В., Датченко Ю. В.** Особливості комплексних назв писанкарської термінології 5
2. **Рябокін Н. О., Торба О. А.** Мовна одиниця «звертання»: основні аспекти лінгвістичного вивчення..... 14
3. **Сизоненко Н. М.** Прагматичні особливості заголовків наукових статей (на матеріалі фахового видання «Ефективна економіка») 25
4. **Шаповалова Л. В., Чугаєва М. С.** Комунікативні стратегії 119 псалма як специфічні чинники впливу на свідомість (на матеріалі французького перекладу)..... 32
5. **Вэй Вэй.** Структурно-номинативная типология единиц торгово-экономической терминологии: термины-слова и термины-юкстапозиты 41

РОМАНО-ГЕРМАНСЬКІ МОВИ

6. **Комлик Н. Ю.** Англійські ідіоми із сурядними словосполученнями як репрезентанти англомовної картини світу 51
7. **Любимова С. А.** Соціокультурні стереотипи в англомовному медійному дискурсі: динамічний аспект..... 60

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

ТА ЛІТЕРАТУРА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

8. **Khairulina N., Dmytrenko V.** Semiotics of Ukrainian and English intellectual novels in «man ia a commodity» context..... 69
9. **Колесник А. В.** Натуралізм у творі Дмитра Марковича «У найми»..... 77
10. **Крижановська О. О.** Принципи акмеїстичної поезики у творах І. Багряного 87
11. **Liulka V., Tarasova N.** Genre Specifics of «the Adventures of Tom Sawyer» by Mark Twain..... 95
12. **Пронькина О. Ф.** Рецепция Китая в произведениях Ф. Ницше: имагологический аспект 105

ЗІСТАВНІ СТУДІЇ

ТА ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

13. **Матіюк В. В., Кушнірова Т. В.** Особливості перекладу наукових термінів у галузі генетики українською мовою..... 112

ЛІНГВОДИДАКТИКА

14. **Демченко Н. О.** Місце дистанційної форми навчання у загальній системі освіти студентів філологів 120
15. **Кокнова Т. А.** Лінгвометодична компетентність викладача іноземної мови (професійна характеристика)..... 131
16. **Мілова О. Є., Павлюк Н. В.** Навчальна перекладацька практика: проєктний підхід 139
17. **Сергєєва В. Є.** Специфіка використання предметно-мовного інтегрованого навчання студентів немовних спеціальностей ЗВО 149
18. **Харковський Є. М.** Досвід використання аудіовізуального матеріалу іспанськими педагогами..... 158
19. **Otroshchenko L., Medvedovska D.** Exploiting TikTok in teaching English: SWOT analysis of application..... 168

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ МОВОЗНАВСТВА

УДК 811.114.225.22

DOI: 10.12958/2227-2844-2022-2(350)-5-13

Дьячок Н. В.,

доктор філологічних наук, професор
кафедри загального та слов'янського мовознавства
Дніпровського національного університету
імені Олеся Гончара, м. Дніпро, Україна.
dyachok74natalya@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-3949-3423>

Датченко Ю. В.,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри
загального та слов'янського мовознавства
Дніпровського національного університету
імені Олеся Гончара, м. Дніпро, Україна.
datchenkoju@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-2276-4760>

**ОСОБЛИВОСТІ КОМПЛЕКСНИХ НАЗВ
ПИСАНКАРСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ**

Постановка проблеми. Номінації бувають простими, синтетичними, та комплексними, аналітичними, тобто такими, що представлені словосполученнями того чи того ступеню злиття вербальних одиниць, які містять ці словосполучення. Первинність аналітичної структури таких номінацій свідчить про їхню когнітивну еволюцію – від складного, описового найменування до простого. Тобто можливим є розвиток аналітичної конструкції з подальшою її трансформацією у словесну форму. Потрібно зауважити, що аналітична і синтетична форми відбиття одного й того ж самого змісту зводяться до розуміння абстрактної номінативної одиниці – номіни (за В. М. Нікітевичем).

У цьому дослідженні проаналізовано комплексні номінації писанкарської термінології та їхній мовленнєвий словотвірний потенціал. Насправді мало хто з науковців привертає увагу саме до таких – аналітичних – назв, адже широко відомо, що центральною номінативною одиницею є слово, чи лексема. Але з цим можна посперечатися.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На користь гіпотези щодо можливості номінації аналітичними конструкціями свідчить думка І. О. Мариненко, яка запропонувала визначення словосполучень різного ступеня злитості, від чого певною мірою залежить їхня номінативна та дериваційна продуктивність. Згідно із запропонованою нами

класифікацією це вільні словосполучення, що прагнуть до певного ступеня злиття компонентів через частоту їхнього сумісного функціонування; ідіоматизовані словосполучення, які є лексико-семантичними різновидами словосполучень, що за своєю внутрішньою семантичною структурою знаходяться між вільним і фразеологічним поєднанням; фразеологізовані словосполучення, виникнення яких зумовлено ідіоматизованими словосполученнями.

Отже, словосполучення є смисловим і граматичним поєднанням «двох і більше повнозначних слів на основі підрядного зв'язку за нормами і правилами певної мови, що виникає в процесі творення речень» (Мариненко, 2021, с. 8).

За ступенем злиття компонентів ці аналітичні конструкції є вільними, «у яких обидва компоненти зберігають своє лексичне значення і в реченні виконують різні синтаксичні функції» (Мариненко, 2021, с. 9), але й мають власну валентність, тобто здатність сполучатися з іншими одиницями, що поступово призводить до зв'язаності компонентів.

Також І. О. Мариненко протиставляє вільним словосполученням зв'язані, що в реченні постають одним членом речення, відповідно, можуть бути **фразеологічно зв'язаними** (тобто такими, що частково або вповні втратили або змінили первинні значення своїх компонентів), **лексично зв'язаними** (тобто усталеними сполуками «слів, до яких належать терміни, власні назви» (Мариненко, 2021, с. 10)), **синтаксично зв'язаними** (тобто такими, що «мають семантично неповний головний компонент, що конкретизується залежним словом, яке несе основне смислове навантаження» (Мариненко, 2021, с. 10)).

Синтаксично зв'язані є кількісно-іменними з головним словом-числівником або іменником із значенням кількості, залежним – іменником; кількісно-іменними, що складаються з двох іменників, з головним словом, що позначає сукупність, міру, об'єм, обсяг тощо; зі значенням вибірковості, частини від цілого, у яких компоненти пов'язані між собою прийменником *з/із/зі*; зі значенням сумісності або сукупності, компоненти яких поєднані прийменником *з/із/зі*; іменникові з залежним компонентом – порядковим числівником, що поточнює значення головного компонента; зі значенням періоду часу, що вказують на початок, середину або кінець явища, позначеного залежним словом; що є перифразами і фразеологічними сполуками; дієслівно-іменниковими, «у яких головний компонент – дієслово – семантично неповнозначний, а тому смисловим ядром виступає залежний іменник. Такі словосполучення мають ознаки фразеологічних сполук, уживаються в офіційних текстах і мають однослівні нейтральні відповідники (*ухвалювати рішення* (вирішувати), *покласти край* (припинити), *здобути перемогу* (перемогти), *віддати наказ* (наказати), *надати допомогу* (допомогти), *брати початок* (починатися), *робити запис* (записувати))» (Мариненко, 2021, с. 11).

Ця класифікація й розуміння її авторки словосполучень як синтаксично-номінативних одиниць виявляється досить цікавими, але

потребують певних уточнень щодо критеріїв визначення кожного з пунктів для адекватного розподілу досліджуваного матеріалу.

Метою статті є аналіз зі структурно-номінативних позицій найменувань одиниць писанкарської творчості. Досягнення мети передбачає розв'язання таких **завдань**: надати лінгвістичну дефініцію досліджуваним комплексним номінаціям, показати вживання їх у контекстах, прокоментувати їхні структурні характеристики, які свідчать про певні етнокультурні особливості.

Методика дослідження. Матеріал дослідження дібрано методом суцільної вибірки. Опис комплексних номінативних одиниць писанкарської лексики здійснено шляхом дескриптивного методу. Структурування матеріалу подано через прийом класифікації на перетині описового й структурного методів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Отже, у межах новітньої теорії номінації науковці (В. М. Никитевич (1985), Н. В. Дьячок, О. О. Бондарева (2021)) виокремлюють 1) структурні різновиди номем з домінантою-словом, що репрезентовані всіма семантично тотожними одиницями, які ототожнюються на рівні слова; 2) структурні різновиди номем з домінантою-словосполученням, що репрезентовані всіма семантично тотожними одиницями, які ототожнюються на рівні словосполучення. Потрібно тут зазначити, що межа між першим та другим різновидами номем полягає у здатності до номінування об'єктів дійсності самотійного слова, слова, поширеного іншою лексемою, та словосполучення того чи того ступеня злиття компонентів. Тобто номем з домінантою-словосполученням є в актуальному плані залежними від номем з домінантою-словом. А етимологічно – навпаки: первинними є аналітичні номінативні одиниці, адже мислить людина образами, еквівалентними аналітичним лінгвальним конструкціям. Отже, цей синкретизм дозволив класифікувати одиниці, у яких зреалізовано номем з домінантою-словосполученням, у такий спосіб:

а) вільне словосполучення, що прагне до певного ступеня злиття компонентів через частоту їхнього сумісного функціонування;

б) ідіоматизоване словосполучення, або колокація, яку розглядають як лексико-семантичний різновид словосполучення, що за своєю внутрішньою семантичною структурою межує з вільним і фразеологічним поєднаннями;

в) фразеологізоване словосполучення, виникнення якого зумовлено ідіоматизованим словосполученням і яке є постійним і відновлюваним вживанням вільного сполучення слів не в прямому, а в узагальненому, образно-переносному значенні;

г) поєднання зі службовим словом і аналітичні лексико-семантичні варіанти;

д) універбалізований (вербальний) еквівалент словосполучення – слово, що виникло внаслідок вербальної модифікації словосполучення, тотожне словосполученню в лексико-граматичному аспекті, тобто

демонструє тотожність лексичного, граматичного значень і синтаксичної функції.

Останній структурний різновид номеми представлений так.

1. Словесна модифікація номеми з домінантою-словосполученням з'являється внаслідок еліпсиса, тобто такого поєднання елементів словосполучення в слово, яке за своїм походженням є його компонентом: а) еліпсис (залежне слово); б) еліпсис (головне слово); в) еліптична універбація, наслідками якої можуть бути іменники, прикметники, дієслова, дієприкметники, дієприслівники, прислівники та вигуки.

2. Словесна модифікація номеми з домінантою-словосполученням створюється внаслідок композитної компресії словосполучення: а) аббревіація; б) власне формальна компресія, за якої спостерігається просте інтерпретирування колокації як слова (те, що в традиційній лінгвістиці називають стягненням); в) компресійна універбація, за якої компресія супроводжується імітацією словотворення.

Також номеми з домінантою-словосполученням можуть бути представлені одночасно кількома своїми структурними різновидами, чому і кваліфікуються як номінатами комплексного зразка.

Якщо говорити про комплексні найменування одиниць писанкарської творчості, то їх слід віднести до таких груп аналітичних утворень.

1. Вільні словосполучення, що прагнуть до певного ступеня злиття компонентів через частоту їхнього сумісного функціонування:

«Вегревільська писанка – скульптура української писанки, яка розташовується в канадському місті Вегревіль. Пам'ятку було відкрито 1975 року торговою палатою міста на честь сторіччя Канадської королівської кінної поліції» [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%B5%D2%91%D1%80%D0%B5%D0%B2%D1%96%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%BF%D0%B8%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%BA%D0%B0];

«Вижницька писанка – Триметровий пам'ятник великодньому яйцю з'явився 2012 року в місті Вижниця Чернівецької області. Писанка виготовлена з бетону, морозостійкої плитки та природних матеріалів. Розписували яйце в гуцульському стилі студенти Вижницького коледжу прикладного мистецтва» [<https://pustunchik.ua/ua/holidays/easter/deviat-naividomishykh-pysanok-svitu>];

«Братківська писанка – Величезна різнобарвна писанка стоїть і в центрі села Братківці на Львівщині. Через фінансові труднощі зводили пам'ятник вісім років. Висота пам'ятника – 6,5 метрів, в діаметрі яйце сягає 4 метрів. Усередині писанки розмістили Богородицю» [<https://portal.lviv.ua/article/2015/04/10/164504>];

паперова мозаїчна писанка «Майстер клас із виготовлення паперової мозаїчної писанки "Ось уже й Великдень зовсім недалечко" відбувся в бібліотеці імені О.Пироговського» [http://olga-solom.blogspot.com/2017/04/blog-post_20.html].

2. Ідіоматизовані словосполучення як лексико-семантичний різновид словосполучень, що за своєю внутрішньою семантичною структурою межує з вільним і фразеологічним поєднаннями:

*сокальська писанка «Сьогодні надзвичайно важливо знати, що традиційна **сокальська писанка** має надзвичайно багату символіку та характерні саме для нашого регіону принципи декорування»* [<https://golosznadbugu.com/kultura/tradytsijna-sokalska-pysanka-maje-nadzvyhajno-bahatu-symvoliku.html>];

*слобожанська писанка «В орнаментиці старовинних **слобожанських писанок** можна побачити все багатство людської фантазії – зокрема, відбиток землеробського і садівничого буття народу»* [<http://museum.kh.ua/blogs/blogs.html?title=Hotuiemosia-do-Velykodnia-symvolika-slobozhanskykh-pysanok>];

*лемківська писанка «Ми побачили, що **лемківська писанка** маловідома в Україні і почали її популяризувати. У нас більше знають гуцульську писанку, бойківську, покутську, а от лемківську – мало, бо ці люди були виселені зі своїх прабатьківських земель»* [<https://nasze-slowo.pl/lemkivska-pisanka-pobazhanyna-urozha/>];

*гуцульська писанка «**Гуцульська писанка** вважається найскладнішою для розуміння, адже переважно передає багато інформації про життя людей»* [<https://acc.cv.ua/news/chernivtsi/nabukovini---veliki-malyunki-ta-chervone-abo-chorne-tlo-na-guculschini---zhovtogaryachi-i-duzhe-skladni-rozmayittya-pisanok-vrazhae-21367>]. Сайт <http://acc.cv.ua/>];

*бойківська писанка «Найбільш цікавим у цьому плані виступає етнографічна група – бойки, які не тільки зуміли зберегти орнаментальність **бойківських писанок** до сьогодні, але ще й дотепер по деяких гірських бойківських селах бабусі передають своїм дітям, внукам значення, обрядові дії, магичні властивості бойківських писанок»* [<https://spadok.org.ua/vesnyani-zvychai-ta-obryady/pysanka-u-narodnych-viruvannyach-ta-obryadach-boykiv>].

3. Фразеологізовані словосполучення, виникнення яких зумовлено ідіоматизованими словосполученнями і яке є постійним і відновлюваним вживанням вільного або ідіоматизованого сполучення слів не в прямому, а в переносному значенні:

*львівська писанка «**Львівську 500-літню писанку** передали у Коломийський національний музей. Унікальна знахідка поповнить експозицію єдиного у світі музею писанки»* [<https://ridna.ua/2013/09/lvivska-500-litnya-pysanka-zberihatymetsya-u-kolomyjskomu-muzeji-pysanky/>];

*монастирські писанки «У статті розповідається про **монастирські писанки** як окрему мистецьку групу у писанкарстві, що має свої особливості у виготовленні та орнаменталізації»* [<http://ephshair.phdpu.edu.ua/handle/8989898989/3972>].

Висновки. Матеріал дослідження довів, що розмаїття комплексних назв витворів писанкарського мистецтва дозволяє різнобічно їх

досліджувати. Зокрема, встановлено, що картина світу носіїв української мови різних регіонів утілює когнітивно-мовленнєве наповнення тієї чи тієї назви. Символічність писанки є однією з найголовніших причин визначення лінгвального статусу найменувань кожного різновиду цього культурного продукту. Разом з тим, система цих назв є рухомою і залежить від частоти вживання, специфіки втілення семантичного навантаження в компонентах комплексних назв, від віднесеності залежного компонента, наприклад, до місцевості, де за традицією виготовлялися писанки тощо. Виявилось, що фразеологізованих словосполучень небагато серед досліджуваних полі компонентних назв, дещо більша кількість наявна серед вільних словосполучень. Найбільше досліджуваних одиниць становлять ідіоматизовані словосполучення. Ідіоматизування вільних словосполучень залежить, по-перше, від лінгвокультурно обмеженої валентності головного слова *писанка*, по-друге, від прагнення будь-якого словосполучення на позначення культурного феномена до трансформування у слово за умов збереження єдиного значення. Тому ідіоми зазвичай отримують два шляхи розвитку: до фразеологізмів, де зберігається розчленована форма за наявності єдиного – переносного – значення; до слів, де зберігається пряме, первинне значення за умов трансформації аналітичної форми на синтетичну.

Список використаної літератури

1. Мариненко І. О. Синтаксис української мови (з правилами пунктуації) : навчальний посібник. Київ, 2021. 279 с. **2. Дьячок Н. В., Бондарєва О. О.** Словосполучення та юкстапозит як репрезентанти номінатем комплексного зразка (на матеріалі російської мови). *Східнослов'янська філологія: збірник наукових праць*. Вип. 33. Бахмут, 2021. С. 43–51. **3. Никитевич В. М.** Основы номинативной деривации. Минск : Вышэйшая школа, 1985. С. 15–16.

References

1. Marynenko, I. O. (2021). Syntaksys ukrainskoi movy (z pravylamy punktuatsii) [Syntax of the Ukrainian language (with punctuation rules)]. (pp. 9-11). Kyiv [in Ukrainian]. **2. Diachok, N. V., & Bondarieva, O. O.** (2021). Slovospoluchennia ta yukstapozyt yak reprezentanty nominatem kompleksnoho zrazka (na materialy rosiiskoi movy) [Phrases and juxtaposites as representatives of nominees of a complex sample (on the material of the Russian language)]. *Skhidnoslovianska filolohiia – East Slavic philology*, 33, 43-51. Bakhmut [in Ukrainian]. **3. Nikitevich, V. M.** (1985). Osnovy nominativnoj derivacii [Fundamentals of nominative derivation]. (pp. 15-16). Minsk: Vyshejschaya shkola [in Russian].

Дьячок Н. В., Датченко Ю. В. Особливості комплексних назв писанкарської термінології

У дослідженні проаналізовано комплексні номінації писанкарської термінології та їхній мовленнєвий словотвірний потенціал. Метою є аналіз зі структурно-номінативних позицій найменувань одиниць писанкарської творчості. Досягнення мети передбачає розв'язання таких завдань: надати лінгвістичну дефініцію досліджуваним комплексним номінаціям, показати вживання їх у контекстах, прокоментувати їхні структурні характеристики, які свідчать про певні етнокультурні особливості. Методика дослідження. Матеріал дослідження дібрано методом суцільної вибірки. Опис комплексних номінативних одиниць писанкарської лексики здійснено шляхом дескриптивного методу. Структурування матеріалу подано через прийом класифікації на перетині описового й структурного методів. Встановлено, що картина світу носіїв української мови різних регіонів утілює когнітивно-мовленнєве наповнення тієї чи тієї назви. Символічність писанки є однією з найголовніших причин визначення лінгвального статусу найменувань кожного різновиду цього культурного продукту. Разом з тим, система цих назв є рухомою і залежить від частоти вживання, специфіки втілення семантичного навантаження в компонентах комплексних найменувань, від віднесеності залежного компонента, наприклад, до місцевості, де за традицією виготовлялися писанки тощо. Виявилось, що фразеологізованих словосполучень небагато серед досліджуваних полікомпонентних назв, дещо більша кількість наявна серед вільних словосполучень. Найбільше досліджуваних одиниць становлять ідіоматизовані словосполучення. Ідіоматизування вільних словосполучень залежить, по-перше, від лінгвокультурно обмеженої валентності головного слова *писанка*, по-друге, від прагнення будь-якого словосполучення на позначення культурного феномена до трансформування у слово за умов збереження єдиного значення. Тому ідіоми зазвичай отримують два шляхи розвитку: до фразеологізмів, де зберігається розчленована форма за наявності єдиного – переносного – значення; до слів, де зберігається пряме, первинне значення за умов трансформації аналітичної форми на синтетичну.

Ключові слова: писанка, комплексні назви, аналітичні найменування, номема з доміантою-словосполученням, словосполучення, слово.

Дьячок Н. В., Датченко Ю. В. Особенности комплексных названий писанкарской терминологии

В исследовании проанализированы комплексные номинации писанкарской терминологии и их речевой словообразовательный потенциал. Целью является структурно-номинативный анализ наименований единиц писанкарского творчества. Достижение цели предполагает решение следующих задач: предоставить лингвистическую дефиницию исследуемым комплексным номинациям, показать

употребление их в контекстах, прокомментировать их структурные характеристики, свидетельствующие об определенных этнокультурных особенностях. Методика исследования. Материал исследования подобран методом сплошной выборки. Описание комплексных номинативных единиц писанкарской лексики осуществлено путем дескриптивного метода. Структурирование материала представлено посредством приема классификации, смежного с описательным и структурным методами. Установлено, что картина мира носителей украинского языка разных регионов олицетворяет когнитивно-речевое наполнение того или иного названия. Символичность писанки является одной из основных причин определения лингвального статуса наименований каждой разновидности этого культурного продукта. Вместе с тем, система этих названий подвижна и зависит от частоты употребления, специфики воплощения семантической нагрузки в компонентах комплексных наименований, от отнесенности зависимого компонента, например, к местности, где по традиции изготавливались писанки и т. д. Оказалось, что фразеологизированных словосочетаний немного среди изучаемых поликомпонентных названий, несколько большее количество таких единиц наблюдается среди свободных словосочетаний. Больше всего исследуемых единиц составляют идиоматизированные словосочетания. Идиоматизация свободных словосочетаний зависит, во-первых, от лингвокультурно ограниченной валентности главного слова *писанка*, во-вторых, от стремления любого словосочетания, обозначающего культурный феномен, к трансформированию в слово при условии сохранения единого значения. Поэтому идиомы обычно получают два пути развития: к фразеологизмам, где сохраняется расчлененная форма при наличии единого – переносного – значения; к словам, где сохраняется прямое, первичное значение в условиях трансформации аналитической формы в синтетическую.

Ключевые слова: писанка, комплексные названия, аналитические наименования, нома с доминантой-словосочетанием, словосочетание, слово.

Dyachok, N. V., Datchenko, Yu. V. Features of complex nominations of the Easter-egg painting terminology

The study analyzes complex nominations of the terminology of Easter-egg painting (Ukrainian art of *pysanka*) and their linguistic word-forming potential. Objective is the analysis of the units of Easter-egg painting from the structural and nominative viewpoint. The objective meeting means completion of the following tasks: to represent linguistic definition for the complex nominations under consideration; to demonstrate their use in different contexts; to comment on their structural characteristics that show their certain ethnic and cultural features. Research methodology. The research material is selected by a method of continuous sampling. Complex nominative units of the Easter-egg painting lexis are described by a descriptive method. The material structuring is represented in terms of classification at the intersection of

descriptive and structuring methods. It is determined that the worldview of Ukrainian native speakers of different regions implements the cognitive and speech content of one or another nomination. Symbolism of pysanka (Ukrainian painted Easter egg) is one of the main reasons of determining a linguistic status of each type of this cultural product. Along with that, a system of these nominations is mobile; it depends on the frequency of use, specifics of implementation of semantic load in the components of complex nominations, on the attribution of a dependent component to, for instance, location where pysankas were traditionally made etc. It is specified that there are few phraseological word combinations among the component nominations under analysis; there are much more of them among free word combinations. Idiomatic word combinations make up the majority of the units under analysis. Turning free word combinations into the idiomatic ones depends, first of all, on the linguoculturally limited valency of the main word *pysanka*; secondly, it depends on the aiming of any word combination, determining a cultural phenomenon, at the transformation into a word under conditions of preserved single meaning. Thus, idioms usually evolve in two ways: to the phraseological units where a separated form is preserved at the available single – figurative – meaning; to the words where the direct, initial meaning is preserved in terms of transformation of an analytical form into the synthetic one.

Keywords: pysanka, complex nominations, analytical nominations, nomeme with a dominant word combination, word combination, word.

Стаття надійшла до редакції 03.03.2022 р.

Стаття прийнята до друку 05.05.2022 р.

Рецензент – д. філ. н., проф. Пристайко Т. С.

Рябокін Н. О.,

кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри філології
та соціально-гуманітарних дисциплін
Полтавського інституту економіки і
права Університету «Україна»,
м. Полтава, Україна.
nwerbowa161@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-5950-8798>

Торба О. А.,

викладач кафедри філології та соціально-гуманітарних
дисциплін Полтавського інституту економіки і права
Університету «Україна», м. Полтава, Україна.
burkovskaya.o@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-0222-6228>

**МОВНА ОДИНИЦЯ «ЗВЕРТАННЯ»:
ОСНОВНІ АСПЕКТИ ЛІНГВІСТИЧНОГО ВИВЧЕННЯ**

Звертання – слово або сполучення слів, називає особу, якій адресована мова. Звертаннями в першу чергу служать імена людей, назви осіб за ступенем спорідненості, положенню в суспільстві, професії, заняття, посади, звання, національною або віковою ознакою, взаємовідносинами людей. Функційні вияви звертань можуть бути різноманітними залежно від комунікативної ситуації. Також необхідно враховувати, що звертання як актуальний компонент ситуації в одному вживанні може реалізувати кілька функцій, які актуалізуються залежно від конкретного комунікативного завдання. Важливою функцією звертання є номінативно-контактна функція, яка може поєднувати в собі емоційно-оцінні, експресивні можливості найменувань адресата мовлення. В її функційний вияв включено не лише виділення адресата мовлення, а й встановлення та утримання контакту з адресатом.

Саме тому актуальність теми обумовлена зростаючим інтересом лінгвістів до проблем мови і культури, а також необхідністю з'ясування місця і ролі звертань, визначення способів і засобів реалізації функції звертання, виявлення їх особливостей.

Як складні та функціонально неоднозначні засоби вираження категорії адресатності звертання досліджувались у структурно-семантичному (Гольдин, 2009), прагматичному (Аругюнова, 1977; Бахтін, 1979) аспектах. Але, на жаль, ще багато питань залишилися не з'ясованими. Оскільки через дедалі більше поширення англійської мови,

яке дає підстави визнати правомірність виділення рівноправних варіантів англійської мови. Комплексний підхід до вивчення звертань в англійській мові та їх класифікація повинні виявити не тільки особливості мови, а й показати національно-культурні риси, на прикладі використання звертань.

Метою цієї статті є уточнення синтаксичного статусу звертання, визначення його функції в організації мовного спілкування.

Звертання зазвичай розглядаються поряд із вставними словами і вставленими конструкціями, які ускладнюють компоненти пропозиції. Воно вивчено досить ґрунтовно, однак, перш за все через складність і суперечливість лінгвістичної природи самого об'єкта, багато питань, в тому числі що стосуються визначення основних ознак звертань, залишаються поки невирішеними або вирішуються різними вченими по-різному.

Питання статусу звертання вже тривалий час перебуває в полі зору лінгвістів. Термін звертання вперше запровадив Ф. Буслаєв, розуміючи під ним засіб для вираження відношень між мовцями, і виокремив його зі складу головних та другорядних членів речення (Буслаєв, 1959, с. 277). Після цього у мовознавстві закріпилася традиція не вважати звертання частиною чи членом речення. Таку позицію підтримували О. Пешковський, Д. Овсянко-Куликовський, О. Шахматов. Така категоричність у виключенні звертання зі складу речення базується на твердженні, що іменник у формі кличного відмінка не пов'язаний із членами речення ні сурядним синтаксичним зв'язком, ні підрядним (узгодженням, керуванням чи приляганням). Донині ця думка домінує в більшості підручників і посібників для навчальних закладів, що може бути вмотивоване передусім методичними міркуваннями (Дудик, 2002, с. 311).

На думку Панкратової М., «звертання має безпосереднє відношення до норм мовного етикету, оскільки невід'ємною властивістю мови є її спрямованість, її адресний характер» (Панкратова, 2008). Граючи важливу роль у міжособистісному спілкуванні, звертання сприяють взаємодії мовця і слухача і допомагають створити особливий комунікативний простір. Звертання, на думку автора, володіє такими характеристиками мовного стереотипу, як відтворюваність у фіксованій формі, висока частотність функціонування в мові, спрямованість на чітку організацію і максимальну успішність комунікативного контакту, тобто звертання можна визначити як етикетну мовну одиницю, що грає важливу роль у міжособистісному спілкуванні і створює особливий комунікативний простір.

У мовознавстві існує погляд на звертання як одиницю комунікативного рівня: термін «звертання» більш семантичний, ніж граматичний. Твердити, що кличний комунікат є поширюючим членом речення, не можна, бо це одиниця не формально-граматичного рівня речення і її не можна ставити в один ряд з прислівними поширювачами чи детермінантами. Звертання далеко складніша одиниця. Це засіб

комунікативного оформлення речення висловлення. На думку мовознавців, звертання становлять згорнені висловлення і мають потенційну предикативність, міра вияву якої може бути різна, аж до максимальної, чому й можливі «вокативні речення». Вокативні речення – це кличні комунікати, а власне-звертання – кличні модифікації. Назва «звертання» характеризує тільки їх зміст; термін «кличні модифікації» вказує на їх синтаксичну суть – видозміни особливих самостійних одиниць – кличних комунікатів (Слинько, 1994, с. 405–406).

Отже, згідно з твердженнями різних лінгвістів стосовно поняття звертання та його статусу в мовленні, можемо зробити висновок, що звертання не є самостійним реченням, яке висловлює закінчену думку, і не є повноцінним членом речення. Як слово, воно, навпаки, має більше ознак, які не відповідають слову (інтонація, предикативність). Звертання – це надзвичайно складна, багатофункціональна одиниця, особливості якої визначаються комунікативно-прагматичним контекстом. Звертання є засобом універсальним, створеним мовою для обслуговування людського спілкування і встановлення зв'язку між висловлюваннями і суб'єктами спілкування (Гольдін, 2009, с.114), що несе значне комунікативне навантаження і виконує низку мовних функцій в процесі безпосереднього мовного контакту.

З огляду на лінгвістичний статус звертання, ситуацію і учасників спілкування, а також морфологічні та семантичні характеристики виділяють різні види звертань.

Як форми звертання можуть використовуватися власні імена, титули, звертання, пов'язані зі статусом, яке комуніканти займають в сім'ї по відношенню один до одного, а так само особові займенники.

Залежно від адресата звертаннями можуть виступати: зважаючи на лінгвістичний статус звертання, ситуацію і учасників спілкування, а також морфологічні та семантичні характеристики виділяють різні види звертань.

Залежно від адресата звертаннями можуть виступати:

- назви осіб або груп осіб: (*dear friends, ladies and gentlemen, darling, Sir, Madam u m.n.*): *Come here, guys!* «*What an excellent father you have, girls!*» *said she, when the door was shut;*

- назви живих істот – не осіб: *You are probably hungry, my lovely little kitten!;*

- назви неживих предметів: *The sun greeted me this morning! Stars, bring me up with you, bring me to the place you sleep. I wonder how they do it.*

Різні форми звертання також можуть використовуватися в залежності від форми мови: 1) у розмовній усній мові частіше зустрічаються непоширені звертання, які називають особу на ім'я, прізвище та по батькові; 2) у письмовій мові зустрічаються поширені звертання. У них назви осіб часто супроводжуються означеннями, які виражають ставлення мовця до названої особи.

З погляду критерію норми поведінки можна умовно диференціювати на нормативні та ненормативні, оскільки вибір і

використання звертання, як і будь-якої іншої мовної одиниці, диктується нормами, існуючими в мові того чи іншого суспільства. До нормативних відносяться ті звертання, які є «нормами системи», тобто вони відірвані від конкретної мовної ситуації, носять загальний характер, а їх знання є необхідною умовою для здійснення процесу комунікації на даній мові. Подібні звертання мають багато спільних ознак із мовними стереотипами, володіють такими характеристиками, як стійкість, відтворюваність у фіксованій формі, ритуальність. Їх використання визначається умовами комунікативної ситуації (кому адресоване повідомлення, за яких обставин відбувається спілкування і т. д.) і контролюється фоновим знанням мовця, тобто мовець, володіючи нормами мовної системи, при адресації свого повідомлення користується стандартною формулою звертання, яку він вважає прийнятною в межах даної комунікативної ситуації. Норми даного типу «...присутні в свідомості комунікантів імпліцитно і виявляються, як правило, в разі їх порушення» (Анісімова, 1983, с. 5). Таким чином, адресант застосовує мовний шаблон, чинний у мовній системі конкретного суспільства.

До нормативних (або стереотипним) найприродніше віднести етикетні звертання (наприклад: *Mr., Miss, Mrs., Ms., Sir*, ін.) і професійно-посадові (наприклад: *Doctor, Professor, Colonel, Minister, Speaker*, ін.), тобто звертання, що ідентифікують соціальний або професійний статус адресата. Але крім них, нормативними (стереотипними) є оцінні звертання, терміни спорідненості, звертання, що ідентифікують статеві ознаки.

Ненормативними, на наш погляд, можуть бути названі ті звертання, які не присутні імпліцитно в свідомості мовця, тобто не є нормами системи. У цьому випадку мовець у процесі іменування керується не стереотипною ситуацією, а особистими знаннями про свого співрозмовника, підкреслюючи при зверненні свою емоційно-суб'єктивну оцінку співрозмовника (його поведінки, однієї з рис його характеру та ін.). Прикладами подібних звертань можуть служити: *Mr. Married, Mr. Cool, Mr. Big Man, Mr. Fancy-Pants Party Director*. Як демонструють вищенаведені приклади, перший компонент даних звертань – стандартне звертання, яке ідентифікує соціальний статус людини, а використання другого компонента замість стандартного власного імені може бути пояснено тільки комунікативно-прагматичним контекстом. Таким чином, вищенаведені приклади звертань із погляду їх форми (зовнішніх ознак) не належать до нормативних, загальноприйнятих. Необхідно відзначити, що розмовному стилю спілкування притаманні як нормативні, так і ненормативні звертання, що підтверджує подвійний характер даного стилю спілкування: з одного боку, ритуалізованість, стандартність, клішованість, прихильність до нормативних форм, закріплених у мові, а з іншого – емоційність, оцінність, експресивність. Використання того чи іншого типу поведінки обумовлюється комунікативно-прагматичним контекстом ситуації спілкування.

Класифікація англійської поведінки з морфологічного погляду зводиться до використання в якості звертання трьох знаменних частин мови: іменника, субстантивованого прикметника і займенника. Необхідно зауважити, що тільки іменник може реалізовувати номінативну функцію мови, яка полягає в здатності мовної одиниці іменувати не тільки предмет або явище, але і будь-який інший елемент реального світу.

Власні імена іменники, що функціонують як звертання, досить частотні і варіативні. Звертання, виражене власним ім'ям, може бути представлене: 1) повною формою імені, наприклад: *Beverly, Matthew, Megan*; 2) короткою формою імені, наприклад: *Bev, Mat, Meg*; 3) зменшувально-пестливою формою імені, наприклад: *Meggy, Vinnie*; 4) тільки прізвищем (а також прізвищем), наприклад: *McQuillan*; 5) поєднанням імені і прізвища, наприклад: *Stephen Gaunt*.

Загальні назви іменники, які виступають в ролі звертань, характеризуються ще більшою неоднорідністю, що робить процес їх класифікації досить важким, оскільки в його основу можуть бути покладені різні принципи і критерії. Серед загальних назв іменників часто використовується підклас абстрактних іменників, які характеризують адресата «за його роллю в житті мовця» і представляють його «як джерело тих або інших станів мовця» (Арутюнова, 1977, с. 341).

Відносно семантичних характеристик звертань необхідно підкреслити, що звертання містять як мінімум два (і більше) диференційованих семантичних ознак. Наприклад, звертання *little man* містить семантичні ознаки статі і віку, звертання *Sir* – статі та соціального статусу, звертання *Duchess* – статі та титулу, звертання *daddy* – статі, родинних відносин і віку. Але цього не можна сказати про оцінюючі звертання, що функціонують в комунікативних ситуаціях, де діє персональна дистанція спілкування, єдиною диференціальною семантичною ознакою яких виступає ознака особистісного ставлення. Так, наприклад, звертання *darling* може бути використано по відношенню до чоловіка, жінки або дитини, звертання *silly* також містить тільки семантичну ознаку психологічної характеристики адресата. Останній приклад демонструє і той факт, що у ролі звертань використовуються також і субстантивовані прикметники, наприклад: *No, silly, just to talk to you. Sweet, my precious, I will make you happy*.

Отже, подібні звертання містять емоційний компонент, вкладений мовцем по відношенню до свого співрозмовника повідомлення.

Звертання, виражені займенником, не відрізняються значною варіативністю. В основному використовуються такі типи займенників: особовий займенник 2-ї особи однини чи множини – *you*; означальні займенники *everyone, everybody*; вказівний займенник *there*. Займенники не називають адресата повідомлення, а лише вказують на нього, із чого випливає, що звертання, представлені займенником, які не можуть реалізовувати номінативну функцію, чим відрізняються від всіх інших звертань. Крім того, можливе використання у ролі звертань

займенників у поєднанні з числівниками, наприклад: *Listen, you two, I'm dying of thirst*; а також в поєднанні з додатком, наприклад: *I never even met him, you silly thing, I was only on a fishing expedition. Oh, no, no ... Jack - my love, what's happened to you?*

У тих комунікативних ситуаціях, де діє персональна дистанція спілкування, звертання дуже часто супроводжуються присвійним займенником *my*. З одного боку, воно підвищує ступінь приватності спілкування і свідчить про позитивне ставлення мовця до свого співрозмовника. З іншого боку, звертання дуже часто несе відтінок настанови, повчання, як у наступних прикладах: *Whatever you do, my dear boy, marry a girl who's your equal. do not seem to realize the world you're living in, my boy; you start sneering again, my boy, just remember one thing.*

Говорячи про структурні особливості звертань у розмовній мові, необхідно відзначити використання подвійних звертань, наприклад: *Beverly, dear; Jeff, darling; Vinnie, baby; Matthew, sweetheart; Ben, my boy; Marigold, my sweet.*

Наведені приклади показують, що в ролі першого звертання використовується власна назва в повній, короткій або зменшувально-пестливій формі, у ролі другого, як правило, – оцінно-характеризуючі звертання. Звертання подібної структури реалізують впливову функцію (особливо це стосується другого звертання) і виконують роль фасилітатора позитивної тональності спілкування, якій, багато в чому завдяки самій структурі звертання, стає притаманний відтінок дружнього, співчутливого, повчального ставлення мовця до адресата.

Але можлива і така структура, де звертання обрамлятимуть висловлювання, наприклад, *Mick, could you come over here for a minute, mate?*, де друге звертання направлене на посилення прагматичного значення прохання і могло б бути прирівняне до слова *please*, яке в пропозиціях подібного характеру більш частотне, ніж подвійне звертання. Така структура звертання підкреслює доброзичливу атмосферу комунікації і ввічливе ставлення мовця до свого співрозмовника.

Ще однією особливістю структури звертань є ступінь їх поширеності. Поширені звертання містять одне або кілька визначень, як правило, стереотипних, наприклад: *Poor little Sally; My dear young lady.*

Досить рідко можна зустріти звертання, поширені нетрадиційним способом, наприклад: *Ella Brady from Tara Road, how are you?* Використовуючи подібні звертання, адресант не просто намагається встановити канал зв'язку з адресатом, але і, в залежності від ситуації спілкування, за допомогою поєднаних зі зверненням атрибутів, висловити своє позитивне ставлення (участь, співчуття, повчання) до співрозмовника, а також негативне або іронічне.

В абсолютній більшості описаних вище визначень відзначається, що звертання називають того, до кого (або до чого) звертається мовець. З питання про об'єкт звертання (адресата) вчені в цілому одностайні.

Оскільки, будь-який іменник, що позначає предмет, до якого може бути звернена мова, здатне виступати у функції звертання. Однак безумовний пріоритет серед звертань займають іменники, займенники, субстантивовані прикметники, які називають особу (співрозмовника).

Більшістю авторів виділяються такі мовні функції англійських звертань: 1) номінативна функція або функція найменування адресата в мові; 2) характеризуюча (Рязанова, 1983) функція або функція демонстрації особистого ставлення до адресата; 3) етикетна (Гольдін, 1987) або соціально-регулятивна функція, що дозволяє говорити про спілкування як про процес, що протікає у відповідності зі сформованими в даному суспільстві (соціальній групі) конвенціональними нормами поведінки для різних соціальних ситуацій; 4) впливаюча функція.

Основна функція звертання визнається називанням, номінативна функція, точніше – спеціалізована функція називання адресата – апеллятивна. Апеллятивна функція ширша, ніж номінативна функція, оскільки звертання – це не тільки назва, а й звернення адресата, оформлене кличною інтонацією.

Прояв в формі звертання особистого ставлення до адресата, пов'язаного з тим чи іншим знанням мовця про свого співрозмовника, дає можливість говорити про наявність емоційно-оцінного характеру звертання, а, значить, і про його характеризуючу функцію в мові.

Аналізуючи характеризуючу функцію звертання до мовця, необхідно розглядати лексико-семантичний аспект дослідження апеллативів.

Звертання дозволяє адресату ідентифікувати себе як одержувача висловлювання, що виступає в тій чи іншій ролі, а також виконує характеризуючу функцію адресата. Це, безперечно, впливає на вибір форми і типу звертання.

Вибір звертань залежить також і від інших чинників, що дозволяють багатьом авторам виділити іншу значущу функцію звертання – етикетну або соціально-регулятивну.

Оскільки в англійській мові відзначені соціально-регулятивні звертання тільки з висхідним статусним вектором, тобто, використовувані при спілкуванні з вищим за статусом партнером (це відображено і в етимології низки звертань: *sir* – *senior*, *Mr.* – *master*), можна припустити, що семантична функція соціальної регуляції збігається з етикетною. Норми ввічливості проявляються у визнанні статусу співрозмовника (Карасик, 1992). Тому звертання, які отримали у різних авторів різну назву – етикетні і соціально-регулятивні – фактично, однакова група звертань.

Звертання не тільки називає адресата мови, а й є індикатором міжособистісних відносин, позначаючи типове відношення адресанта і адресата відносно один одного і соціальної групи в цілому.

Тобто, звертання відображає рольові функції комунікантів, висловлюючи рівність чи нерівність суспільного становища учасників мови, співвідношення їх віку, статі, ступінь їх знайомства, що доводить

залежність вибору звертання від сфери спілкування комунікантів: від підкреслено офіційного до фамільярного, інтимного.

У лінгвістиці впливаючій функції приділяється найменше уваги. Її виділяють небагато дослідників, незважаючи на те, що, будучи мовною одиницею, звертання має власну комунікативну мету й інтонаційну оформленість, що, безумовно, дає йому право певним чином впливати. Наведемо кілька прикладів, де звертання, крім інших функцій, виконує і впливаючу функцію.

Так, у фразі *I am with you, friend*, мовець говорить, використовуючи як звертання іменник *friend*, що не порушує комунікативно-прагматичних норм даної ситуації спілкування, реалізує намір, що полягає в наданні певного впливу на свого співрозмовника – налаштувати його до себе, заспокоїти, додати впевненості. У таких прикладах, як *Ella, Angel Ella, I'm never going to hurt you or be bad for you in any way; Shelly, Shelly, who are you tryin 'to turn on* редуплікація звертання також націлена на вплив мовця на свого співрозмовника: у першому прикладі це емоційний вплив, що виражається в запевненні адресата; звертання другого висловлювання реалізує оцінний вплив, який, за словами експертів, виступає у формі докору (Суханова, 1984).

Отже, у даній розвідці були розглянуті різні підходи до поняття «звертання», структурно-функціональні особливості звертань, класифікації звертань з урахуванням лінгвістичного статусу, ситуації та учасників спілкування, а також морфологічної та семантичної характеристики звертань. Під час дослідження було відзначено, що при розгляді звертання тільки як елемента синтаксичної структури не береться до уваги величезна кількість вживань звертань в різноманітних мовних ситуаціях. При системно-структурному підході належним чином не враховується соціальний «фактор адресата», що визначає специфіку найчисленнішою і різноманітною в семантичному, стилістичному і комунікативно-прагматичному відношеннях групи звертань – звертання до людини (адресату, співрозмовника). Цілком очевидно, що семантичне багатство і різноманіття функцій звертання людини до людини далеко не вичерпується назвою адресата і притягненням його уваги. Виникає необхідність вивчення звертань у комунікативно-прагматичному аспекті.

Список використаної літератури

- 1. Гольдин В. Е.** Обращения: теоретические проблемы. М., 2009. 114 с.
- 2. Арутюнова Н. Д.** Номинация и текст. Языковая номинация: Виды наименований. М., 1977. С. 341–346.
- 3. Бахтин М. М.** Проблема речевых жанров. Эстетика словесного творчества. М., 1979. 267 с.
- 4. Дудик П. С.** Просте ускладнене речення. Вінниця, 2002. 382 с.
- 5. Панкратова М. В.** Формальные и функциональные характеристики речевых единиц обращения: лингвистическая интерпретация примеров языкового материала. *Вестник ИГЭУ*. Вып. 1. СПб., 2008. С. 5–7.
- 6. Слинко І. І.** Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання. К.: Вища школа, 1994. 670 с.
- 7. Анисимова Е. Е.**

О коммуникативно-прагматических нормах текста. Прагматика и структура текста. М., 1983. С. 5. **8. Рязанова Л. М.** Формы наименования адресата в речи в современном английском языке : автореф. дисс. ... канд. филол. наук. М., 1983. 15 с. **9. Суханова Т. И.** Функции отмеченных номинаций в речевом общении : автореф. дисс. ... канд. филол. наук. М., 1984.

References

1. Gol'din, V. E. (2009). Obrashcheniya: teoreticheskie problemy [Appeals: theoretical problems]. Moscow [in Russian]. **2. Arutyunova, N. D.** (1977). Nominaciya i tekst. Yazykovaya nominaciya: Vidy naimenovanij [Nomination and text. Language nomination: Types of names]. (pp. 341-346). Moscow [in Russian]. **3. Bahtin, M. M.** (1979). Problema rechevyh zhanrov. Estetika slovesnogo tvorchestva [The problem of speech genres. Aesthetics of verbal creativity]. Moscow [in Russian]. **4. Dudyk, P. S.** (2002). Proste uskladnene rechennia [A simple complicated sentence]. Vinnytsia [in Ukrainian]. **5. Pankratova, M. V.** (2008). Formal'nye i funkcional'nye harakteristiki rechevyh edinic obrashcheniya: lingvisticheskaya interpretaciya primerov yazykovogo materiala [Formal and functional characteristics of speech units of address: linguistic interpretation of examples of linguistic material]. *Vestnik IGEU – Bulletin of the ISEU*, 1, 5-7 [in Russian]. **6. Slynko, I. I.** (1994). Syntaksys suchasnoi ukrainskoi movy: Problemni pytannia [Syntax of the modern Ukrainian language: Problematic issues]. Kyiv: Vyshcha shkola [in Ukrainian]. **7. Anisimova, E. E.** (1983). O kommunikativno-pragmaticeskikh normah teksta. Pragmatika i struktura teksta [On the communicative-pragmatic norms of the text. Pragmatics and text structure]. Moscow [in Russian]. **8. Ryazanova, L. M.** (1983). Formy naimenovaniya adresata v rechi v sovremennom anglijskom yazyke [Forms of naming the addressee in speech in modern English]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Moscow [in Russian]. **9. Suhanova, T. I.** (1984). Funkcii otmechennyh nominacij v rechevom obshchenii [Functions of the marked nominations in speech communication]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Moscow [in Russian].

Рябокінь Н. О., Торба О. А. Мовна одиниця «звертання»: основні аспекти лінгвістичного вивчення

У статті розглянуто основні аспекти лінгвістичного вивчення мовної одиниці «звертання» у вітчизняному та зарубіжному мовознавстві. Були розглянуті різні підходи до поняття і «звертання», структурно-функціональні особливості звертань, класифікації звертань з урахуванням лінгвістичного статусу, ситуації та учасників спілкування, а також морфологічної та семантичної характеристики звертань. Під час дослідження було відзначено, що при розгляді звертання тільки як елемента синтаксичної структури не береться до уваги величезна кількість і вживань звертань в різноманітних мовних ситуаціях. При системно-структурному підході належним чином не враховується і

соціальний «фактор адресата», що визначає специфіку найчисленнішою і різноманітною в семантичному, стилістичному і комунікативно-прагматичному відношенні групи звертань – звертання до людини (адресату, співрозмовника). Цілком очевидно, що семантичне багатство і різноманіття функцій звертання людини до людини далеко не вичерпується назвою адресата і притягненнями його уваги. Виникає необхідність вивчення звертань у комунікативно-прагматичному аспекті. Адже звертання є та будуть невід’ємною елементом комунікації у будь-якій країні. У кожного народу, у кожній культурі традиційно закріпилися свої національні форми звертання. Не знаючи специфіку звертань певної країни та їх неправильне використання, може призвести до незручних та неприємних ситуацій, які, навіть, можуть образити співрозмовника.

Ключові слова: мовна одиниця звертання, вставні слова, вставлені конструкції, апелятив.

Рябоконе Н. А., Торба О. А. Языковая единица «обращения»: основные аспекты лингвистического изучения

В статье рассмотрены основные аспекты лингвистического изучения языковой единицы обращения в отечественном и зарубежном языкознании. Были рассмотрены различные подходы к понятию «обращения» структурно-функциональные особенности обращений, классификации обращений с учетом лингвистического статуса, ситуации и участнику общения, а также морфологической и семантической характеристики обращений. В ходе исследования было отмечено, что при рассмотрении обращения только как элемента синтаксической структуры не принимается во внимание огромное количество обращений в различных языковых ситуациях. При системно-структурном подходе должным образом не учитывается и социальный фактор адресата, определяющий специфику наиболее многочисленной и разнообразной в семантическом, стилистическом и коммуникативно-прагматическом отношении группы обращений – обращения к человеку (адресату, собеседнику). Совершенно очевидно, что семантическое богатство и разнообразие функций обращения человека к человеку далеко не исчерпывается названием адресата и привлечением его внимания. Возникает необходимость изучения обращений в коммуникативно-прагматичном аспекте. Ведь обращения есть и будут неотъемлемым элементом коммуникации в любой стране. У каждого народа, в каждой культуре традиционно закрепились свои национальные формы обращения. Не зная специфику обращений определенной страны и их неправильное использование, может привести к неудобным и неприятным ситуациям, которые даже могут оскорбить собеседника.

Ключевые слова: языковая единица обращения, вставные слова, вставленные конструкции, апелляция.

Ryabokin N. O., Torba O. A. Linguistic unit «address»: the main aspects of linguistic study

The main aspects of linguistic study of the language unit «address» in domestic and foreign linguistics are considered in the article. Different approaches to the concept of «address», structural and functional features of address, classification of address based on linguistic status, situation and participants in communication, as well as morphological and semantic characteristics of address were considered. It was noted that when considering the address only as an element of the syntactic structure the huge number of uses of the address in various language situations is not taken into account. The systemic-and-structural approach does not take into account the social «addressee factor», which determines the specificity of the most numerous and diverse in semantic, stylistic and communicative-pragmatic terms of the group of addresses – address to the person (addressee, interlocutor). It is obvious that the semantic richness and diversity of the functions of human-to-human address is far from being limited to the name of the addressee and the attraction of his attention. There is a need to study appeals in the communicative-pragmatic aspect. Addresses are and will be an integral part of communication in any country. Every nation, every culture has its own traditionally established national forms of addressing people. Without knowing the specifics of addressing people in a country and their misuse can lead to awkward and unpleasant situations that may even offend the interlocutor.

Key words: language form of address, insert words, inserted constructions, communication.

Стаття надійшла до редакції 05.03.2022 р.

Стаття прийнята до друку 06.03.2022 р.

Рецензент – д. філ. н., проф. Грінченко Н. О.

Сизоненко Н. М.,

кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри гуманітарних і соціальних
дисциплін Полтавського державного аграрного
університету, м. Полтава, Україна.
nataliia.syzonenko@pdaa.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-7978-8675>

**ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ
ЗАГОЛОВКІВ НАУКОВИХ СТАТЕЙ
(НА МАТЕРІАЛІ ФАХОВОГО ВИДАННЯ
„ЕФЕКТИВНА ЕКОНОМІКА”)**

Заголовки наукових текстів перебувають у центрі вітчизняних лінгвістичних досліджень, переважна більшість яких здійснена на матеріалі англійських та німецькомовних наукових видань (І. Збіглей та О. Мусурівська, Є. Тимченко, Т. Яхонтова та ін.). Серед них вагоме місце посідають праці, у яких з'ясовано структурні, семантико-стилістичні, прагматичні особливості заголовків текстів різної галузевої приналежності. Зокрема структурні особливості англійських заголовків наукових статей зі стоматології дослідили В. Костенко та І. Сологор, структурно-семантичні особливості наукових заголовків у порівняльному аспекті (на прикладі англійських статей з економіки та фізики) схарактеризувала О. Тинкалюк.

Дослідницький інтерес до українськомовних заголовків наукових статей не такий інтенсивний. У поодиноких публікаціях висвітлено прагматичні аспекти заголовків наукового дискурсу (М. Венгринюк (Венгринюк, 2014)) або дотичні до них аспекти (Л. Пшенична, В. Шевченко, Н. Шишкіна (Пшенична & Шевченко & Шишкіна, 2008)). А отже, ця проблема потребує ґрунтовного аналізу, що й зумовлює актуальність нашої розвідки, мета якої схарактеризувати прагматичний потенціал наукових статей на матеріалі фахового видання „Ефективна економіка” (Ефективна економіка, 2021). Матеріалом дослідження слугували 162 заголовки наукових статей, отримані методом систематичного відбору – № 1, 3, 4 за 2021 р.

Як композиційно відокремлена одиниця заголовок є інформативним показником із тристоронньою орієнтацією – на адресанта, адресата й основний текст (Зелінська, 2002, с. 9), що передбачає реалізацію в заголовку прагматичних намірів автора.

Автор наукової статті за допомогою заголовка, який є результатом аналітико-синтетичного опрацювання змісту першоджерела (наукової статті), не тільки номінує основний зміст наукового повідомлення, але й

скеровує інтерпретацію читача в певному напрямі, формує ефект очікування. Окрім того, автор наукового тексту в заголовку закодує атрактивні маркери, за допомогою яких привертає увагу реципієнта, прагне змінити погляди адресата на предмет дослідження або розширити його уявлення про вже відому інформацію. Своєю чергою реципієнт здійснює пошук необхідного наукового тексту за заголовком, прогнозує і декодує закладені автором смисли.

Розглянемо заголовки фахового журналу „Ефективна економіка” і спробуємо їх прокласифікувати відповідно до прагматичних намірів авторів наукових публікацій.

Серед проаналізованих заголовків наукових статей незначна їхня частина пов'язана з інтенцією автора наголосити на актуалізації теоретичних аспектів тих чи тих економічних явищ, процесів. Наприклад: *Сучасні підходи до поняття „економічна безпека країни”* (2021. № 1), *Теоретичні аспекти соціального підприємництва в сучасних умовах* (2021. № 3), *Екологічний туризм як складова зеленої економіки* (2021. № 4); *Формування конкурентного потенціалу підприємства: теоретичний аспект* (2021. № 1), *Поведінкові фінанси: сутність та основні теоретичні блоки* (2021. № 4).

Чимало авторів акцентують увагу реципієнтів на конгломераті теоретичних знань (про принципи, підходи, методи, методики) та практичних аспектів їхнього застосування (на прикладі конкретних суб'єктів підприємницької діяльності чи господарювання): *Методичний підхід до розподілу бюджетних видатків на організацію навчального процесу в закладах загальної середньої освіти* (2021. № 1); *Теоретичні і практичні аспекти розвитку сільського туризму в Дніпропетровській області* (2021. № 1); *Форми та методи стимулювання продуктивної діяльності в умовах корпоративного управління* (2021. № 1); *Ризики при прийнятті кадрових управлінських рішень: теоретико-методичний підхід* (2021. № 1); *Методика індексації оплати праці: облікові процедури* (2021. № 3); *Підходи до формування аутентичної системи стратегічного управління підприємством* (2021. № 4).

Для привернення уваги реципієнта до найбільш значущої інформації, яка становить наукову цінність, автори використовують в заголовку такі прагматичні маркери, як *особливості, характеристика, роль, діяльність, алгоритм, досвід, аспект, чинник*. У таких заголовках основна інформація нерідко доповнена одним або кільком поширювачами з обставинним значенням: *Особливості використання строкових операцій в аграрному секторі України в контексті зниження впливу валютних ризиків* (2021. № 1); *Роль кредитного ринку у відтворювальному процесі суб'єктів господарювання аграрної галузі* (2021. № 1); *Діяльність комунальних підприємств і їх фінансове забезпечення в умовах децентралізації* (2021. № 1); *Характеристика взаємодії інституцій та підприємництва в процесі сталого розвитку* (2021. № 1); *Облікові аспекти функціональності контролінгу: особливості сфери торгівлі* (2021. № 4); *Розробка алгоритму розрахунку*

ефективності ребалансованого портфеля цифрових активів (2021. № 1); Вітчизняний досвід проведення ребрендингу компаній (2021. № 1); Облікові аспекти управління кредиторською заборгованістю підприємства (2021. № 1); Негативні чинники впливу кризи, спричиненою пандемією Covid-19, на малий і середній бізнес (2021. № 1); Фінансова стійкість банку: чинники та особливості забезпечення (2021. № 3) Організаційний, економічний та мотиваційний аспекти запровадження безтарифної система оплати праці для малих підприємств (2021. № 3).

Помітною є інтенція авторів зорієнтувати увагу читачів на ефективні інструменти розв'язання наукової проблеми в різних галузях економіки (промисловості, фінансовій діяльності, управлінні тощо), а також на вагомі чинники їхньої реалізації – внутрішні та зовнішні фактори. Наприклад: *Диджиталізація – дієвий інструмент антикризового розвитку бізнесу в умовах пандемії (2021. № 1); Маркетинг персоналу як головний чинник забезпечення зростання конкурентоспроможності підприємств Китаю (2021. № 1); Інструменти управління ліквідності банку в умовах трансформації міжнародних правових норм у національне законодавство (2021. № 1); Проектний менеджмент як інструмент управління економічною конкуренцією (2021. № 1); Застосування адаптивних організаційних структур в сучасному підприємстві (2021. № 3).*

Часто вживаними в заголовках є прагматичні маркери *стратегія, оптимізація, удосконалення*, які націлюють читача на сприйняття запропонованої автором концепції, шляхів поліпшення технологічних, управлінських та ін. процесів: *Стратегія підвищення конкурентоспроможності українських товаровиробників на світовому ринку в умовах макроекономічної нестабільності (2021. № 1); Стратегія розбудови сервісної інфраструктури на мережі автомобільних доріг згідно міжнародних зобов'язань України (2021. № 1); Оптимізація асортименту продукції підприємств овочівництва (2021. № 1); Вдосконалення управління маркетинговою діяльністю аграрних підприємств (2021. № 1); Вдосконалення теоретичних та методологічних аспектів функціонування системи бухгалтерського обліку (2021. № 4); Використання принципів бенчмаркінгу для забезпечення підвищення ефективності діяльності (2021. № 3).*

Авторська інтенція може бути спрямована на актуальність наукової проблеми, аналітико-експертну оцінку стану її розробки і перспективи дослідження, що досягається за допомогою прагматичних маркерів *сучасний стан, можливості, розвиток, перспективи, оцінка та ін.:* *Сучасний стан та перспективи дистрибуції на фармацевтичному ринку України (2021. № 1); Можливості та перспективи використання штучного інтелекту в аудиті (2021. № 1); Лісопромисловий комплекс України: сучасний стан та доміанти розвитку (2021. № 3); Перспективи використання системи оцінювання персоналу підприємств готельного бізнесу за критеріями компетентності та особистого*

внеску (2021. № 3); *Оцінка сучасного стану туристично-рекреаційного потенціалу Херсонської області* (2021. № 4); *Податкові ризики в умовах реалізації податкової політики зі стимулювання інноваційної діяльності в Україні* (2021. № 3). Нерідко автори реалізують в заголовку намір з'ясувати причини і наслідки певних явищ і процесів: *Міжнародна міграція робочої сили: причини та наслідки* (2021. № 1).

Окрім однієї, домінуючої інтенції, деякі заголовки поєднують кілька, як, наприклад: *Національні особливості реалізації політики економічного патріотизму: В'єтнам та Індія у фокусі дослідження інструментів державного стимулювання розвитку, зростання і досягнення безпеки* (2021. № 1); *Статистичний аналіз ефективності діяльності фізичних осіб-підприємців: галузевий аспект* (2021. № 4); *Оцінка фінансового забезпечення фонду соціального страхування України за 2017–2019 роки (на прикладі Чернівецької області)* (2021. № 3); *Динаміка розвитку відновлюваної енергетики на початку третього десятиліття ххі століття* (2021. № 3).

З огляду на викладену вище інформацію маємо констатувати, що заголовки наукових статей фахового видання „Ефективна економіка” реалізують різні прагматичні інтенції, обумовлені ракурсом наукової презентації знання. Серед проаналізованих заголовків можна виокремити заголовки, які характеризують теоретичні та теоретично-практичні аспекти наукової проблеми, акцентують увагу на значущих аспектах проблеми, на конкретних шляхах її вирішення за допомогою відповідних інструментів, на перспективах дослідження і темпоральних рамках наукового аналізу тощо. Такі вербалізовані авторські інтенції розширюють читацьке уявлення про інноваційні способи досягнення результативної діяльності у різних галузях економіки.

Репертуар прагматичних інтенцій авторів обумовлений об'єктом, предметом та матеріалом дослідження, ґрунтовністю наукового аналізу, підпорядкований тематиці фахового видання економічного спрямування.

Дослідження прагматичного потенціалу заголовків наукових текстів потребує подальших розробок, зокрема в порівняльному аспекті на матеріалі різногалузевих українськомовних фахових видань.

Список використаної літератури

- 1. Венгринюк М. І.** Прагматика вторинних науково-технічних текстів (на матеріалі заголовків наукових статей нафтогазового спрямування). *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2014. Вип. 4. С. 166–169. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/13984/1/166-169.pdf> (дата звернення: 10.02.2022).
- 2. Зелінська О. І.** Лінгвальна характеристика українського рекламного тексту : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Харків, 2002. 17 с.
- 3. Ефективна економіка :** електрон. наук. фах. вид. / Ін-т екон. природокористув. та сталого розвитку Нац. акад. наук України. Київ, 2021. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/> (дата звернення: 10.02.2022).
- 4. Пшенична Л., Шевченко В., Шишкіна Н.** Термінологічна робота:

науковий текст як джерело нових знань. *Проблеми української термінології*. 2008. № 620. С. 148–152.

References

1. **Venhryniuk, M. I.** (2014). *Prahmatyka vtorynykh naukovo-tekhnichnykh tekstiv (na materialy zaholovkiv naukovykh statei naftohazovoho spriamuvannia)* [Pragmatics of secondary scientific and technical texts (based on the material of scientific articles headlines of oil and gas sphere)]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka – Zhytomyr Ivan Franko State University Journal*, 4, 166-169. Retrieved from <http://eprints.zu.edu.ua/13984/1/166-169.pdf> (Last accessed: 10.02.2022) [in Ukrainian].
2. **Zelinska, O. I.** (2002). *Linhvalna kharakterystyka ukrainskoho reklamnoho tekstu* [Lingual characteristics of Ukrainian advertising text]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
3. **Efektivna ekonomika** [Effective economics]. (2021). Kyiv. Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/> (Last accessed: 10.02.2022) [in Ukrainian].
4. **Pshenychna, L., Shevchenko, V., & Shyshkina, N.** (2008). *Terminolohichna robota: naukovyi tekst yak dzherelo novykh znan* [Terminology work: scientific text as a source of new knowledge]. *Problemy ukrainskoi terminolohii – Problems of Ukrainian terminology*, 620, 148-152 [in Ukrainian].

Сизоненко Н. М. Прагматичні особливості заголовків наукових статей (на матеріалі фахового видання „Ефективна економіка”)

У статті з'ясовано, що успіх наукової публікації забезпечує не тільки її якісний матеріал, грамотно й логічно структурований відповідно до вимог наукового видання і норм наукового стилю, але й вдало дібраний заголовок, який має прагматичний потенціал.

Проаналізовано досвід вітчизняних лінгвістів, які досліджували заголовок у структурному, семантико-стилістичному, прагматичному ракурсах на матеріалі англomовних та німецькомовних наукових статей. Встановлено, що прагматичний потенціал українськомовних заголовків наукових публікацій потребує ґрунтовного й всебічного вивчення.

Проаналізовано 162 заголовки до наукових статей, розміщених у фаховому видання „Ефективна економіка”. Встановлено, що нечисельними є авторські інтенції щодо актуалізації теоретичних аспектів вивчення наукових явищ, натомість помітне прагнення сфокусувати увагу реципієнтів на способах застосування теоретичних знань для вирішення практичних завдань у різних галузях економіки. За допомогою прагматичних маркерів сучасні підходи, інструменти, стратегії, оцінка, можливості, перспективи, удосконалення, ефективність, оптимізація автори акцентують увагу на значущих аспектах проблеми, на конкретних шляхах і способах її вирішення, на перспективах подальшого вивчення наукової проблеми.

У результаті дослідження з'ясовано, що автори наукових публікацій реалізують різні прагматичні інтенції залежно від об'єкту, предмету, матеріалу дослідження та з огляду на тематику наукового видання.

Ключові слова: заголовок, інтенція, наукова стаття, прагматика, прагматичні маркери.

Сизоненко Н. М. Прагматические особенности заголовков научных статей (на материале научного издания „Эффективная экономика”)

В статье выяснено, что успех научной публикации обеспечивает не только ее качественный материал, грамотно и логически структурированный в соответствии с требованиями научного издания и нормами научного стиля, но и удачно подобраный заголовок, имеющий прагматический потенциал.

Проанализирован опыт отечественных лингвистов, исследовавших название в структурном, семантико-стилистическом, прагматическом ракурсах на материале англоязычных и немецкоязычных научных статей. Установлено, что прагматический потенциал украинскоязычных заголовков научных публикаций требует основательного и всестороннего изучения.

Проанализировано 162 заголовка к научным статьям, размещенным в научном издании „Эффективная экономика”. Установлено, что немногочисленными являются авторские интенции по актуализации теоретических аспектов изучения научных явлений, зато заметно стремление сфокусировать внимание реципиентов на способах применения теоретических знаний для решения практических задач в различных отраслях экономики. Посредством прагматических маркеров современные подходы, инструменты, стратегии, оценка, возможности, перспективы, усовершенствование, эффективность, оптимизация авторы акцентируют внимание на значимых аспектах проблемы, на конкретных путях и способах ее решения, на перспективах дальнейшего изучения научной проблемы.

В результате исследования установлено, что авторы научных публикаций реализуют различные прагматические интенции в зависимости от объекта, предмета, материала исследования и с учетом тематики научного издания.

Ключевые слова: заглавие, интенция, научная статья, прагматика, прагматические маркеры.

Syzonenko N. M. Pragmatic characteristics of scientific articles titles (on the material of the professional journal “Effective Economics”)

The article proves that the success of a scientific article is not only ensured by high-quality material, properly and logically structured according to the requirements of scientific publications and standards of scientific writing, but also by a well-chosen title, which has pragmatic potential.

The article considers the experience of Ukrainian linguists, who studied a title in the structural, semantic and stylistic, pragmatic perspectives on the material of English and German-language scientific articles. It was found that the pragmatic potential of Ukrainian-language titles of scientific publications requires careful and comprehensive study.

162 titles of scientific articles published in the professional journal “Effective Economics” were analyzed. It was identified that the authors’ intentions to update the theoretical aspects of the study of scientific phenomena are few, but the desire to focus the attention of recipients on the ways of applying theoretical knowledge in order to solve practical problems in various branches of the economy is evident.

The authors use pragmatic markers of the modern approaches, tools, strategies, assessment, opportunities, perspectives, improvement, effectiveness, optimization to focus on significant aspects of the problem, on specific ways and means of its solution, on the prospects of further science problem research.

The research results showed that the authors of scientific publications implement different pragmatic intentions depending on the object, subject, research material as well as the theme of scientific publications.

Key words: title, intention, scientific article, pragmatics, pragmatic markers.

Стаття надійшла до редакції 05.03.2022 р.

Стаття прийнята до друку 10.03.2022 р.

Рецензент – к. ф. н., доц. Тагільцева Я. М.

Шаповалова Л. В.,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри романо-германської філології
ДЗ „Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка”, м. Полтава, Україна.
mila3466@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-8707-996X>

Чугаєва М. С.,

здобувачка вищої освіти факультету іноземних мов
ДЗ „Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка”, м. Полтава, Україна.
matveevamargarita0730@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-0754-2825>

**КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ 119 ПСАЛМА
ЯК СПЕЦИФІЧНІ ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА СВІДОМІСТЬ
(на матеріалі французького перекладу)**

Протягом усього часу існування Біблія не припиняє бути постійним об'єктом дослідження науковців різних галузей знання, а саме: філософії, герменевтики, соціології, психології, культурології, літературознавства, лінгвістики, теолінгвістики, психолінгвістики, семіотики, наратології тощо.

Переклади Біблії на різні мови, зокрема на французьку, допомагають побачити специфічні чинники, які використані в ній для впливу на адресата з метою навернення до віри, вкорінення системи моральних цінностей та релігійної картини світу і місця в ній Бога і людини.

Тема нашого дослідження „Комунікативні стратегії 119 псалма як специфічні чинники впливу на свідомість (на матеріалі французького перекладу)” обумовлена великою популярністю цього зразка біблійного дискурсу і відсутністю його дослідження у цьому плані. Аналіз проводився на матеріалі перекладу „La Bible en français, version Louis Segond 21” (Psaume 119 Louis Segond Bible. Електронний ресурс).

Об'єкт дослідження – 119 псалом у французькому перекладі.

Предметом дослідження є комунікативні стратегії, 119 псалма, як чинники впливу.

Мета дослідження: виокремити й охарактеризувати комунікативні стратегії 119 псалма.

Для досягнення цієї мети були поставлені й вирішені в процесі дослідження такі завдання:

1. Проаналізувати наукову літературу щодо мовних і мовленнєвих особливостей релігійного дискурсу.

2. Виокремити наявні у 119 псалмі комунікативні стратегії.

3. Схарактеризувати їх з точки зору впливу на адресата.

Теоретико-методологічна основа дослідження базується на діалектичному методі пізнання, який дозволяє розглядати матеріал у розвитку і взаємозв'язку. Із загальнонаукових методів були використані: описовий метод, методи аналізу, синтезу й узагальнення. Із спеціальних методів вивчення предмету був використаний лінгвостилістичний аналіз тексту, контент-аналіз, метод порівняння й аналогії, метод структурного аналізу, дискурсивного аналізу.

Для досягнення поставленої мети і розв'язання конкретних завдань було вивчено праці як вітчизняних, так і зарубіжних вчених, які займалися: дослідженнями біблійних текстів (Л. Бодрі, П. Бертбоуда, Е. Бенвеніста, Д. Ховарда, Д. Лушкіна, К. Філіпова, Р. Лоута, А. Лопухіна, Л. Клименка, Н. Савелюк, Є. Бобирєвої); теорією дискурсу (Н. Аругнової, Р. Водак, Є. Грудєвої, Н. Крисіна., Є. Воркачова, В. Карасика, Т. Хомуленка, О. Кузнєцової).

Біблія (грец. βιβλία тобто „збірка книг”), складається з двох Заповітів (від івр. ברית – угода, договір, союз, заповіт), які, у свою чергу, вміщують 66 книг (крім того, нараховують ще 11 неканонічних).

Біблія, як елемент релігійного дискурсу, досліджується різними науками, кожна з яких використовує свою наукову парадигму і підходить до виокремлення й аналізу лінгвістичних та екстралінгвістичних факторів.

„Релігійний дискурс відноситься до такого типу спілкування, якому властивий високий ступінь ритуалізованості і маніпулятивності, тому визначення і опис характеристик мови як засобу впливу представляється значимим для виділення основних механізмів релігійної комунікації” (Бобирєва, 2007, с. 2).

Термін „Дискурс” використовується різними лінгвістичними і нелінгвістичними науками, а саме: мовознавством, соціологією, культурологією, психологією, політологією. Тому це поняття має численні визначення, в залежності від галузі знань та, враховуючи теоретичну позицію науковців. Лінгвістичний енциклопедичний словник визначає дискурс як „зв'язний текст у сукупності з екстралінгвістичними, прагматичними, соціокультурними, психологічними та іншими факторами; дискурс – це текст, взятий у подієвому аспекті; дискурс – це мовлення, яке розглядається як цілеспрямована соціальна дія, як компонент, що бере участь у взаємодії людей і механізмів їх свідомості (когнітивних процесів)” (Ярцев, 1990, с. 136–137).

Дискурс завжди є текстом, але не всякий текст є дискурсом. Б. Головін визначає текст як „...словесне усне чи писемне досягнення, що становить собою єдність якогось біль-менш завершеного змісту і форми, що формує і виражає цей зміст. Це серединний елемент схеми, яку можна уявити у вигляді триелементної структури: автор (адресант) → текст →

читач (адресат). Як проміжний елемент комунікативного акту текст виявляє свою специфіку у кодуванні і декодуванні. Щодо мовця (адресанта), текст є кодованою величиною, оскільки мовець кодує певну інформацію. Для сприйняття вміщеної у тексті інформації, читач повинен її декодувати» (Загнітко, Монастирецька, 2009, с.11).

„Релігійний дискурс представляє собою складний комунікативно-культурний феномен, основу якого складає система певних цінностей, котрий реалізується у виді певних жанрів і виражається через певні мовні і мовленнєві засоби.

Це складний ментальний феномен, який базується на абсолютній вірогідності для віруючих канонічних текстів, зокрема текстів Біблії. Цим самим пояснюється причина сильного впливу біблійних текстів та свідомість вірян, а також тих, хто долучається завдяки ним до християнської віри” (Бобирева, 2007, с. 3).

„Псалтир як єдине ціле і окремі псалми як складові його елементи являють собою один з різновидів письмово-усних зразків релігійного дискурсу. Псалтир – богослужбова книга, що входить у старозавітний канон Біблії. Спочатку під псалмом (грецьк. „пісня”) малася на увазі священна молитовна пісня” (Бобирева, 2007, с. 214).

„За типом провідної стратегії псалми можна розділити на псалми з провідною стратегією, що пояснює і провідною, що оцінює. Як допоміжні виступають комунікативна, молитовна, закликаюча і стверджуюча стратегії” (Бобирева, 2007, с. 231).

„Релігія виступає у якості одного із важелів впливу, керування громадською свідомістю і поведінкою людини. Жодна інша форма світогляду не може зрівнятися з релігією за силою та глибиною свого впливу на уми і почуття людей” (Бобирева, 2007, с. 5).

Серед видів психологічного впливу О. Сидоренко вирізняє: переконання, навіювання, зараження, спонукання до наслідування, формування благосприятливості, прохання, деструктивну критику, ігнорування, маніпуляцію, примус (Сидоренко, 1996).

Тож релігійний дискурс позначений маніпулятивністю чи наміром вплинути на свідомість адресата. Цій меті служать комунікативні стратегії.

„Поняття „маніпуляція” (від лат. manipulare) здавна мало значення у суто позитивному сенсі „керування із знанням справи” (Сидоренко, 1996, с. 43-47). Цей термін був двічі перенесений з одного семантичного контексту в інший. Він багатозначний і використовується не тільки психології, політології, а й в медицині та лінгвістиці. Саме в останній, цей термін вивчений мало. Найвні відомості доволі розрізнені між собою. За К. Бове та У. Аренсом – це засіб досягнення цілей через переконання (Феофанова, 1995). Проте, оскільки це слово набуло негативної конотації, ми вважаємо недоцільним вживати його по відношенню до біблійних текстів, а віддаємо перевагу терміну „вплив”.

Релігійний дискурс організовується з урахуванням мети впливу на адресата комунікації. Тому для ефективної реалізації цієї задачі вибираються потрібні комунікативні стратегії.

Мовленнєвий вплив здійснюється за допомогою комунікативних стратегій і тактик, сутність яких полягає в операціях над знаннями адресата, над його ціннісними категоріями, емоціями, волею.

Комунікативною стратегією можна назвати сукупність заходів з реалізації комунікативних намірів мовця, під час розробки яких беруть до уваги умови, у яких відбувається комунікація. Реалізація тієї чи іншої стратегії відбувається за допомогою тактик, які є конкретним етапом реалізації комунікативної стратегії, для якої характерний певний набір прийомів, що визначають використання певних мовних засобів (Формановська, 2007).

„Відповідно до реалізованої прагматичної установки адресант обирає певну програму мовленнєвих дій, що організована відповідно до цілі взаємовідносин між комунікантами – комунікативну стратегію, яка і формує визначений вектор комунікації. Від адекватності обрання комунікативної стратегії залежить успіх адресанта та результати мовленнєвої комунікації” (Томашук, 2017, с. 85).

Стратегії напряму співвідносяться з інтенціями комунікантів. На думку А.В.Олянич, існує колосальна кількість спроб виділення типів і побудови класифікацій стратегій у залежності від специфічних задач тієї чи іншої наукової парадигми, яка залучає поняття стратегій до сфери своїх інтересів Автор поділяє всі існуючі типи стратегій на три загальні класи: презентації, маніпуляції і конвенції (Олянич, 2004).

Вплив, який чинить 119 псалом на читача, пов'язаний із обраними автором комунікативними стратегіями цього релігійного дискурсу.

Це стратегії, які використовує автор для організації спілкування з Богом.

З точки зору впливу на читача чи слухача 119 псалма, фактором впливу, ми вважаємо всі використані стратегії, так як вони послуговуються меті – утвердити віру, навернути до віри та пояснити правила життя, поведінки у християнському світі, місце у ньому Бога і людини.

Розглянемо, які із комунікативних стратегій використані у 119 псалмі.

Стратегія	Вірш	Приклад
Оціночна	1-3, 103, 111, 105, 129-130, 137-138, 140-144, 155, 160	1. „ <i>Heureux ceux qui sont intègres dans leur voie, qui marchent selon la loi de l'Eternel!</i> ”
Пояснювальна	4-6, 9-11, 13-16, 19-21, 23-26, 28, 40, 42, 44-	4. „ <i>Tu as prescrit tes ordonnances, pour</i>

	48, 50-57, 59-63, 65, 67-75, 81-83, 85-87, 89-102, 104, 106-110, 112-114, 118-123, 125-128, 131, 136, 139, 147-148, 150-152, 157-158, 161-168, 174	<i>qu'on les observe avec soin</i> ”.
Стверджувальна	7-8, 12, 30-32	8. „ <i>Je veux garder tes statuts: Ne m'abandonne pas entièrement!</i> ”
Молитовна	17-18, 22, 27, 29, 33-39, 41, 43, 49, 58, 64, 66, 88, 115-117, 124, 132-135, 149, 153-154, 156, 159	18. „ <i>Ouvre mes yeux, pour que je contemple Les merveilles de ta loi!</i> ”
Закликаючи	76-80, 145-146, 169-173, 175-176	76. „ <i>Que ta bonté soit ma consolation, Comme tu l'as promis à ton serviteur!</i> ”
Риторичне питання як вид комунікативної стратегії	84	„ <i>Quel est le nombre des jours de ton serviteur? Quand feras-tu justice de ceux qui me persécutent?</i> ”

Як бачимо, переважають пояснювальна і молитовна стратегії, отже цей псалом має дидактичну спрямованість. За допомогою цих стратегій автор не тільки вибудовує свою розмову з Богом, а й змальовує свою картину світу, пояснює своє місце в ній як людини та показує, ким є Бог для нього і як треба до Нього звертатися.

Вибір комунікативних стратегій є потужним фактором впливу на адресата, оскільки змінює його свідомість, міняючи картину світу.

Крім того, комунікативні стратегії корелюють з елементами впливу за О. В. Сидоренко (Сидоренко, 1996), а саме: переконанням / пояснююча стратегія; навіюванням / пояснююча стратегія; спонуканням до наслідування / оціночна та стверджувальна стратегії; формуванням благосприятливості / всі, використані у псалмі стратегії; маніпуляцією або

впливом / всі вжиті у псалмі стратегії, бо вони використовуються, щоб показати, як мусить бути.

Список використаної літератури

1. **Psaume 119** Louis Segond Bible. URL: <https://www.biblegateway.com/passage/?search=Psaumes+119&version=SG21> (дата звернення: 15.12.21). 2. **Бобырева Е. В.** Религиозный дискурс: ценности, жанры, языковые характеристики: монография. Волгоград: Перемена, 2007. 385 с. 3. **Лингвистический** энциклопедический словарь / гл. ред. В. Н. Ярцева. Москва: Советская энциклопедия, 1990. 688 с. 4. **Лінгвістика** тексту: хрестоматія / упорядники: А. Загнітко, Г. Монастирецька. Донецьк: ДонНУ, 2009. 164 с. 5. **Дерманова І. Б., Сидоренко Е. В.** Психологічний практикум. Міжособистісні стосунки: методичні рекомендації. СПб., 1996. С. 31–41. 6. **Сучасна** реклама / під ред. О. А. Феофанова; пер. з англ. Тольятті: Видавничий Дім Довгань, 1995. URL: http://www.nazaykin.ru/catalog/ru/tr-r/sovrem_reklama_bove.htm (дата звернення: 15.12.21). 7. **Формановская Н. И.** Речевое взаимодействие: коммуникация и прагматика. Москва: ИКАР, 2007. 433 с. 8. **Томашук Ю. О.** Дискурсивно-прагматичні характеристики англомовного Інтернет-інтерв'ю (на матеріалі Інтернет-журналів для підлітків „gUrl”, „Seventeen”, „Teen Vogue”): дис. ... канд. філол. наук. Луцьк, 2016. 243 с. 9. **Олянич О. В.** Презентационная теория дискурса: монография. Волгоград, 2004. 602 с.

References

1. **Psaume 119** Louis Segond Bible. Retrieved from <https://www.biblegateway.com/passage/?search=Psaumes+119&version=SG21>. 2. **Bobyreva, E. V.** (2007). *Religioznyj diskurs: cennosti, zhanry, yazykovye harakteristiki* [Religious discourse: values, genres, language characteristics]. Volgograd: Peremena [in Russian]. 3. **Lingvisticheskij** enciklopedicheskij slovar' [Linguistic encyclopedic dictionary]. (1990). Moscow: Sovetskaya enciklopediya [in Russian]. 4. **Zahnitko, A., & Monastyretska, H.** (Eds.). (2009). *Linhvistyka tekstu: khrestomatiia* [Linguistics of the text: textbook]. Donetsk: DonNU [in Ukrainian]. 5. **Dermanova, I. B., & Sydorenko, E. V.** (1996). *Psykhologichnyi praktykum. Mizhosobystisni stosunki* [Psychological workshop. Interpersonal relationships]. (pp. 31-41). SPb. [in Russian]. 6. **Feofanov, O. A.** (Eds.). (1995). *Suchasna reklama* [Modern advertising]. Toliatti: Vydavnychiy Dim Dovhan. Retrieved from http://www.nazaykin.ru/catalog/ru/tr-r/sovrem_reklama_bove.htm [in Ukrainian]. 7. **Formanovskaya, N. I.** (2007). *Rechevoe vzaimodejstvie: kommunikaciya i pragmatika* [Speech interaction: communication and pragmatics]. Moscow: IKAR [in Russian]. 8. **Tomashchuk, Yu. O.** *Dyskursyvno-prahmatychni kharakterystyky anhlomovnoho Internet-interviu (na materiali Internet-zhurnaliv dlia pidlitkiv „gUrl”, „Seventeen”, „Teen Vogue”)* [Discursive and pragmatic characteristics of English language Internet-interviews (based on online magazines for teenagers „gUrl”,

„Seventeen”, „Teen Vogue”)]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Lutsk [in Ukrainian]. **9. Olyanich, O. V.** (2004). *Prezentacionnaya teoriya diskursa* [Presentation theory of discourse]. Volgograd [in Russian].

Шаповалова Л. В., Чугаєва М. С. Комунікативні стратегії 119 псалма як специфічні чинники впливу на свідомість (на матеріалі французького перекладу)

У статті аналізується 119 псалом як елемент релігійного дискурсу та частина Біблії з точки зору комунікативних стратегій як чинника його впливу на свідомість адресата. Звернення до Біблії обумовлюється потужністю її впливу на свідомість людей шляхом використання різних мовних і мовленнєвих засобів.

Релігійний дискурс вирізняється з-поміж інших видів дискурсу своєю маніпулятивністю. Проте, оскільки це слово набуло негативної конотації, ми вважаємо недоцільним вживати його по відношенню до біблійних текстів, а віддаємо перевагу терміну „вплив”.

Релігійний дискурс організовується з урахуванням мети впливу на адресата комунікації. Тому для ефективної реалізації цієї задачі вибираються потрібні комунікативні стратегії.

Мовленнєвий вплив здійснюється за допомогою комунікативних стратегій і тактик, сутність яких полягає в операціях над знаннями адресата, над його ціннісними категоріями, емоціями, волею.

Вибір комунікативних стратегій обумовлюється специфікою, метою та жанром релігійного дискурсу – утвердити віру, навернути до віри та пояснити правила життя, поведінки у релігійному світі, місце у ньому Бога і людини.

У 119 псалмі переважають пояснювальна і молитовна стратегії, отже цей псалом має дидактичну спрямованість. За допомогою цих стратегій автор не тільки вибудовує свою розмову з Богом, а й змальовує свою картину світу, пояснює своє місце в ній як людини та показує, ким є Бог для нього і як треба до Нього звертатися.

Крім того, комунікативні стратегії корелюють з елементами впливу, а саме: переконанням / пояснююча стратегія; навіюванням / пояснююча стратегія; спонукуванням до наслідування / оціночна та стверджувальна стратегії; з формуванням благосприятливості / всі, використані у псалмі стратегії; маніпуляцією або впливом / всі вжиті у псалмі стратегії, бо вони використовуються, щоб показати, як мусить бути.

Ключові слова: Біблія, псалом, дискурс, комунікативна стратегія, вплив.

Шаповалова Л. В., Чугаєва М. С. Коммуникативные стратегии 119 псалма как специфические факторы влияния на сознание (на материале французского перевода)

В статье анализируется 119 псалом как элемент религиозного дискурса и как часть Библии с точки зрения коммуникативных стратегий как фактора влияния на сознание адресата. Обращение к Библии

обусловливается силой её влияния на сознание людей путём использования разных языковых и речевых средств.

Религиозный дискурс выделяется среди других видов дискурса своей манипулятивностью. Но, так как это слово получило негативные коннотации, мы считаем неуместным употреблять его по отношению к текстам Библии, а отдаём предпочтение термину „влияние”.

Языковое влияние совершается при помощи коммуникативных стратегий и тактик, суть которых состоит в операциях над знаниями адресата, над его ценностными категориями, эмоциями, волей.

Выбор коммуникативных стратегий обусловливается также спецификой, целью, жанром религиозного дискурса – утвердить веру и объяснить правила жизни, поведения в религиозном мире, место в нём Бога и человека.

В 119 псалме преобладают объясняющая и молитвенная стратегии, поэтому этот псалом имеет дидактическую направленность.

При помощи этих стратегий автор не только строит свой разговор с Богом, но и представляет свою картину мира, показывает своё место в ней, объясняет, кем есть Бог для него и как нужно к Нему обращаться.

Кроме того, коммуникативные стратеги коррелируют с элементами влияния, а именно: убеждением / объяснительная стратегия, внушением / объяснительная стратегия, побуждением к подражанию / оценочная и утверждающая стратеги; с формированием благоприятности / все, использованные в псалме стратегии; манипуляцией или влиянием / все реализованные в псалме стратегии, потому что они употребляются, чтобы показать, как должно быть.

Ключевые слова: Библия, псалом, дискурс, коммуникативная стратегия, влияние.

Shapovalova L. V., Chugaeva M. S. Communication strategies of Psalm 119 as specific factors influencing consciousness (based on French translation)

The article analyzes Psalm 119 as an element of religious discourse and part of the Bible in terms of communication strategies as a factor in its impact on the mind of the addressee. Recourse to the Bible is determined by the power of its influence on the minds of people through the use of various language and speech means.

Religious discourse differs from other types of discourse in its manipulateness. However, since this word has acquired a negative connotation, we consider it inappropriate to use it in relation to biblical texts, and we prefer the term „influence”.

Religious discourse is organized taking into account the purpose of influencing the addressee of communication. Therefore, the necessary communication strategies are selected for the effective implementation of this task.

Speech influence is carried out with the help of communicative strategies and tactics, the essence of which is operations on the knowledge of the addressee, on his value categories, emotions, will.

The choice of communicative strategies depends on the specifics, purpose and genre of religious discourse – to establish faith, convert to faith and explain the rules of life, behavior in the religious world, the place of God and man in it.

Psalms 119 is dominated by explanatory and prayerful strategies, so this psalm has a didactic focus. With the help of these strategies, the author not only builds his conversation with God, but also paints his picture of the world, explains his place in it as a person and shows who God is for him and how to address Him.

In addition, communication strategies correlate with elements of influence, namely: persuasion / explanatory strategy; suggestion / explanatory strategy; motivation to follow / evaluation and affirmation strategies; with the formation of the benefit of favor / all strategies used in the psalm; manipulation or influence / all the strategies used in the psalm, because they are used to show how it should be.

Key words: Bible, psalm, discourse, communicative strategy, influence.

Стаття надійшла до редакції 12.03.2022 р.

Стаття прийнята до друку 15.03.2022 р.

Рецензент – д. пед. н., проф. Мигович І. В.

Вэй Вэй,

старший преподаватель

Ланьчжоуского городского университета,

аспирант Бишкекского государственного

университета имени академика К. Карасаева,

г. Ланьчжоу, Китай.

625374350@qq.com

<https://orcid.org/0000-0002-5299-3273>

СТРУКТУРНО-НОМИНАТИВНАЯ ТИПОЛОГИЯ ЕДИНИЦ ТОРГОВО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ: ТЕРМИНЫ-СЛОВА И ТЕРМИНЫ-ЮКСТАПОЗИТЫ

Постановка проблемы. В зависимости от особенностей структуры и номинативных возможностей торгово-экономические термины демонстрируют достаточно разветвленную типологию. Сущность ее заключается в наличии среди единиц торгово-экономической терминологии разноструктурных наименований, которые а) могут оставаться структурно неизменными; б) изменяют свою структуру в соответствии с общими языковыми и частными терминологическими требованиями.

Данный разряд терминов не оставался без внимания исследователей. Однако наблюдаем отсутствие единых принципов упорядочения существующих номинативно-структурных типологий. Это определяет необходимость изучения, в частности, торгово-экономической терминологии как системы единиц, нуждающихся в актуальном упорядочении и типологизации. Это и обуславливает актуальность нашего исследования.

Терминологический материал показал, что в пределах исследуемой системы функционирует достаточно большое количество моноксемных терминов, что является одним из показателей усовершенствования терминологических систем, а также отвечает одной из особенностей термина – быть компактным.

Целью статьи является определение структурно-номинативной типология единиц торгово-экономической терминологии. Для ее достижения необходимо решить такие задачи: 1) выделить подходы к типологизации терминологии; 2) классифицировать термины с позиций номинативного и структурного принципов. **Методы и методики исследования.** Для подбора фактического материала, соответствующего тематике исследования, использован метод сплошной выборки. Для создания классификаций – прием классифицирования в пределах описательного и структурного методов.

Изложение основного материала. Среди поликомпонентных терминов наиболее актуальны и активны двухкомпонентные, или двухсловные. Несколько меньшую активность проявляют трехсловные и четырехсловные терминоназвания (*аренда с последующим выкупом, стратегия выхода на рынок, совместная аренда офиса, пожизненная ценность клиента*). Наименьшую активность имеют единицы, содержащие более четырех компонентов в своем составе: они автоматически сворачиваются в аббревиатуры (*ARPPU, ARPU*). С. В. Гринев-Гриневич отмечает, что «семикомпонентные термины словосочетания являются допустимым пределом лексической протяженности термина из-за ограниченности памяти человека» (Гринев-Гриневич 2008). Наличие восьмикомпонентных терминов словосочетаний свидетельствует об их незрелости, недостаточном уровне развития, указывая на стремление наиболее полно материализовать значение термина.

Как утверждает К. О. Рябова, «образование многокомпонентных словосочетаний происходит за счет расширения срока предыдущего уровня» (Рябова 2010), однако общие тенденции стремления к «словности» и экономии языковых и речевых ресурсов, а также частная тенденция содержательной и формальной компактности терминологических единиц приводят обычно к сокращению длины терминов.

В составе торгово-экономической терминологии единиц разной структуры достаточно много. Они определяют действие, процесс или признак, не конкретизируя, в общем плане.

Выражены слова-термины, как правило, субстантивами, поскольку термин является номинативным по своей сути: *реклама, бизнес, офис, кредит, платеж, стоимость* и т.д.

Однокомпонентные термины-прилагательные довольно распространенное явление в плоскости торгово-экономической терминологии. Отраслевой словарь фиксирует основные терминологические адъективы, хотя основная их роль – вхождение в терминологическое сочетание: *кросс-канальный, целевой, цифровой, маркетинговый, омниканальный* и т.д.

По аналогии с терминами-прилагательными в систему входят вербальные единичные терминоназвания, обозначающие, в основном, отраслевое действие, название которого должным образом зафиксировано в именном его названии: *расти – рост, оценить – оценка, растаможивать – растаможка, растаможивание* и т.д.

В торгово-экономической терминологии сохраняется тенденция к увеличению количества юкстапозитов. Отнесение их к группе слов-терминов определяется семантикой грамматического термина юкстапозит (франц. *juxtaposition* – расположение рядом; лат. *juxta* – рядом, возле + *positio* – положение). Понятие **юкстапозит** подразумевает сложное слово, состоящее из нескольких основ, образующееся методом составления слов либо словоформ.

Термин юкстапозит для обозначения образований типа *девица-краса, художник-дизайнер, диван-кровать, радуга-дуга* и т.п. в научный оборот ввели А. А. Белецкий, Н. Ф. Клименко. Он обозначает сложное слово с несколькими основами, являющимися образованным сложением слов или словоформ.

Лингвисты использовали разные термины для их обозначения: сложные слова или сложные существительные (Л. А. Булаховский, Б. Б. Фридрак, Л. А. Шеляховская и др.), сложные существительные на основе соединительной связи (Л. А. Леон), составленные слова (Л. М. Засорина, В. В. Акуленко-Тысенко, И. Г. Галенко, В. А. Горпинич), сложные, сложносочиненные слова (Н. М. Шанский, Г. М. Абакшина, К. С. Горбачевич, Т. И. Кочеткова), сложносочетаемые слова (Д. И. Коков), сближения (М. И. Привалова), сближения отдельно оформленных образований (Н. М. Шанский), крупноблочные слова (Т. Д. Ковалкова), аположительные словосочетания номинативного характера (П. А. Лекант, М. В. Корнилов), составление с подчинительными отношениями основ (Русская грамматика – 1970), нейтральные словосочетания (Н. С. Родзевич), сложные образования с приложением (М. М. Фещенко), сочетания существительных по типу приложения (В. М. Русановский), сращения (А. А. Стишов, З. С. Сикорская), сближения (М. И. Привалова), комплексные наименования (А. И. Моисеев), сочетания сопряженного типа (О. О. Орлова), бинонимы (М. В. Костромина).

Кроме того, некоторые языковеды склонны определять существительные-юкстапозиты как единицы разных уровней языка, отмечая, что в системе современного русского языка функционируют схожие в структурном плане единицы, а именно: составно-сложные существительные (*хлеб-соль*), аппозитивные словосочетания (*земля-кормилица, осетин-извозчик, девица-красавица*) и единицы переходного типа (*горе-охотник*) (Кочеткова 2006).

С позиций синтаксической деривации, рассматривая юкстапозиты как единицы синтаксического уровня, некоторые современные языковеды (А. С. Малахов, И. В. Величко) пользуются термином **приложение**. И. В. Величко рассматривает приложение как «явление номинативно-синтаксического семиозиса», которое, являясь диффузным, гибридным образованием, выполняет функцию интегрирования языковых систем (Величко 2008).

Наличие разных подходов к видам синтаксической связи между компонентами соединений указанного типа подтверждает недостаточную аргументированность подхода, декларированного выше. Например, авторы книги «Современный русский язык» определяют эту связь как аппозицию (СРЯ 2002), И. П. Распопов – как аппликацию (Распопов 2009), Е. С. Скобликова – как параллелизм форм (Скобликова 1971).

Также указывается, что «при рассмотрении аппозитивных словосочетаний возникает проблема отличия словосочетания от сложного слова» (Молошная 1975). Этот же вопрос возникает и при

определении статуса «соединений», построенных на основе примыкания. По сути, во многих трудах говорится, что такое разграничение условно и конвенционально. Например, по мнению В. М. Никитевича, в юстапозитных единицах сэкономлен только «пробел между словами» (Никитевич 1985). Это, кстати, побудило А. Н. Нелюбу сделать вывод относительно того, что единицы такого типа «не относятся к словообразовательной номинации (по крайней мере, к словообразовательным процессам)» (Нелюба).

Итак, в современной лингвистике сформировались основные концепции в отношении характера юстапозитных единиц. На базе каждой из них эти единицы рассматриваются как:

- 1) особая категория сложных слов;
- 2) словосочетания определенного типа;
- 3) переходное явление на грани лексики и синтаксиса.

Что касается семантической нагрузки, то характерной чертой юстапозитов является наличие в их семантике оценки, оттенка модальности, мотивационного момента, в некоторых случаях порождающего определенную фразеологичность указанных единиц. Фразеологичность юстапозитных образований связана с сочетаемостью того или иного существительного и зависит от его валентности, преимущественно ограниченной. А ограниченная валентность, в частности, характеризует термины.

Лингвисты, когда-либо занимавшиеся этой проблемой, имеют общее мнение относительно того, что юстапозиция – явление деривационного, а значит, языкового, системного характера. Однако, обсуждая современное состояние того или иного языка, мы предлагаем разграничить вопросы собственно языковые и вопросы речевой практики, поскольку именно речь является источником множества языковых изменений. Это непосредственно касается и соединений юстапозитного типа.

Мы считаем целесообразным предложить другой путь исследования этих единиц, а именно рассматривать такие «дериваты» как распространенный полнозначной лексемой эквивалент слова, то есть как словосочетание, функционирующее в речи в результате определенной интерпретации слова, расширяя его лексическое значение. В целом же каждая конкретная единица, которую мы исследуем, имеет название номема типа «слово, распространенное зависимой полнозначной лексемой, выполняющей роль семного конкретизатора», входит в разряд структурных разновидностей номемы с доминантой-словом (словесной доминантой), т.е. единицей, семантически отождествляемой на уровне слова – синтетической языковой единицы.

Существенным фактором, способствующим росту активности процессов юстапозиции, является стремление к экономии средств номинации и общения и облегчения таким образом процесса коммуникации. Однако в нашем случае имеем синтагматическую псевдоэкономия, которая позволяет сокращение развернутой линейной

структуры наименований и замещение их более удобными в процессе общения обозначениями.

Активация процессов юкстапозиции обусловлена также и некоторыми внутрилнгуальными факторами. Считается, что указанное явление выступает отдельным проявлением одной из общих тенденций развития языка, а именно тенденции к регулярности внутриязыковых отношений, к формированию языкового автоматизма. Кроме того, эта активизация вызвана действием одного из основных законов развития лексики – стремлением преодолеть внутреннее противоречие между расчлененностью формы наименования и единством его значения.

Образование номинативных, в частности терминологических единиц посредством объединения двух или более слов (основ) было известно всем славянским языкам. Впрочем, несмотря на то, что этот способ считается довольно древним, продуктивность его на протяжении развития русского языка была ограничена, поскольку употребление сложных слов практически не было характерным для речи. Со временем количество сложных слов в русском литературном языке выросло. Особенно активным процесс возникновения изучаемых единиц стал во второй половине XIX в. Активно образуются сложные слова и в XX–XXI ст., что актуализирует исследование этого структурного класса единиц.

Анализ исторических языковых материалов и теоретических исследований показал, что сочетания с приложением, которые в современной лингвистике определяют как юкстапозиты, встречаются крайне редко, и их квалифицируют как словосочетания, а не как сложные (или составные) слова. Это и есть основанием для развития нашей гипотезы о явлении псевдоэкономии языковых усилий, обусловленном стремлением языка к синтетизму форм выражения, а также о явлении псевдокомпозиции, наблюдаемом сейчас в восточнославянских языках.

Номера (термин В. М. Никитевича), как уже было отмечено, – это абстрактная языковая единица, реализуемая в вербальных формах (глоссах, вариантах), к тому же в этом конкретном случае дублетами одной такой номеры являются словосочетание и семантически и грамматически тождественно ему слово, которые стилистически должны совпадать.

Структура номеры этого типа может быть продемонстрирована следующим образом:

слово

номера

(с доминантой-словом)

юкстапозитное сочетание.

Например:

модель

номера

(модель)

бизнес-модель;

леди

*номема
(леди)
офис-леди.*

Благодаря определенной фразеологичности юкстапозитных соединений их семантика структурируется в зависимости от позиции главного и зависимого компонентов как гипер-гипонимическая. В результате, как отмечает Н. Ф. Клименко, появляются основы-классификаторы (гипонимы) и основы-идентификаторы (гиперонимы).

Модель юкстапозиции построена на базе определения взаимосвязи и взаимозависимости двух моделей: а) модели исходного слова; б) модели структуры сочетания юкстапозитного типа.

Модель словосочетания юкстапозитного типа учитывает те параметры этой единицы, которые отвечают ее характеристикам. Она содержит указание количества компонентов сообщения, тип связи между ними и порядок расположения, а также их грамматические характеристики.

По количеству компонентов изучаемые здесь терминологические конструкции делят на двухкомпонентные, трехкомпонентные (со служебными словами и без них). Параметр «тип связи между компонентами юкстапозитного словосочетания» определяет, какую синтаксическую структуру представляет каждое образование подобного типа. С позиции грамматических характеристик компонентов исходного словосочетания для процесса юкстапозиции актуальны следующие параметры: частеречная принадлежность компонента, падежная форма (для изменяющихся слов), парадигматическая активность. Итак, общая схема юкстапозитной конструкции содержит описание признаков всех компонентов. Например, *бизнес-проект* реализует конструкцию Сущ¹ед + Сущ¹ед, которая характеризуется связью аппозитивного согласования между неизменяемым первым зависимым компонентом и изменяемым по всем формам числа и падежа главным.

Мы констатируем наличие двухчленных юкстапозитных соединений с первым главным элементом (*выставка-продажа*), двухчленных юкстапозитов со вторым главным элементом (*бизнес-проект, офис-менеджер*), трехчленных юкстапозитных соединений (*онлайн-аутдор-митинг*). Примечательно также, что большинство компонентов таких аналитических терминологических единиц являются заимствованными из европейских языков, однако подчиняются законам структурирования и словоизменения русского языка, вссимилируясь а нем.

Выводы. Исследуемый пласт терминов показал, что в пределах исследуемой системы функционирует достаточно большое количество синтетических единиц, что является одним из показателей усовершенствования терминологических систем, а также отвечает одной из особенностей термина – быть компактным.

Среди поликомпонентных терминов наиболее актуальны и активны двухкомпонентные, или двухсловные. Несколько меньшую активность проявляют трехсловные и четырехсловные терминоназвания. Наименьшую активность имеют единицы, содержащие более четырех компонентов в своем составе: они автоматически сворачиваются в аббревиатуры.

В составе торгово-экономической терминологии единиц разной структуры достаточно много. Выражены слова-термины субстантивами, адъективами, вербальными единицами. В торгово-экономической терминологии сохраняется тенденция к увеличению количества юкстапозитов.

Список использованной литературы

- 1. Гринев-Гриневиц С. В.** Терминоведение : учебное пособие. М. : Академия, 2008. 143 с.
- 2. Рябова Е. А.** Проблемы и принципы систематизации терминологии (на материале сопоставительного анализа ракетно-космической лексики английского и русского языков) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.20. Москва, 2010. 27 с.
- 3. Кочеткова Т. И.** Проблема словосложения в современной русистике. *Вестник Оренбургского государственного педагогического университета. Гуманитарные науки.* 2006. № 1 (63). С. 5–12.
- 4. Величко И. В.** Приложение как явление номинационно-синтаксического семиозиса и его антропологические возможности в художественном тексте. *Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов.* Курск, 2008. № 4. С. 145–149.
- 5. СРЯ.** Современный русский язык / П. А. Лекант, Е. И. Диброва, Л. Л. Касаткин и др.; под ред. П. А. Леканта. М. : Дрофа, 2002. 452 с.
- 6. Распопов И. П.** Очерки по теории синтаксиса. Воронеж : Изд-во Воронежского ун-та, 2009. 40 с.
- 7. Скобликова Е. С.** Согласование и управление в русском языке. М. : Просвещение, 1971. 206 с.
- 8. Молошная Т. Н.** Субстантивные словосочетания в славянских языках. М. : Наука, 1975. 36 с.
- 9. Нелюба А. М.** Осново- і словоскладання в контексті словотвірної номінації. Режим доступу: http://www-philology.univer.kharkov.ua/Nauka_files/naukovi_konferencii/naukovi_konferencii.files/dopovidi/neluba.htm.
- 10. Никитевич В. М.** Основы номинативной деривации. Минск : Вышэйшая школа, 1985. С. 15–16.

References

- 1. Grinev-Grinevich, S. V.** (2008). Terminovedeniye [Terminology]. Moscow: Academy [in Russian].
- 2. Ryabova, E. A.** (2010). Problemy i printsipy sistematzatsii terminologii (na materiale sopostavitel'nogo analiza raketno-kosmicheskoy leksiki angliyskogo i russkogo yazykov) [Problems and principles of systematization of terminology (on the basis of a comparative analysis of the rocket and space vocabulary of the English and Russian languages)]. Moscow [in Russian].
- 3. Kochetkova, T. I.** (2006). Problema slovoslozheniya v sovremennoj rusistike [The problem of composition in

modern Russian studies]. *Vestnik Orenburgskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta. Gumanitarnye nauki – Bulletin of the Orenburg State Pedagogical University. Humanitarian sciences*, 1 (63), 5-12 [in Russian].

4. Velichko, I. V. (2008). Prilozheniye kak yavleniye nominatsionno-sintaksicheskogo semiozisa i yego antropologicheskiye vozmozhnosti v khudozhestvennom tekste [Application as a phenomenon of nominative-syntactic semiosis and its anthropological possibilities in a literary text]. *Zhurnal nauchnykh publikacij aspirantov i doktorantov – Journal of scientific publications of graduate and doctoral students*, 4, 145-149 [in Russian].

5. Lekant, P. A., Dibrova, E. I., & Kasatkin, L. L. (Eds.). (2002). SRYA. Sovremennyy russkiy yazyk [MR. Modern Russian]. M.: Drofa [in Russian].

6. Raspopov, I. P. (2009). Ocherki po teorii sintaksisa [Essays on the theory of syntax]. Voronezh: Izd-vo Voronezhskogo un-ta [in Russian].

7. Skoblikova, E. S. (1971). Soglasovanie i upravlenie v russkom yazyke [Coordination and control in Russian]. M.: Prosveshchenie [in Russian].

8. Moloshnaya, T. N. (1975). Substantivnyye slovosochetaniya v slavyanskikh yazykakh [Substantive phrases in Slavic languages]. M.: Nauka [in Russian].

9. Nelyuba A. M. Osnovo- i slovoskladannya v konteksti slovotvirnoyi nominatsiyi [Basis and word formation in the context of word-forming nomination]. Retrieved from http://www-philology.univer.kharkov.ua/Nauka_files/naukovi_konferencii/naukovi_konferencii.files/dopovid/neluba.htm [in Ukrainian].

10. Nikitevich, V. M. (1985). Osnovy nominativnoj derivacii [Fundamentals of nominative derivation]. (pp. 15-16). Minsk: Vyshejshaya shkola [in Russian].

Вей Вей. Структурно-номінативна типологія одиниць торговельно-економічної термінології: терміни-слова і терміни-юкстапозити

Залежно від особливостей структури та номінативних можливостей торговельно-економічні терміни демонструють досить розгалужену типологію. Цей розряд термінів не залишався поза увагою дослідників. Утім, спостерігаємо відсутність єдиних принципів упорядкування наявних номінативно-структурних типологій. Це визначає необхідність вивчення, зокрема, торговельно-економічної термінології як системи одиниць, які потребують актуального впорядкування та типологізації. Це зумовлює актуальність нашого дослідження.

Метою статті є визначення структурно-номінативної типології одиниць торговельно-економічної термінології. Для її досягнення необхідно вирішити такі завдання: 1) виділити підходи до типологізації термінології; 2) класифікувати терміни з позицій номінативного та структурного принципів. Методи та методики дослідження. Для підбору фактичного матеріалу, що відповідає тематиці дослідження, використано метод суцільної вибірки. Для створення класифікацій – прийом класифікування у межах описового та структурного методів.

Термінологічний матеріал продемонстрував, що у межах досліджуваної системи функціонує досить багато монологічних

термінів. Серед полікомпонентних термінів найактуальнішими постають двокомпонентні. Дещо меншу активність виявляють трислівні та чотирислівні терміноназви. Найменшу активність мають одиниці, що містять понад чотири компоненти у своєму складі: вони автоматично згортаються в аббревіатури.

У складі торговельно-економічної термінології одиниць різної структури досить багато. Виражено слова-терміни субстантивами, ад'єктивами, вербальними одиницями. Також зберігається тенденція до збільшення кількості юкстапозитів. Віднесення їх до групи слів-термінів визначається семантикою терміна юкстапозит.

Ключові слова: торгово-економічні терміни, типологія, юкстапозити, синтетичні одиниці, аналітичні одиниці.

Вэй Вэй. Структурно-номинативная типология единиц торгово-экономической терминологии: термины-слова и термины-юкстапозиты

В зависимости от особенностей структуры и номинативных возможностей торгово-экономические термины демонстрируют достаточно разветвленную типологию. Данный разряд терминов не оставался без внимания исследователей. Однако наблюдаем отсутствие единых принципов упорядочения существующих номинативно-структурных типологий. Это определяет необходимость изучения, в частности, торгово-экономической терминологии как системы единиц, нуждающихся в актуальном упорядочении и типологизации. Это и обуславливает актуальность нашего исследования.

Целью статьи является определение структурно-номинативной типологии единиц торгово-экономической терминологии. Для ее достижения необходимо решить такие задачи: 1) выделить подходы к типологизации терминологии; 2) классифицировать термины с позиций номинативного и структурного принципов. Методы и методики исследования. Для подбора фактического материала, соответствующего тематике исследования, использован метод сплошной выборки. Для создания классификаций – прием классифицирования в пределах описательного и структурного методов.

Терминологический материал показал, что в пределах исследуемой системы функционирует достаточно большое количество моноксемных терминов. Среди поликомпонентных терминов наиболее актуальны двухкомпонентные. Несколько меньшую активность проявляют трехсловные и четырехсловные терміноназвания. Наименьшую активность имеют единицы, содержащие более четырех компонентов в своем составе: они автоматически сворачиваются в аббревиатуры.

В составе торгово-экономической терминологии единиц разной структуры достаточно много. Выражены слова-термины субстантивами, ад'єктивами, вербальними одиницями. Также сохраняется тенденция к увеличению количества юкстапозитов. Отнесение их к группе слов-терминов определяется семантикой терміна юкстапозит.

Ключевые слова: торгово-экономические термины, типология, юкстапозиты, синтетические единицы, аналитические единицы.

Wei Wei. Structural-nominative typology of the units of trade and economic terminology: terminological words and juxtaposition terms

Depending on the features of their structure and nominative potential, trade and economic terms demonstrate rather a branched typology. This group of terms has been already studied by different linguists. However, we can observe lack of unified principles of ordering of the available nominative-structural typologies. That determines the necessity of analyzing, in particular, trade and economic terminology as a system of units requiring certain ordering and classification.

Objective of the paper is to define a structural-nominative typology of the units of trade and economic terminology. To achieve the objective, the following problems should be solved: 1) singling out of the approaches to the terminology classification; 2) classification of the terms from the viewpoint of nominative and structural principles. Research methods and methodologies. To select the factual material meeting the research topic, a continuous sampling method has been applied. To develop the classification, a technique of classifying within the framework of descriptive and structural methods is used.

The terminological material has shown that quite a great number of monolexeme terms function within the system under consideration. Two-component terms are the most popular among the poly-component ones. Three-word and four-word terms are not so active in their functioning. The least activity is detected in terms of the units containing more than four components: they are contracted automatically into abbreviations.

The trade and economic terminology includes sufficient number of units characterized by different structure. The terminological words are expressed by substantives, adjectives, and verbal units. There is also a tendency to increasing number of juxtaposition units. Their attribution to a group of terminological words is determined by the semantics of a grammatical term “juxtaposition unit”.

Keywords: trade and economic terms, typology, juxtaposition units, synthetic units, analytic units.

Стаття надійшла до редакції 15.03.2022 р.

Стаття прийнята до друку 20.03.2022 р.

Рецензент – д. філ. н., проф. Дьячок Н. В.

РОМАНО-ГЕРМАНСЬКІ МОВИ

УДК 811.111'373.72

DOI: 10.12958/2227-2844-2022-2(350)-51-59

Комлик Н. Ю.,

викладач кафедри романо-германської філології

ДЗ «Луганський національний університет

імені Тараса Шевченка», м. Полтава, Україна.

nataly-off@i.ua

<https://orcid.org/0000-0002-3083-8328>

АНГЛІЙСЬКІ ІДІОМИ ІЗ СУРЯДНИМИ СЛОВОСПОЛУЧЕННЯМИ ЯК РЕПРЕЗЕНТАНТИ АНГЛОМОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ

Мова – це не просто ідеальна знакова система, відірвана від соціуму, а вид такої знакової діяльності, який полягає у „застосуванні історично усталених у певній етнічній спільноті артикуляційно-звукових актів для позначення явищ навколишньої дійсності, їх ідеальних відображень у свідомості з метою обміну між членами спільноти осмислюваною інформацією” (Енциклопедія, 2004, с. 346). Незаперечним є той факт, що мова є основним інструментом організації й координації всіх без винятку видів суспільної діяльності. Відтак про мову, як слушно зауважує І. Заремська, можна говорити як про своєрідне дзеркало між людиною й світом, яке відображає не лише реальний світ, а й суспільну свідомість народу (Заремська, 2011, с. 396), тому вона є засобом формування мовної картини світу, яка в кожного народу репрезентує водночас і загальне світосприйняття, і те, що притаманне лише цій нації. Ідіоми якраз є тим шаром лексики, який всотує багатство й специфіку розуміння навколишньої дійсності кожною сформованою спільнотою, не виняток в цьому й англомовний простір.

У сучасному мовознавстві спостерігається нова тенденція в розгляді мовної картини світу, зокрема в тісному зв'язку із сталими лексичними одиницями. Різні її аспекти досліджували М. Алефіренко, Н. Аругюнова, М. Блек, Л. Вайсгербер, В. Гумбольдт, О. Дзюба, Ю. Караулов, В. Клононенко, В. Маслова, В. Телія, Д. Хаймс та ін. Спроби аналізу взаємозв'язку ідіом та мовної картини світу знаходимо в працях Н. Госяк, Т. Вільчинської, Ю. Жарікової, О. Пальчикової. Однак більшість досліджень апелюють до семантичного рівня ідіом, а закономірності синтаксису, що проявляються в цих одиницях упущені або проаналізовано поверхово. Це зумовлює актуальність і перспективність наукового пошуку, до того ж у сучасній лінгвістичній науці не представлено дослідження англійських ідіом як національно конотованих виразів крізь призму диференціації сурядного

синтаксичного зв'язку на рівні словосполучення, яке є одним із елементів, що формує ці специфічні одиниці.

Об'єктом нашої наукової розвідки є ідіоми англійської мови, а предметом – ті, у межах яких функціують сурядні словосполучення.

Лінгвістика рясніє різними підходами до тлумачення поняття „мовна картина світу”. Вперше воно з'явилося в працях Л. Вайсгербера, який був переконаний, що мова створює уявлення етносів про реальність, а тому правомірно говорити, що є стільки бачень і розумінь світу, скільки й мов (Вайсгербер, 2004). Така думка перегукується з ідеями В. фон Гумбольдта про те, що мова має антропоцентричний характер і під час називання предметів творить для народу-носія його власну картину світу (Гумбольдт, 200). Одним із сучасних найбільш ґрунтовних тлумачень мовної картини світу вважаємо дефініцію запропоновану О. Селівановою. У її науковій праці „Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія” це поняття потрактовано як „представлення предметів, явищ, фактів, ситуацій дійсності, ціннісних орієнтирів, життєвих стратегій і сценаріїв поведінки в мовних знаках, категоріях, явищ мовлення, що є семіотичним результатом концептуальної репрезентації дійсності в етносвідомості” (Селіванова, 2006, с. 365). Дійсно, мовна картина світу репрезентує уявлення певного соціуму про світ, які в результаті ментальних процесів формують вербальні конструкції, що мають віддзеркалення на всіх рівнях мови. Тому, як уважають З. Попова й І. Стернін, її складовими є: 1) номінативні засоби мови (лексеми, фразеологізми); 2) функціональні засоби мови (відбір лексики й фразеології для спілкування, склад найбільш частотних мовних засобів); 3) образні засоби мови (національно-специфічна образність, напрямки розвитку переносних значень, внутрішня форма мовних одиниць); 4) фоносемантика мови (Попова, Стернін, 2007).

Ядром будь-якої мовної картини світу є, безперечно, фразеологічні одиниці, оскільки саме вони вбирають в себе інформацію про історію, культуру, національну психологію народу. Як слушно зауважує А. Бабкін, ідіоматика є „святим національної мови, де досить чітко відображається дух певної нації та проявляється уся своєрідність нації” (Бабкін, 1970, с. 215). Ті образи, які містять в собі ідіоматичні вирази, репрезентують абсолютно усі сфери життя мовної спільноти. Однак поява ідіом – це не лише одновекторний кумулятивний процес, адже послуговування таким шаром лексики також сприяє збагаченню особистості лінгвокраїнознавчою інформацією.

Ідіоми трактують по-різному у вітчизняному та зарубіжному мовознавстві. У перекладі з грецької мови, з якої запозичено це слово, ідіома означає „особливість, своєрідність”. Традиційно цю лексичну одиницю виділяють у складі фразеологічних зрощень, які існують поряд з фразеологічними єдностями та фразеологічними сполученнями. Ця загальноприйнята класифікація була запропонована В. Виноградовим. На противагу цьому «вузькому підходу» в працях британських та американських лінгвістів популярним є «широкий підхід»: до ідіом варто

зараховувати не лише фразеологічні одиниці всіх типів, а й паремії, крилаті вислови, мовні кліше, сленгові фрази та цитати. Усі ці лексеми мають спільну рису – ідіоматичність, тобто значення виразу повністю не дорівнює сумі значень слів-компонентів.

Особливу увагу привертають ідіоми, які утворилися шляхом «застигання» сурядних вільних словосполучень. Можна припустити, що цей процес був довгим, адже, як відомо, для сурядних словосполучень характерний найвищий рівень незалежності між компонентами. Серед інших диференційних ознак цієї групи словосполучень вирізняємо: рівноправність конститuentів, однаковість їхньої синтаксичної функції у площині речення, небінарність структури (потенційна багатоконпонентність) та реалізація зв'язку між компонентами за допомогою сурядних сполучників й інтонації (Комлик, 2021, с. 61). Такі параметри мінімалізують шанси на появу семантико-синтаксичної нечленованості словосполучення. Однак екстралінгвальні фактори стимулюють протилежну тенденцію. Варто зауважити, що вперше спаяність слів як одну із потенційних ознак словосполучення виділив І. Ріс. За рівнем злитості мовознавець виділяє три групи словосполучень: 1) тісні групи (підрядні словосполучення); 2) напівтісні групи (поєднання прикладкового характеру); 3) слабкі групи (сурядні словосполучення) (Ries, 1927). Ми вважаємо, що ідіоми, які утворилися із колись вільних сурядних словосполучень, з одного боку, на формально-граматичному рівні демонструють слабкий зв'язок компонентів, але, з іншого – на семантико-синтаксичному рівні формують єдине поняття, яке можливе злиттям лише даних одиниць, а тому неподільність є очевидною. Ідіома *to be like chalk and cheese* має значення „дуже відрізнятись”. Граматично правильними будуть словосполучення *chalk and blackboard*, *bread and cheese*, однак у таких словосполученнях кожен конститuent зберігає своє первинне значення. Навіть у поєднанні *chalk and cheese* значення компонентів може бути прямим, однак ситуація спілкування, де ця конструкція використовується, уможлиблює нівелювання прямого значення обох складників і трансформацію сурядної сполуки в ідіому з абсолютно новим значенням.

У розглянутих нами сталих виразах досліджено первинний семантичний обсяг сурядних словосполучень-складників, який став основою трансформації цих синтаксичних одиниць в ідіому із неозначенням. На формально-граматичному рівні ці словосполучення формують групи із гомогенними складниками: іменниками, прикметниками, дієсловами, займенниками, прислівниками та навіть прийменникам, поєднаними за допомогою сурядних сполучників *and* та *or*.

Вихідна семантика іменникових сурядних словосполучень представлена такими реалізаціями:

1) поєднання комплементарних понять-антонімів: *all' s fair in love and war* (на війні та в коханні всі засоби дозволені); *a matter of*

life and death (питання життя і смерті); *come hell or high water* (в біді і радості);

2) поєднання схожих просторових іменників: *every nook and cranny* (кожен закуток);

3) поєднання зоонімів: *to rain cats and dogs* (сильна злива); *to fight like cats and dogs* (жити, як кішка з собакою);

4) поєднання назв частин тіла чи понять, що пов'язані з тілом : *to cost an arm and a leg* (коштувати цілий статок); *flesh and blood* (кровиночка / рідня); *neck and neck* (однаково /під-о-пліч); *be full of blood and guts* (сповнений крайнього насилля); *all fingers and thumbs* (бути незграбним); *blood, sweat and tears* (тяжка робота);

5) поєднання назв предметів побуту: *to be on pins and needles* (сидіти як на голках);

6) поєднання назв осіб за родом діяльності: *movers and shakers* (важливі птиці / великі цабе);

7) поєднання назв кількісного значення: *to be part and parcel of sth* (бути обов'язковою частиною чогось);

8) поєднання назв продуктів харчування: *be your bread and butter* (бути засобом для існування);

9) поєднання назв, пов'язаних із буттям людини: *be the life and soul of the party* (бути в центрі уваги);

10) поєднання назв схожих чи тотожних понять: *hustle and bustle* (суєта).

11) поєднання назв різнорідних понять: *by leaps and bounds* (семимильними кроками); *be at someone's beck and call* (бути в чиємусь розпорядженні); *by hook or by crook* (всіма правдами й неправдами); *put on yourself airs and graces* (надавати собі надмірної значимості); *chalk and cheese* (бути дуже різними).

Дієслівні сурядні словосполучення репрезентують такі значення, що лягли в основу зрощених ідіом:

1) поєднання назв кількох завершених дій: *when all's said and done* (в кінці-кінців);

2) поєднання назв антонімічних дій, при чому значення першої посилюється через використання заперечної частки із другим компонентом: *all work and no play makes Jack a dull boy* (умієш працювати – умій і відпочивати);

3) поєднання назв загальних дій та процесів: *ride or die* (або пан або пропав); *to cut and run* (накивати п'ятами); *wear and tear* (зношувати через постійне використання).

Прикметникові словосполучення генерують первинні значення через такі сполуки:

1) поєднання комплементарних понять-антонімів: *to go through thick and thin* (пройти крізь вогонь і воду);

2) поєднання назв ознак навколишньої дійсності: *to blow hot and cold* (сім п'ятниць на тиждень); *to leave high and dry* (покинути напризволяще); *loud and clear* (чітко і зрозуміло);

3) поєднання назв ознак емоційно-чуттєвої сфери: *nearest and dearest* (найближчі родичі); *cool, calm and collected* (спокійний та зібраний); *all sweetness and light* (сама досконалість / дуже милий);

4) поєднання назв ознак, пов'язаних із буттям людини: *dead and buried* (повністю завершений);

5) поєднання назв кольорів чи їхніх відтінків: *black and blue* (бути в синяках);

6) поєднання назв схожих чи тотожних ознак: *scrimping and saving* (заощаджуваний / економний).

Прийменникові та прислівникові сурядні словосполучення в складі ідіом є малочисельними. До того ж варто зауважити, що поєднання службових слів сурядних зв'язком не функціують як вільні словосполучення. Однак семантико-синтаксичний рівень є одним із найдинамічніших у мові, який орієнтується, насамперед, на потреби живої комунікації. Саме позамова дійсність уможливорює появу конструкцій на зразок *be out and about*, які набувають статусу „застиглих” словосполучень, а не просто сполук слів, оскільки є носіями певного значення, характерного лише цьому словосполученню. Маємо ідіоми, у яких словосполучення мають такі вихідні значення:

1) поєднання назв напрямку руху: *to know something backwards and forwards* (знати щось, як свої п'ять пальців); *left, right and centre* (направо і наліво / в багатьох місцях);

2) поєднання службових слів, що є носіями протилежних чи подібних (однакових) значень: *off and on* (час від часу); *be out and about* (бути постійно в русі); *through and through* (у всіх відношеннях / наскрізь).

Ідіоми – результат складних процесів, що відбувалися й продовжують відбуватися на семантико-синтаксичному рівні англійської мови. Проаналізовані нами ідіоматичні одиниці репрезентують трансформацію значення таких специфічних синтаксичних одиниць, як сурядні словосполучення, в сталі вирази живого спілкування. На особливу увагу заслуговує той факт, що семантика ідіом у більшості випадків не впливає із значення конститuentів сурядних словосполучень. Однак саме ці словосполучення лежать в основі значного шару ідіом, які відтворюють специфічне світосприйняття англійським соціумом, а тому є одним із пазлів англомовної картини загалом.

Список використаної літератури

1. Українська мова: Енциклопедія / за ред. В. М. Русанівського, О. О. Тараненка та ін. Київ : Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. 824 с. **2. Заремська І. М.** Мовна картина світу як об'єкт лінгвістичних досліджень. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10: Проблеми граматики і лексикології української мови.* 2011. Вип. 7. С. 396–402.

- 3. Вайсгербер Й. Л.** Родной язык и формирование духа / пер. с нем. О. А. Радченко. Москва : Едиториал УРСС, 2004. 232 с.
- 4. Гумбольдт В. фон.** Избранные труды по языкознанию / пер. с нем. Г. В. Рамишвили. Москва : Прогресс, 2000. 400 с.
- 5. Селіванова О.** Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля – К., 2006. 716 с.
- 6. Попова З. Д.,** Стернин И. А. Когнитивная лингвистика. М. : АСТ: Восток-Запад, 2007. 314 с.
- 7. Бабкин А. М.** Русская фразеология, ее развитие и источники. Л. : Наука, 1970. 264 с.
- 8. Комлик Н. Ю.** Англійські прислів'я як експлікатори сурядних словосполучень із єднальним сполучником *and* та протиставним *but*. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. Філологічні науки*. 2021. № 3 (341). С. 60–67.
- 9. Ries J.** Was ist Syntax? Prag, 1927. 320 p.
- 10. English idioms.** Картки для вивчення англійських слів. Львів : English Student.
- 11. Michael McCarthy, Felicity O'Dell.** English idioms in use. Intermediate. Cambridge University Press, 2017. 178 p.
- 12. Felicity O'Dell, Michael McCarthy.** English idioms in use. Advanced. Cambridge University Press, 2017. 179 p.

References

- 1. Rusanivskiy, V. M., & Taranenko, O. O.** (Eds.). (2004). *Ukrainska mova: Entsyklopediia [Ukrainian language. Encyclopedia]*. Kyiv: Vyd-vo «Ukr. entsykl.» im. M. P. Bazhana [in Ukrainian].
- 2. Zaremska, I. M.** (2011). *Movna kartyna svitu yak ob'iekt lnhvistychnykh doslidzhen [Linguistic picture of the world as an object of linguistic research]*. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Serii 10: Problemy hramatyky i leksykohii ukrainskoi movy – Scientific journal of the National Pedagogical University named after M. P. Drahomanov. Series 10: Problems of grammar and lexicology of the Ukrainian language*, 7, 396-402 [in Ukrainian].
- 3. Vajsergerber, J. L.** (2004). *Rodnoj yazyk i formirovanie duha [Mother tongue and spiritual formation]*. Trans. Radchenko O. A. Moskow: Editorial URSS [in Russian].
- 4. Gumbol'dt, V. fon.** (2000). *Izbrannye trudy po yazykoznaniiu [Selected works on linguistics]*. Trans. Ramishvili G. V. Moskow: Progress [in Russian].
- 5. Selivanova, O.** (2006). *Suchasna lnhvistyka: terminolohichna entsyklopediia [Modern linguistics: terminological encyclopedia]*. Poltava: Dovkillia–K [in Ukrainian].
- 6. Popova, Z. D., & Sternin, I. A.** (2007). *Kognitivnaya lingvistika [Cognitive linguistics]*. M.: AST: Vostok-Zapad [in Russian].
- 7. Babkin, A. M.** (1970). *Russkaya frazeologiya, ee razvitie i istochniki [Russian phraseology, its development and sources]*. L.: Nauka [in Russian].
- 8. Komlyk, N. Yu.** (2021). *Anhliiski pryslivia yak eksplikatory suriadnykh slovospoluchen iz yednalnym spoluchnykom and ta protystavnym but [English proverbs as explicators of consonant phrases with the adversative conjunction but and the cumulative conjunction and]*. *Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka. Filolohichni nauky – Bulletin of Taras Shevchenko Lviv National University. Philological sciences*, 3 (341), 60-67 [in Ukrainian].
- 9. Ries, J.** (1927). *Was ist Syntax?* Prag [in English].
- 10. English idioms.**

Kartky dlia vyvchennia anhliiskykh sliv [English idioms. Cards for learning English words]. Lviv: English Student [in English]. **11. Michael, McCarthy, & Felicity, O'Dell.** (2017). English idioms in use. Intermediate. Cambridge University Press [in English]. **12. Felicity, O'Dell, & Michael, McCarthy.** (2017). English idioms in use. Advanced. Cambridge University Press [in English].

Комлик Н. Ю. Англійські ідіоми із сурядними словосполученнями як репрезентанти англомовної картини світу

Дана стаття присвячена дослідженню семантичного наповнення сурядних словосполучень та їхньої ролі в процесі творення англійських ідіом як репрезентантів світосприйняття англійського соціуму.

Автором окреслено ключові аспекти трактування мовної картини світу у вітчизняному та зарубіжному мовознавстві. З'ясовано місце та роль фразеологічних одиниць, зокрема ідіом, у англомовній картині світу. Наголошено на цінності цих лексичних одиниць, оскільки вони не лише віддзеркалюють сфери життя суспільства, а й сприяють збагаченню особистості лінгвокраїнознавчою інформацією, допомагають пізнавати мову крізь призму сучасної живої комунікації, яка просякнута подібними одиницями мови. Простежено вияв сурядних словосполучень в англійських ідіомах та досліджено особливість їхнього формально-граматичного та семантико-синтаксичного рівня. Після проведеного аналізу авторка робить висновок, що в мові функціують ідіоми, у яких сурядні словосполучення є гомогенними, тобто обидва компоненти належать до однієї частини мови, переважно це іменникові, дієслівні та прикметникові словосполучення. Їхнє первинне значення як вільних словосполучень знівельовано в складі ідіом, тому останні належать до фразеологічних зрощень відповідно до загальновідомої класифікації фразеологічних одиниць. Зроблено зауваження, що зафіксовано випадки прояву сурядного зв'язку на рівні словосполучення між службовими словами – прийменниками, як це не дивно, але такі поєднання мають усі параметри за якими їх можна віднести до сурядних словосполучень „застиглої” природи.

Ключові слова: ідіома, мовна картина світу, семантико-синтаксичний рівень, сурядне словосполучення, формально-граматичний рівень, фразеологічні одиниці.

Комлык Н. Ю. Английские идиомы с сочинительными словосочетаниями как репрезентанты англоязычной картины мира

Данная статья посвящена исследованию семантического наполнения сочинительных словосочетаний и их роли в процессе создания английских идиом как репрезентантов мировосприятия английского социума.

Автором определены ключевые аспекты трактовки языковой картины мира в отечественном и зарубежном языкознании. Выяснено место и роль фразеологических единиц, в том числе идиом, в

англоязычной картине мира. Отмечено ценность этих лексических единиц, поскольку они не только отражают сферы жизни общества, но и способствуют обогащению личности лингвострановедческой информацией, помогают узнавать язык сквозь призму современной живой коммуникации, пропитанной подобными единицами языка. Прослежено проявление соответствующих словосочетаний в английских идиомах и исследована особенность их формально-грамматического и семантико-синтаксического уровня. После проведенного анализа автор делает вывод, что в языке функционируют идиомы, в которых соответствующие словосочетания являются гомогенными, т.е. их первоначальное значение как свободных словосочетаний нивелировано в составе идиомы, поэтому последние относятся к фразеологическим сращениям в соответствии с общеизвестной классификацией фразеологических единиц. Сделано замечание, что зафиксированы случаи проявления сочинительной связи на уровне словосочетания между служебными словами – предлогами. Как это ни странно, но такие сочетания имеют все параметры, по которым их можно отнести к сочинительным словосочетаниям „застывшей природы”.

Ключевые слова: идиома, языковая картина мира, семантико-синтаксический уровень, сочинительное словосочетание, формально-грамматический уровень, фразеологические единицы.

Komlyk N. Yu. English idioms with coordinate phrases as representatives of the English language picture of the world

This article is dedicated to the study of the semantic content of coordinate phrases and their role in the process of creating English idioms as representatives of the worldview of English society.

The author outlines the key aspects of the interpretation of the linguistic picture of the world in domestic and foreign linguistics. The place and role of phraseological units, in particular idioms, in the English language picture of the world are clarified. The values of these lexical units are emphasized, as they not only reflect the spheres of society but also contribute to the enrichment of the individual with linguistic information, help to learn the language through the prism of modern living communication, imbued with such units of language. The manifestation of coordinate phrases in English idioms is traced and the peculiarity of their formal-grammatical and semantic-syntactic levels is investigated. After the analysis, the author concludes that the language has idioms in which coordinate phrases are homogeneous, i.e. both components belong to the same part of speech, mainly nouns, verbs and adjective phrases. Their primary meaning as free phrases is leveled in the idioms, so the latter belong to the phraseological fusions according to the well-known V. Vinogradov's classification of phraseological units. It is noteworthy that there are cases of coordinate connection at the level of word combinations between functional words – prepositions. Not surprisingly,

but such combinations have all the parameters by which they can be attributed to fixed coordinate phrases.

Key words: idiom, linguistic picture of the world, semantic-syntactic level, coordinate phrase, formal-grammatical level, phraseological units.

Стаття надійшла до редакції 20.03.2022 р.

Стаття прийнята до друку 22.03.2022 р.

Рецензент – д. пед. н., проф. Кокнова Т. А.

Любимова С. А.,

кандидат філологічних наук, доцент,
науковий співробітник Київського
національного лінгвістичного університету,
м. Київ, Україна.
elurus2006@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-7102-370X>

СОЦІОКУЛЬТУРНІ СТЕРЕОТИПИ В АНГЛОМОВНОМУ МЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ: ДИНАМІЧНИЙ АСПЕКТ

У сучасну інформаційно-комунікативну епоху медіа-дискурс опосередковує поширення різних видів інформації, що формують світогляд людини та нав'язують їй уявлення про світ (Потапенко, 2021). Конструювання медійної реальності спирається на соціокультурні стереотипи, які слугують основою для умовиводів про соціальні групи та соціокультурні явища і використовуються у маніпулятивних цілях.

У когнітивній лінгвістиці стереотип визнано ментальною шаблонною структурою, вираженою у мові (Bartmiński, 2016; Ashmore & Del Boca, 2017; Veukeboom & Burgers, 2019). Соціокультурні стереотипи в роботі розглядаються як вербалізовані у медіа-дискурсі когнітивні конструкти, що утворюють систему взаємопов'язаних уявлень у про категорії суспільного буття. Стереотипи містять як дескриптивні, наприклад, помітні особливості членів категорії, так і оцінні характеристики, які утворюють взаємозв'язок і проявляються у різній мірі на всіх рівнях мови. У структурі деяких стереотипів превалюють оцінні характеристики, у інших – дескриптивні. Оцінні характеристики виражені на лексичному і на символічному рівні дискурсу (Niebrzegowska-Bartmińska, 2013, р. 207). Вербальне оприявлення соціокультурних стереотипів забезпечується різнорівневими засобами: номінативними одиницями, що кодифікують та інтерпретують категорії соціального світу (Bartmiński, 2016; Veukeboom & Burgers, 2019), висловленнями, які приписують, або заперечують певні риси об'єктів стереотипізації (Bartmiński, 2016; Ross, 2019), риторичними та стилістичними засобами (van Dijk, 1998). Виникає потреба у формуванні нових напрямів дослідження, які уможливають систематизацію вербалізованих соціокультурних стереотипів і їх медійну динаміку, що є процесом змін у їх вербальному позначенні.

Визнана у соціальній психології сталість стереотипів є значно переоціненою (Yzerbyt & Corneille, 2005, р. 181). Експериментальні дані свідчать про те, що для стереотипів характерна динаміка, а їх зміни проходять у певних історичних умовах (Vinacke, 1957). Зміни стереотипів

відбуваються під впливом соціальних, культурних і медійних чинників і відображаються у мові. Якщо до вивчення у статистичних різних видів стереотипів, таких як гендерні, етнічні, вікові та інші, зверталось багато дослідників, то динаміка соціокультурних стереотипів у медіа-дискурсі залишається поза увагою науковців, що обумовило мету дослідження. Відповідно до мети у роботі застосовано комплекс методів і прийомів медіа-лінгвістики для збору і фіксації мовного матеріалу у різних жанрах медіа-дискурсу, компонентний і дериваційний аналіз з елементами корпусного аналізу для дослідження тенденцій мовного оприявлення стереотипів у великому масиві текстів за довготривалий період, пропозиційний аналіз для виявлення оцінних ознак і імплікацій, що обумовлюють репрезентацію стереотипів у медіа-дискурсі.

Від грецького δύναμη, що означає «сила», динаміка є рухом тіл, яка розглядається у зв'язку з прикладеними зусиллями. Термін використовується у будь-якій галузі науки, що вивчає хід розвитку, зміни будь-якого явища під впливом факторів чи сил, які стимулюють перетворення всередині системи, або процесу. У даному дослідженні термін «динаміка» визначає зміни мовної репрезентації соціокультурних стереотипів у медіа-дискурсі. Динаміка соціокультурних стереотипів відтворюється в етапах їх появи, функціонування і змінення. Виникнення соціокультурного стереотипу у медіа-дискурсі спирається на процес категоризації, за яким увага приділяється категоріям суспільного буття, ознаки яких оцінюються відповідно до схвалених суспільством стандартів і закріплюється у свідомості у формі мовних позначень. Напр., *White trash* є позначенням соціокультурного стереотипу білих бідних американців. Ідіома передає презирство у відношенні до білих американців, як до людей, нічого не вартих (*trash* – непотріб, сміття), які не досягли успіху, що у орієнтованому на успіх американському суспільстві оцінюється негативно. Номінація є цілковито суб'єктивним процесом (MacLaury, 2007), який втілює категорії у граматики-лексичних формах мови. Найчастіше позначення соціокультурних стереотипів представлені іменниками чи фразовими єдностями, що прирівнюються за семантикою до них. Функціонування соціокультурних стереотипів у медіа-дискурсі призводить до змін, які виявляються на двох рівнях: на семантичному рівні лексичних позначень стереотипів і на рівні дискурсу. Зміни соціокультурних стереотипів виражаються у змістових і конотативних трансформаціях їх вербального позначення.

Зміни у семантиці при збереженні форми мовного позначення соціокультурних стереотипів визначаємо як змістові зміни. Напр., зміни у розумінні стереотипу щастя «американська мрія» проявляються у трансформаціях первісного значення свободи і рівності у добробут з середини 20-го століття, а в останні роки змінюється на свободу вибору під впливом соціальних чинників, таких як карантинні обмеження (Lyubymova, 2021). Конотативні зміни пов'язуємо з емоційно-оцінним значенням, представленим у семантиці позначень. Наприклад, принизлива конотація позначення стереотипу афроамериканців *nigger*

змінюється на приязну і виражає дружні стосунки між представниками афроамериканської спільноти у результаті руху за громадські права меншин і завдяки популярності субкультури хіп-хопу. Фіксація і відтворення нового оцінного значення відбувається у процесі переосмислення інформації під дією соціальних і культурних чинників.

Оцінні модифікації є змінами оцінки соціокультурних стереотипів, які відслідковуються у предикатах. Напр., соціокультурний стереотип представника інженерно-наукового істеблішменту, що позначено словом *technocrat*, проявляє у медіа-дискурсі зміни оцінного статусу: від негативного до позитивного сприйняття. Аналіз колокацій зі словом *technocrat* на матеріалі мовного корпусу дало можливість відслідкувати зміни, що відбуваються у репрезентації цього соціокультурного стереотипу за великий проміжок часу (Lyubymova, 2017).

Таблиця 1. Приклади колокацій зі словом *Technocrat* на матеріалі корпусу журналу «Time»

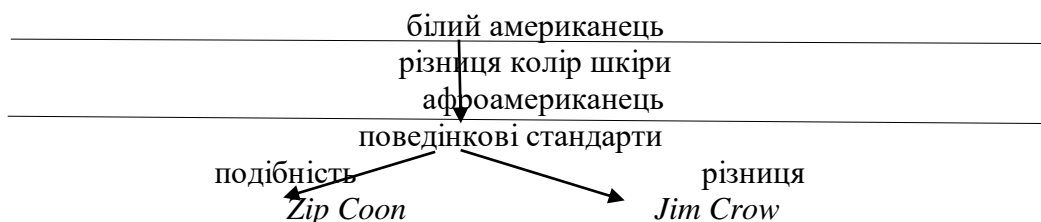
a radical and mechanistic technocrat	1933
a modern, Western-style technocrat	1985
a Westernizing technocrat	1996
a bow tie-wearing technocrat	2000
a tough, courteous and humane technocrat	2005

У сполучуваності слова *technocrat* з оцінними прикметниками, що були вилучені із мовного корпусу журналу «Time», відзначаються оцінні модифікації: якщо у 30-ті роки 20-го століття стереотип технократа змальовувався як людина радикальних поглядів (*radical*) і беземоційна, діюча як машина (*mechanistic*), то, у 80-х роках 20-го століття, його називають чемним (*courteous*) і людським (*humane*). Отже, цього соціокультурного стереотипу змінюється із негативної на позитивну.

Підвищення інтересу і збільшення апеляції до соціокультурних стереотипів у медіа-дискурсі, під впливом таких медійних чинників, як ситуаційні і інтенціональні, визначаємо як етап активації стереотипів. Соціокультурні стереотипи змінюються у процесі надходження нової інформації чи переосмислення наявної інформації з іншого погляду. Якщо надходження нової інформації стосується схожості рис категорії, то межі категорії будуть розширюватись (MacLaury, 2007), що приводить до появи нових позначень стереотипу. Напр., надходження нової інформації про соціальну групу афроамериканців у пресі першої половини 20-го століття обумовило виникнення нових позначень стереотипу цієї категорії – *Zip Coon* і *Jim Crow*. Ідіома *Zip Coon* позначає добре одягненого, ввічливого і забезпеченого чорношкірого американця, який бажає походити на білого. *Jim Crow* визначає бідного чорношкірого дрібного злодія. Позначення стереотипу пов'язані з різними когнітивними уявленнями про соціальну категорію, тому у комунікації апеляція до членів категорії, що входять у межі певного соціокультурного стереотипу, можуть бути множинними. Напр.,

афроамериканець може бути позначено у дискурсі як *nigger*, *blackman*, *blackfellow*, *coon*, *black*, *Afro-American*, *aborigine*, *aboriginals* і т. д.

Схема 1. Соціокультурний стереотип афроамериканця у медіа-дискурсі середини 20-го століття

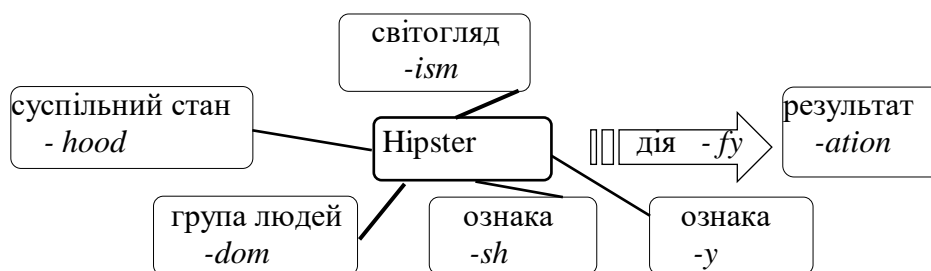

У фокусі створення стереотипу була зовнішня відмінність чорношкірих американців від білої домінуючої групи, стереотип якої Дж. Фіск називає домінуючим у американській культурі стереотипом (*dominant stereotype*) (Fiske, 2005, р. 159). Функціонування стереотипу у медіа-дискурсі привело до появи нових позначень: *Zip Coon* виникає за подібністю до домінантного стереотипу білого американця, *Jim* підкреслює і збільшує різницю з визнаним зразком.

Частота використання соціокультурного стереотипа у медіа-дискурсі приводе к розповсюдженню та закріпленню, що спонукає перебільшення подібності усередині соціальної категорії, яка стереотипізується, та підкреслює відмінності між стереотипами соціальних категорій, тобто збільшує контраст між ними.

Активація проявляється також у виникненні словотвірних парадигм лексичних одиниць, що позначають соціокультурні стереотипи. Розширення словотвірної парадигми слова *Hipster*, що є позначенням соціокультурного стереотипу категорії молодих людей, яких поєднують у молодіжну споживацьку субкультуру ілюструє активацію соціокультурного стереотипу у медіа-дискурсі.

Схема 2. Словотвірна парадигма *Hipster*

Зміни у семантиці похідних слів цієї дериваційної парадигми йде за двома напрямками: узагальнення і абстрагування, тобто від окремого до загального (*hipsterdom*, *hipsterism*, *hipsterhood*, *hipsterfication*, *hipsterfy*) і виділення з істотних ознак, тобто від загального до окремого (*hipsterish*,

hipstery). Як зовнішній прояв глибинних процесів, словотвір є ознакою активації соціокультурного стереотипу у медіа-дискурсі.

Інактивація є етапом змін, на якому зменшується апеляція до соціокультурних стереотипів у медіа-дискурсі. Це зумовлено відсутністю нової інформації про референт, зміною чи переосмисленням змісту соціокультурного стереотипа, при цьому його позначення, втрачаючи свої конотації, залишаються у мові як історизми – маркери певного історико-культурного періоду. Напр., зникає слово *pickaninny*, що указувало на низький соціальний статус афроамериканця, *golliwog*, що визначало негарну і неприємну зовнішність чорношкірих людей, та інші позначення.

Процес зменшення кількості надходження інформації відбивається на кількості позначень соціокультурного стереотипу. Так у 1920-ті роки стереотип субкультури, що позначає слово *flapper*, мав численні назви: *jazz baby*, *hooker*, *no-soap*, *weed*, та інш. (Dalzell, 1996, p. 23), які висвітлювали різні ознаки соціальної категорії відповідно до обраної перспективи (*jazz baby* – це дівчина-*flapper*, яка дуже любила джазову музику; *hooker* – це дівчина-*flapper*, яка не працювала і жила за рахунок багатих прихильників; *no-soap* – це дівчина-*flapper*, яка не брала участь у популярних вечірках; *weed* – це ризикована дівчина-*flapper*). У відсутності нової інформації, що було обумовлене зміною соціальних умов, межі категорії звужувались до повного її зникнення і це привело до зникнення слів, що позначали стереотип. Натепер залишилося тільки слово *flapper*, що використовується у медіа-дискурсі як маркер історико-культурного періоду США.

Таким чином, динаміка соціокультурних стереотипів у медіа-дискурсі є зміною їх мовної репрезентації, що відбувається під дією соціальних, культурних і медійних чинників. Динаміка соціокультурних стереотипів у медіа-дискурсі розглядається як етапи їх появи і подальшого розвитку, який відбувається за трьома напрямками: оцінної модифікації, активації, що укріплює стереотип та інактивації, що веде до зникнення соціокультурного стереотипу. Перспективним убачається експериментальний аналіз маніпулятивного потенціалу соціокультурних стереотипів в англomовному медіа-дискурсі, зіставлення мовних засобів стереотипізації у різних дискурсивних жанрах, дослідження використання соціокультурних стереотипів у публічних виступах політичних і медійних осіб.

Список використаної літератури

1. Потапенко С. И. Когнитивная медиа-риторика: бытование конфликта-кризиса в англоязычных интернет-новостях. Киев : КНЛУ, 2021. 300 с. **2. Ashmore R. D., Del Boca F. K.** Conceptual approaches to stereotypes and stereotyping. *Cognitive processes in stereotyping and intergroup behavior*. 2017. №1. P. 35. **3. Bartmiński J.** What Does It Mean for Stereotypes to “Reside in Language”? *Stereotypes and Linguistic Prejudices in Europe*, 2016. P. 115-137. **4. Beukeboom C. J.,** Burgers Ch.

How Stereotypes are Shared Through Language: A Review and Introduction of the Social Categories and Stereotypes Communication Framework. *Review of Communication Research*. 2019. No. 7. P. 1–37. DOI: <https://doi.org/10.12840/issn.2255-4165.017>. **5. Dalzell T.** Flappers to Rappers. *American Youth Slang*. Springfield: Merriam Webster, 1996. 306 p. **6. Dijk van T. A.** Ideology: A Multidisciplinary Approach. SAGE, 1998. 384 p. **7. Fiske J.** Reading the Popular. Taylor & Francis, 2005. 228 p. **8. Lyubymova S.** Technocracy as a Cultural Concept in American Discourse: Cultural Linguistic Insight. *Rupkatha Journal on Interdisciplinary Studies in Humanities*. 2017. Vol. IX, No. 2. P. 30–39. **9. Lyubymova S.** American Dream Revisited: a media discourse representation in cognitive-linguistic perspective. *Rupkatha Journal on Interdisciplinary Studies in Humanities*. 2021. Vol. 13, No. 4. P. 1–15. **10. MacLaury R. E.** Categories of desaturated-complex color: Sensorial, perceptual, and cognitive models. Anthropology of Color Interdisciplinary multilevel modeling. *John Benjamins Publishing*. 2007. P. 125–150. **11. Niebrzegowska-Bartmińska S.** Stereotypes and Values in the Linguistic World View. *The Linguistic Worldview: Ethnolinguistics, Cognition, and Culture*. London: Versita, 2013. P. 199–214. **12. Ross T.** Media and Stereotypes. The Palgrave Handbook of Ethnicity. *Palgrave Macmillan*. 2019. P. 1–17. DOI: https://doi.org/10.1007/978-981-13-0242-8_26-1. **13. Vinacke W. E.** Stereotypes as Social Concepts. *The Journal of Social Psychology*. 1957. Vol. 46, No. 2. P. 229–243. **14. Yzerbyt V., Corneille O.** Cognitive process: Reality constraints and integrity concerns in social perception. *On the Nature of Prejudice: Fifty years after Allport*. Blackwell Publishing, 2005. P. 175–191. DOI: <https://doi.org/10.1002/9780470773963.ch11>.

References

1. Potapenko, S. I. (2021). Kognitivnaya media-ritorika: bytovanie konflikta-krizisa v angloyazyichnyih internet-novostyah [Cognitive media rhetoric: existence of conflict-crisis Internet news in the English language]. Kyiv: KNLU [in Russian]. **2. Ashmore, R. D., & Del Boca, F. K.** (2017). Conceptual approaches to stereotypes and stereotyping. *Cognitive processes in stereotyping and intergroup behavior*, 1, 35. New York: Psychology Press. **3. Bartmiński, J.** (2017). What Does It Mean for Stereotypes to “Reside in Language”? *Stereotypes and Linguistic Prejudices in Europe*. (pp. 115-137). **4. Beukeboom, C. J., & Burgers, Ch.** (2019). How Stereotypes are Shared Through Language: A Review and Introduction of the Social Categories and Stereotypes Communication (SCSC) Framework. *Review of Communication Research*, 7, 1-37. DOI: <https://doi.org/10.12840/issn.2255-4165.017>. **5. Dalzell, T.** (1996). Flappers to Rappers. *American Youth Slang*. Springfield: Merriam Webster. **6. Dijk, van T. A.** (1998). Ideology: A Multidisciplinary Approach. SAGE. **7. Fiske, J.** (2005). Reading the Popular. London, New York: Taylor & Francis. **8. Lyubymova, S.** (2017). Technocracy as a Cultural Concept in American Discourse: Cultural Linguistic Insight. *Rupkatha Journal on Interdisciplinary Studies in Humanities*, IX (2), 30-39. **9. Lyubymova, S.**

(2021). American Dream Revisited: a media discourse representation in cognitive-linguistic perspective. *Rupkatha Journal on Interdisciplinary Studies in Humanities*, 13 (4). DOI: <https://doi.org/10.21659/rupkatha.v13n4.27>.
10. MacLaury, R. E. (2007). Categories of desaturated-complex color: Sensorial, perceptual, and cognitive models. *Anthropology of Color Interdisciplinary multilevel modeling*. (pp. 125-150). John Benjamins Publishing Company.
11. Niebrzegowska-Bartmińska, S. (2013). Stereotypes and Values in the Linguistic World View. *The Linguistic Worldview: Ethnolinguistics, Cognition, and Culture*. (pp. 199-214). London: Versita.
12. Ross, T. (2019). Media and Stereotypes. *The Palgrave Handbook of Ethnicity*. Palgrave Macmillan, Singapore. DOI: https://doi.org/10.1007/978-981-13-0242-8_26-1.
13. Vinacke, W. E. (1957). Stereotypes as Social Concepts. *The Journal of Social Psychology*, 46 (2), 229-243.
14. Yzerbyt, V., & Corneille, O. (2005). Cognitive process: Reality constraints and integrity concerns in social perception. *On the Nature of Prejudice: Fifty years after Allport*. (pp. 175-191). Blackwell Publishing. DOI: <https://doi.org/10.1002/9780470773963.ch11>.

Любимова С. А. Соціокультурні стереотипи в англomовному медійному дискурсі: динамічний аспект

Статтю присвячено результатам дослідження динаміки соціокультурних стереотипів в американському медіа-дискурсі. Соціокультурні стереотипи в роботі розглядаються як вербалізовані когнітивні конструкти, що утворюють систему взаємопов'язаних уявлень про категорії суспільного буття. Зміни стереотипів відбуваються під впливом соціальних, культурних і медійних чинників і відображаються у мові. Динаміка соціокультурних стереотипів представляє етапи їх появи, функціонування, змінення, активації та інактивації. Виникнення соціокультурного стереотипу у медіа-дискурсі спирається на процес категоризації і закріплюється у свідомості у формі мовних позначень. Включення соціокультурних стереотипів у медіа-дискурс і їх використання відповідно до цілей комунікації визначає етап їх функціонування, що призводить до змін форми чи оцінного значення їх найменувань. Підвищення інтересу і збільшення апеляції до стереотипів у медіа-дискурсі є етапом їх активації, що проявляється у виникненні словотвірних парадигм найменувань стереотипів, які представлені словом. Зменшення апеляції до соціокультурних стереотипів у медіа-дискурсі, що веде до їх зникнення, є інактивацією. Інактивація зумовлена відсутністю нової інформації про референт, зміною чи переосмисленням змісту соціокультурного стереотипа, при цьому їх мовне позначення, втрачаючи свої конотації, залишаються у мові як історизми – маркери певного історико-культурного періоду. Результати дослідження можуть бути використані в дослідженнях медіа-дискурсу в інших лінгвокультурах.

Ключеві слова: соціокультурний стереотип, динаміка, етапи, розвиток, медіа-дискурс.

Любимова С. А. Социокультурные стереотипы в англоязычном медийном дискурсе: динамический аспект

Статья посвящена результатам исследования динамики социокультурных стереотипов в американском медиа-дискурсе. Социокультурные стереотипы в работе рассматриваются как вербализованные когнитивные конструкты, образующие систему взаимосвязанных представлений о категориях социального бытия. Изменения стереотипов происходит под влиянием социальных, культурных и медийных факторов и отражаются в языке. Динамика социокультурных стереотипов представляет этапы их возникновения, функционирования, изменений, активации и инактивации. Формирование социокультурного стереотипа в медиа-дискурсе опирается на процесс категоризации, результаты которого закрепляются в сознании в форме языковых обозначений. Включение социокультурных стереотипов в медиа-дискурс и их использование в соответствии с целями коммуникации определяет этап их функционирования, который приводит к изменениям формы или оценочного значения их наименований. Повышение интереса и увеличение апелляции к стереотипам в медиа-дискурсе является этапом их активации, которая проявляется в возникновении словообразовательных парадигм наименований стереотипов, представленных словом. Инактивация – это уменьшение проявлений интереса к социокультурным стереотипам в медиа-дискурсе, что ведет к их исчезновению. Инактивация обусловлена отсутствием новой информации о референте, изменением или переосмыслением содержания социокультурных стереотипов, наименование которых, теряя свои коннотации, остаются в языке как историзмы – маркеры определенного историко-культурного периода. Результаты исследования могут быть использованы в исследованиях медиа-дискурса в других лингвокультурах.

Ключевые слова: социокультурный стереотип, динамика, этапы, развитие, медиа-дискурс.

Lyubymova S. Sociocultural stereotypes in anglophone media discourse: the dynamic aspect

The article is devoted to the results of the research of sociocultural stereotypes' development in American media discourse. In the work, sociocultural stereotypes are considered as verbalized cognitive constructs that form a system of interrelated ideas about the categories of a social world. Changes that happen with stereotypes are conditioned by social, cultural, and media factors, reflected in the language. The development of sociocultural stereotypes represents the stages of their formation, functioning, changes, activation, and inactivation. The formation of a socio-cultural stereotype is based on the process of evaluative categorization, the result of which is fixed by a social consciousness in the form of linguistic designations. Embedding of sociocultural stereotypes in media discourse and their use in accordance with

communicative intent of speakers determines the stage of their functioning, which leads to changes of their designation or evaluative meaning. Increasing circulation of sociocultural stereotypes in the media discourse defines the stage of their activation, which manifests itself in the emergence of word-formation paradigms of stereotype's designation represented by a single word. Inactivation is a decrease in manifestations of interest in a socio-cultural stereotype in the media discourse, which leads to its disappearance. At the stage of inactivation, caused by lack of new information about the referent or changes in opinion about it, a designation of a sociocultural stereotype disappears or loses its connotations, remaining in the language as the marker of a certain historical and cultural period.

Key words: sociocultural stereotype, development, stages, changes, media discourse.

Стаття надійшла до редакції 04.03.2022 р.

Стаття прийнята до друку 05.03.2022 р.

Рецензент – д. філ. н., проф. Потапенко С. І.

**ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО
ТА ЛІТЕРАТУРА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН**

УДК 821.161.2-3.09+821.111-3.09

DOI: 10.12958/2227-2844-2022-2(350)-69-76

Khairulina Nailia,

Candidate of Philological Sciences,
Lecturer of English Language of the
Luhansk State University of Internal Affairs
named after E. O. Didorenka, Sievierodonetsk, Ukraine.
nailiakhairulina@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-3983-3627>

Dmytrenko Victoriia,

Doctor of Philological Sciences, Professor of the
Kryvyi Rih State Pedagogical University,
Kryvyi Rih, Ukraine.
vita68@meta.ua
<https://orcid.org/0000-0001-8364-014X>

**SEMIOTICS OF UKRAINIAN AND ENGLISH
INTELLECTUAL NOVELS IN
“MAN IS A COMMODITY” CONTEXT**

The period of the late nineteenth – early twentieth centuries is a time of crucial events in the life of mankind, a day of reassessment of existing values and principles, the formation of a “new” morality, the desire to get happiness at any cost. The artistic model of “life is a fair” is clearly manifested in the works of Ukrainian and English literature, based on the social orientation of those times.

The mainline in the mechanism of functioning of the “life is a fair” model is the semiotic constant “man is a commodity”.

In the concept of “man is a commodity”, the authors see characters in works, who independently sacrificed certain human benefits (beauty, health, reputation, dignity, family) in order to achieve the most secret goal: to be young and beautiful forever, to get rich, to achieve success despite the circumstances, etc.

Thus, the objective of the article is to study the peculiarities of the artistic model “life is a fair” in Ukrainian and English intellectual novels, and analyze all the possible stages of characters’ degradation in the context “man is a commodity”.

The goal implies the following tasks: to identify the context “man is a commodity” as a world-modeling beginning in the works of Ukrainian and

English literature; to find out the author's strategies for the creative implementation of the main components of the claimed model; to analyze typological approaches and individual-author features of creation of "life is a fair" model.

The theoretical basis of the study is provided with the works, devoted to the structural and semiotic literary analyzes (Y. Lotman (4), Y. Kristieva (2) and the artistic features of the works of O. Wilde and V. Pidmohylnyi (J. McMaster (13), N. Bernadska (1), M. Levchenko (3), G. Shton (10), M. Tkachuk (9)). The following research methods are used in the study: comparative typology (lies in definition of common and distinctive features of the representation of the "life is a fair" model in Ukrainian and English literature), historical (the study of socio-historical conditions of the literary process of the second half of the nineteenth– early twentieth centuries in Ukraine and Great Britain), artistic-semiotic (contains active involvement of strategies of poetic and structural analyzes in the process of realization of the set tasks).

Results of the research. The nodal "nerve" of the "life is a fair" model is the process of transforming a person into a living commodity; the characters are sold to the cruel world, and then deeply disappointed because of it.

The constituent "man is a commodity" in each work is manifested in its own way. Thus, the concept of "man is a commodity" is vividly embodied in the novel "Misto" ("The City", 1928), the author of which enjoyed the high authority of an intellectual writer, brought up in the spirit of European and national classics, with a philosophical deepening into the knowledge of the world and man.

The work by V. Pidmohylnyi proves that the writer continued the traditions of Russian classical literature, the poetics of which was based on attention to man, the manifestation of good and evil in it. V. Shevchuk justly remarks: "As a writer, V. Pidmohylnyi leads, of course, from V. Vynnychenko, who is especially noticeable in the stories of his first book" (Levchenko, 1963: 74). Close attention to the citizens, in particular the poor social stratum, to the gender problem, interest in frank psychological analysis – all these thematic aspects bring together the works of V. Pidmohylnyi and V. Vynnychenko. However, it was only V. Pidmohylnyi, who plunges deeper into the complex, contradictory, and imperfect world of human existence and human relations, the world of the intellect, psyche, and soul.

So, the writer's short prose introduced new themes and problems into Ukrainian literature of the 1920s. With a fresh plot rhythm, the fate of the 25-year-old young man Stepan Radchenko arises, in which complexes of good and evil are constantly fighting, who, for the sake of personal approval, is even capable of making human sacrifices (the tragic fate of his girlfriend Zoska). But in fact, Stepan Radchenko turns himself into a commodity, "sold" himself to the city for the sake of social status, material achievement, and urban comfort.

It should be noted that the novel by V. Pidmohylnyi "Misto" does not have the task of glorifying the beauty of the capital. The writer presents the

lives of his heroes in a big city not in order to show the geographical location or economic life, but in order to show the evolution of the heroes' personality, their rise, and fall.

Stepan Radchenko is a vivid example of such a gradation, a rather pragmatic person who has clear goals in life and is ready to sacrifice his own principles for the sake of victory.

Pragmatic heroes are practical people, sober-minded, firmly aware of what they want from life, and rarely doubt that they will be lucky. They aim at success, direct their views to the future, and consider their own activities to be determinative in it. As a rule, such heroes are firmly convinced that a person creates his own life, material wealth for himself only.

The problem of duality between soul and body is discussed in the frank dialogue between the heroes of the novel "Misto" by Stepan Radchenko and the poet Vyhotskyi, in which the latter expressed his opinion: "In our country, nature destroys itself. One of the branches of earthly evolution will end here, and no one will come after us, no supermen. We are the last link in a chain that will unfold, perhaps more than once on earth, but in other ways and in other directions. The brain is the main enemy of man" (Pidmohylnyi, 1991: 367).

For the first time "having sold himself" to Tamara Vasylivna Hnidykh (having entered into an intimate relationship with her), Stepan feels victory over himself. For a young man, these relations are regarded as a kind of trophy "the possession of this magnificent, higher than him, a daring woman could strengthen his spirit, convince the will, as happens after victory, that the hero himself shows his value" (Pidmohylnyi, 1991: 331).. But it should be noted that in the relationship Stepan - Tamara Vasylivna one can observe a clear realization of the "life is a fair" model on the part of both heroes. So, for Tamara Vasylivna it was important to "buy" pleasure and affection from a young man, for Stepan it was an acquisition of personal experience and self-confidence: "Slowly devoting the guy to the secrets of love, she taught him to appreciate the kiss, which until now seemed to him an insignificant toy, and all the intimate weaving of thirst that humanity has developed during the Stone Age until now, and Stepan, quickly freed himself from the book swaddles that enveloped his mind" (Pidmohylnyi, 1991: 376).

In O. Wilde's novel "The Picture of Dorian Gray", the man as a commodity is the central character of the work. In the beginning, the reader is presented with a handsome young man "with his finely curved scarlet lips, his frank blue eyes, his crisp gold hair; all the candor of youth was there as well as all youth's passionate purity. One felt that he had kept himself unspotted from the world" (Wilde, 1979: 38).

O. Wilde, using the example of Dorian Gray, showed how a person with an "angelic" appearance can be filled with a devilish essence. Sated with pleasures and carnal pleasures, he took on the poison of permissiveness, which became salvation and destruction. It was this pleasure that turned Dorian Gray into a commodity, an immoral living organism that brought only suffering to everyone. The hero, striving to have eternal beauty and youth, made a bet not

so much with the devil as with time. Stopping, time gave a chance to live without losing its visual appeal, and the mistakes of life, pain, and all the horrors committed by Dorian's syndrome affected not in him, but in his portrait.

O. Wilde creates a philosophical introduction to his novel "The artist is the creator of beautiful things. To reveal art and conceal the artist is art's aim ..." (Wilde, 1979: 4). The paradox of the artist's life model is revealed not only in the epigraph, in the novel Lord Henry is repeatedly surprised by the extraordinary way of thinking of the artist Basil "What odd chaps you painters are! You do anything in the world to gain your reputation. As soon as you have one, you seem to want to throw it away. It is silly of you" (Wilde, 1979: 10).

Lord Henry Wotton, Dorian Gray, and Basil Hallward are perceived as characters very close to O. Wilde. Lord, like the author of the novel, has a passion for paradoxes, a tendency to discuss and play an intellectual game, the rules of which have entered the history of English dandyism. Dorian inherited from O. Wilde his spectacular appearance, the ability to arouse interest in himself, capture, actively act, interacting with other people. And the artist is a kind of reflection of the author's artistic "I", who reveals himself in serving beauty, beauty, tireless search for the ideal and conscientious and responsible creative work aimed at translating it into works of art.

The first two sections of the novel are devoted to the dialogue between the three designated characters, which determines the range of issues that will be artistically resolved in the work. O. Wilde, as he expresses his own thoughts, projects onto the characters his own points of view concerning beauty in life and art, the ratio of life and artistic modes of human existence.

For Lord Henry, a portrait is a beautiful thing, the contemplation of which gives aesthetic pleasure. His attitude to a work of art is quite consumerist. It is Lord Henry who speaks about fame, the envy of other masters to the artist, for him a portrait is an occasion for vanity and complacency, which he perceives as a well-deserved reward for the creator of beauty. Henry Wotton seeks to take possession of the portrait, introducing the topic of money, buying, and selling into the conversation. When he fails to buy a portrait by Basil for money, he tries to subdue the original, to subdue his curiosity to the life of Dorian.

Dorian Gray, being more influenced by Lord Henry, never thought about what the soul's own harmony is. In pursuit of eternal beauty, he, without hesitation, "sells" himself for pleasure: "If it were I who was to be always young and the picture that was to grow old! For that, for that, I would give everything! I would give my soul for that"

It was the commitment of the artist Basil to the young Dorian that became the basis for the creation of the portrait, which later played a decisive role in the lives of both. For Basil Hallward, this portrait was part of his soul. Without hesitation, he spoke about this to Lord Henry: "... every portrait that is painted with feeling is a portrait of the artist, not of the sitter. The sitter is merely the accident, the occasion ... I am afraid that I have shown in it the

secret of my own soul” (Wilde, 1979: 15). These words confirm that Basil Hallward really appreciated the harmony of life, the artist was clearly aware of what he could sacrifice for the sake of success in art. He did not turn himself into a commodity.

Becoming a hostage to his fate, Dorian Gray is not even aware of the mental suffering that awaits him. The experienced Lord Henry tells the young guy that the principle of the “life is a fair” model rules the world: Nowadays people know the price of everything and the value of nothing” (Wilde, 1979: 42).

At the same time, the artist Basil tries to prevent Dorian’s immoral lifestyle, tirelessly repeating to the young man: “If one lives merely for one's self, one pays a terrible price for doing so. I should face in remorse, in suffering, in ... well, in the consciousness of degradation” (Wilde, 1979: 167). The text indicates the presence of the “life is a fair” model in the work, emphasizing that in life one must always pay for material goods.

At the end of the novel, Dorian no longer has the power to live in fear. The young man, despite the fact that he is already over forty, decides to get rid of the portrait by cutting it with a knife. But he does suicide, regretting all his actions. Dorian Gray paid the price of his own life for the opportunity to achieve his goal.

So, the leading dominant of the functioning of the “life is a fair” model is the process of transformation of a person into a living commodity, the characters sell themselves to the cruel world, and then suffer severely because of this.

The works under consideration are united by a key storyline, which openly demonstrates the moral degradation of the main characters, their gradual “transformation” into a commodity when they are ready to do anything for the sake of material well-being. These demo vectors are represented by the names of Stepan Radchenko and Dorian Gray.

It should be emphasized the skill of Ukrainian and English writers in the implementation of semiotics not only of the philosophy of life, but also of the so-called secondary elements, such as the semiotics of clothing, color accompaniment, aroma, and interior design.

The involvement of artistic and semiotic analysis proves the existence of the “life is a fair” model in the prose works considered.

Список використаної літератури

- 1. Бернадська Н. І.** Український роман: теоретичні проблеми і жанрова еволюція: монографія. Київ: Академвидав, 2004. 368 с.
- 2. Крістєва Ю.** Полілог / пер. з фр. П. Тарашука. Київ: Юніверс, 2004. 480 с.
- 3. Левченко М. О.** Роман і сучасність. До проблеми українського радянського роману. Київ: Державне вид-во худ. літ., 1963. 288 с.
- 4. Лотман Ю. М.** Семиосфера. Санкт-Петербург: Искусство – СПб., 2001. 704 с.
- 5. Лотман Ю. М.** Об искусстве. Санкт-Петербург: Искусство – СПб., 2000. 704 с.
- 6. Луцій С. І.** Художні моделі буття в романах В. Підмогильного: автореф. дис. ... канд. філол. наук:

10.01.01. Київ, 2000. 19 с. **7. Підмогильний В. П.** Оповідання. Повість. Романи. Київ : Наукова думка, 1991. 800 с. **8. Смолич Ю. К.** Твори у 8-ми т. Київ, 1986. Т. 7. С. 600–601. **9. Ткачук М. П.** Історія української літератури XIX століття. Київ, 2002. 376 с. **10. Штонь Г. М.** Духовний простір української ліро-епічної прози : дис. ... д-ра філол. наук : 10.01.01. Київ, 1998. 351 с. **11. Lubbock P.** The craft of fiction. L. Faber, 1957. 276 p. **12. McMaster J.** Thackeray's Things. Time's Local Habitation. Ed. Richard Levine. Ohio UP. 1976, 206 p. **13. Wilde Oscar.** The Picture of Dorian Grey. Selections. Moscow : Progress Publishers, 1979. 391 p. **14. Beckson Karl.** Oscar Wilde: The Critical Heritage. London : Routledge, 1974. 448 p.

References

1. Bernadska, N. I. (2004). Ukrainskyi roman: teoretychni problemy i zhanrova evoliutsiia [Ukrainian novel: theoretical problems and genre evolution]. Kyiv: Akademvydav [in Ukrainian]. **2. Kristieva, Yu.** (2004). Poliloh [Polylogist]. Transl. z fr. P. Tarashchuka. Kyiv: Yunivers [in Ukrainian]. **3. Levchenko, M. O.** (1963). Roman i suchasnist. Do problemy ukrainskoho radianskoho romanu [Novel and modernity. On the problem of the Ukrainian Soviet novel]. Kyiv: Derzhavne vyd-vo khud. lit. [in Ukrainian]. **4. Lotman, Yu. M.** (2001). Semiosfera [Semiosphere]. Saint-Peterburg: Iskusstvo – SPb. [in Ukrainian]. **5. Lotman, Yu. M.** (2000). Ob iskusstve [About art]. Saint-Peterburg: Iskusstvo – SPb. [in Ukrainian]. **6. Lushchii, S. I.** (2000). Khudozhni modeli buttia v romanakh V. Pidmohylnoho [Artistic models of butt in the novels of V. Pidmogilny]. *Extended abstract of candidate's thesis.* Kyiv [in Ukrainian]. **7. Pidmohylnyi, V. P.** (1991). Opovidannia. Povist. Romany [Story. Story. Novels]. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian]. **8. Smolych, Yu. K.** (1986). Tvory: u 8-my t. [Works: in 8 v.]. (Vols. 7), (pp. 600-601). Kyiv [in Ukrainian]. **9. Tkachuk, M. P.** (2002). Istoriia ukrainskoi literatury XIX stolittia [History of Ukrainian literature of the XIX century]. Kyiv [in Ukrainian]. **10. Shton, H. M.** (1998). Dukhovnyi prostir ukrainskoi liro-epichnoi prozy [Spiritual space of Ukrainian lyric-epic prose]. *Doctor's thesis.* Kyiv [in Ukrainian].

Хайруліна Н. Ф., Дмитренко В. І. Семіотика українського та англійського інтелектуальних романів в контексті “людина-товар”

Статтю присвячено одній з найактуальніших тем сучасного суспільства, яка досліджується в рамках українського та англійського інтелектуальних романів “Місто” В. Підмогильного та “Портрет Доріана Грея” О. Вайлда. Ця тема розкриває принцип “життя-ярмарок”, сутність якого полягає в тому, що все можна купити й продати, а людина – товар у цьому жорстокому світі.

Новизна дослідження полягає в тому, що це перша спроба виявити та дослідити художньо-семіотичну модель “життя-ярмарок” у творах О. Вайлда та В. Підмогильного в перспективі сучасної порівняльної

літератури; систематично розглядається художньо-семіотична модель “життя-ярмарок” у низці творів української та англійської літератури; всебічно проаналізовано функціонування моделі на поетичному та семіотичному рівнях; виділено основні структурні елементи літературної моделі (постійні та перехідні); проведено порівняльно-типологічне порівняння творчої праці письменників, а також зазначено роль і значення складного художньо-семіотичного аналізу літературного твору.

Подальше розгортання окремих положень дослідження в майбутніх літературознавчих студіях убачаємо ймовірним на підставі не лише компаративного, а й теоретичного векторів, в основу яких буде покладено більш детальне вивчення художньо-семіотичного простору кожного з досліджуваних митців. Це створить можливість виокремити комплексні художньо-семіотичні парадигми моделювання найбільш яскравих представників вітчизняної та світової літератур.

Ключові слова: семіотична модель, поетика, семіотика, жанр, сюжетні й тематичні особливості, внутрішня трансформація.

Хайрулин Н. Ф., Дмитренко В. И. Семиотика украинского и английского интеллектуальных романов в контексте „человек-товар”

Статья посвящена одной из самых актуальных тем современного общества, которая исследуется в рамках украинского и английского интеллектуальных романов „Город” В. Пидмогильного и „Портрет Дориана Грея” А. Вайлда. Эта тема раскрывает принцип „жизнь-ярмарка”, суть которого заключается в том, что все можно купить и продать, а человек – товар в этом жестоком мире.

Новизна исследования состоит в том, что это первая попытка выявить и исследовать художественно-семиотическую модель “жизнь-ярмарка” в произведениях О. Вайлда и В. Пидмогильного в перспективе современной сравнительной литературы; систематически рассматривается художественно-семиотическая модель “жизнь-ярмарка” в ряде произведений украинской и английской литературы; всесторонне проанализировано функционирование модели на поэтическом и семиотическом уровнях; выделены основные структурные элементы литературной модели (постоянные и переходные); проведено сравнительно-типологическое сравнение творческого труда писателей, а также отмечены роль и значение сложного художественно-семиотического анализа литературного произведения.

Дальнейшее развертывание отдельных положений исследования в будущих литературоведческих студиях мы видим возможным на основании не только компаративного, но и теоретического векторов, в основу которых будет положено более детальное изучение художественно-семиотического пространства каждого из исследуемых художников. Это создаст возможность выделить комплексные художественно-семиотические парадигмы моделирования наиболее ярких представителей отечественной и мировой литературы.

Ключевые слова: семиотическая модель, поэтика, семиотика, жанр, сюжетные и тематические особенности, внутренняя трансформация.

Khairulina N. F., Dmytrenko V. I. Semiotics of Ukrainian and English intellectual novels in “man is a commodity” context

The article under consideration is devoted to the actual topic in modern society, which is investigated through the scope of Ukrainian and English intellectual novels “Misto” by V. Pidmohylnyi and “The Picture of Dorian Gray” by O. Wilde. This topic reveals the principle that life is a fair”, i. e. everything could be bought and sold, and a man is a commodity in this cruel world.

The novelty of the research is that it is the first time an attempt to identify and explore the artistic-semiotic model of “life is a fair” in the works by O. Wilde and V. Pidmohylnyi in the perspective of modern comparative literature; the artistic-semiotic model of “life-fair” in a number of works of Ukrainian and English literature is systematically considered; the functioning of the model at the poetic and semiotic levels is comprehensively analyzed; the main structural elements of the literary model (constant and transient) are highlighted; a comparative-typological comparison of the creative work of writers was made, as well as the role and significance of a complex artistic-semiotic analysis of a literary work were specified.

Further development of certain provisions of the research in future literary studies is likely on the basis of not only comparative but also theoretical vectors, which will be based on a more detailed study of the artistic and semiotic space of each of the studied artists. This will create an opportunity to identify complex artistic and semiotic paradigms of modeling the brightest representatives of domestic and world literature.

Keywords: semiotic model, poetics, semiotics, genre, plot and thematic features, internal transformation.

Стаття надійшла до редакції 03.03.2022 р.

Стаття прийнята до друку 05.03.2022 р.

Рецензент – д. філ. н., проф. Кобзар О. І.

Колесник А. В.,

кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри українознавства та іноземних мов
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна.
coalision@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-7812-0035>

НАТУРАЛІЗМ У ТВОРІ ДМИТРА МАРКОВИЧА „У НАЙМИ”

Постановка проблеми. Літературний напрям з рисами натуралізму виник в українській літературі близько 1870-х років. Основним його представником в українській літературі був Іван Франко, творчі доробки якого насичені ознаками усвідомленого дотримання письменником вимог цього стилю. Зокрема, художні твори І. Франка мають такі художні ознаки, як: фактографічне зображення подій, деталізований опис із фіксуванням різних дрібниць як наслідок наукової точності письменника, правдоподібність та об'єктивність зображення. При цьому письменник дотримувався єдності природних і соціальних чинників. Водночас І. Франко постійно прагнув відшукати новий удосконалений варіант літературного стилю, в якому поєднані різні, вже існуючі стилі. Поруч із І. Франком працювали також інші письменники, які намагалися дотримуватись вимог натуралізму, зокрема це такі письменники, як Тимотей Бордуляк, Стефан Ковалів та інші.

Нинішнім важливим завданням перед дослідниками в аналізі натуралістичного напрямку постає повторний розгляд творів забутих або маловідомих письменників. Нині ми звернемо увагу на творчість Дмитра Марковича. Нашою метою є спроба визначити приналежність творів згаданого письменника до натуралістичного стилю. Аналіз творів Дмитра Марковича та підтвердження свідомого дотримання ним натуралістичного напрямку в українській літературі і складає головне завдання представленої наукової розвідки.

Друга половина ХІХ століття породила в свій час низку соціальних проблем, на розв'язання яких були спрямовані всі зусилля суспільства. Зокрема, це такі проблеми, як: правильний розподіл людської сили, (людських ресурсів) в суспільстві, визначення питання щодо функції селян і щодо того, хто має чим займатися.

У зв'язку з цим ціла когорта українських письменників вдалася до використання літературних засобів, завдяки яким можливо було б відобразити реальний стан життя суспільства. Одним із таких засобів виявився літературний стиль „натуралізм”, який, як зазначалося, виник в

українській літературі в кінці 1870-х років, саме тоді, коли перелічені вище проблеми постали в найактуальнішому стані. Про натуралізм в українській літературі писали такі науковці, як Н. Венгринович (Венгринович, 2017), М. Кебало (Кебало, 2016), Н. Косило (Косило, 2004), Н. Кобзей (Кобзей, 2010), аналізуючи творчість українських митців у порівнянні з американським та німецьким варіантом, Д. Наливайко (Наливайко, 1996), В. Поважна (Поважна, 1973), Р. Голод (Голод, 2012), які приділили увагу теоретичним основам натуралізму. Проте усі науковці одностайні в думці, що очолив цей стиль в українській літературі Іван Франко.

Натуралістичні твори І. Франка стали тим етапом, який допоміг змінити розуміння значення літератури, повернути увагу читачів від народницьких поглядів та романтичних сюжетів, якими була насичена українська література, до нового розуміння значення літератури як засобу передавання реальної дійсності з дотриманням об'єктивності, з відображенням на сторінках творів основних подій, що впливали на хід історії, з визнанням літератора майже науковцем (або соціологом у сучасному розумінні), який дослідив об'єктивну реальність. Однією з важливих ознак натуралізму у творчості І. Франка було звернення до зображення теперішнього моменту з відтворенням усього того, що відбувається наразі, усієї складності життя. Тому І. Франко розглядається як головний представник натуралістичного напрямку в українській літературі, як письменник, який свідомо використовував засоби натуралізму у художніх творах. Такі твори письменника, як „Воа constrictor” (Воа constrictor, 1978), „Навернений грішник” (Навернений грішник, 1978), „На дні” (На дні, 1978) написані письменником у ранній період творчості, виявляються головними творами, якими І. Франко засвідчив свої досягнення у натуралістичному стилі. За допомогою натуралістичних елементів І. Франко показав життя та проблеми в ньому більшості звичайних українців, мешканців рідної йому Галичини. До поля зору письменника потрапили ті обставини, через які мешканці Галичини опинялися на межі виживання.

Щодо основних принципів натуралізму, то письменники-натуралісти, а серед них й І. Франко, розглядали творчість інших письменників, беручи до уваги філософські погляди представників напрямку „позитивізм”, в основі якого були спроби проінтерпретувати дійсне розуміння явищ, що спиралося на експериментально набуті точні знання.

В основу натуралізму як мистецького напрямку лягли такі складові, як раціоналізм, заснований О. Контом, вчення про наукове визначення явищ расою, середовищем та моментом І. Тена, натурфілософські погляди Г. Спенсера, а також соціал-дарвінізм (Голод, с. 50)

Письменники-натуралісти розглядали обов'язковим вплив на все, що відбувається в житті людини, трьох важливих чинників або причин: раса, середовище, момент. Так, розуміння визначення „раса” містило як особисті індивідуальні риси людини, ті, які були отримані з народження

або риси зовнішності. Середовище передбачало вплив на особу зовнішніх обставин без її волі, тих, які існували навкруги людини. Історичний момент підпадав під вплив зовнішніх обставин та здійснював безпосередній вплив на життя людини у певному історичному часі.

Перераховані чинники вплинули на спосіб письма, сформований натуралістами, що відрізнявся цілим рядом особливостей, зокрема: нейтральність викладу інформації без авторської присутності, так, щоб події, представлені у творі, відбувалися наче самі собою; передавання зображених подій з дотриманням науковості, що вимагало від письменника постійного вивчення й аналізу явищ, які відбувалися навколо нього; звернення уваги на поєднання природних і соціальних чинників при відтворенні явищ у житті людини; правдоподібність відтворення явищ, з урахуванням життєвих основ, що призводить до фактографічності й відтворення подій з ефектом документа про життя; детальна увага до повсякденного наповнення життя людини так, як воно було насправді.

У контексті розгляду натуралізму та його поширення в українській літературі, ми окремо звернули увагу на творчість Дмитра Марковича, яка відбувалася в останній чверті ХІХ століття. Цей письменник привернув нашу увагу й тим, що його діяльність була пов'язана із виконанням обов'язків судового слідчого, а також товариша прокурора та мирового судді в Бесарабії. Тобто діяльність цього письменника охоплювала колом усі негаразди, що відбувалися у житті селян того часу.

Д. Маркович народився у Полтаві, навчався у Новоросійському університеті в Одесі. І хоча він почав свою діяльність в Бесарабії, на півдні України, з кінця 80-х років він жив і працював на Волині, а врешті повернувся до центральної України, до Вінниці, де і помер у 1920 р. (Маркович, 1989, с.624)

Літературна діяльність Д. Марковича розпочалася на рубежі 1870-80-х років російською мовою, а згодом, у 1883 році, письменник перейшов на написання творів українською мовою. Об'єктом змалювання у творчості Дмитра Марковича тривалий час була складна доля українського населення, він зображував нещадну експлуатацію селян та мешканців міст в умовах розвитку капіталізму, важке життя розореного селянина в степовій Україні. Зображення таких картин життя супроводжувалося глибокою людястю, освітленням автором людських іскор тепла й добра у, здавалося б, чорних і черствих душах простих людей. Характерним виявляється оповідання письменника „У найми”, написане у 1888 році. Проте у сюжетній канві цього оповідання нас цікавить перш за все розвиток стилю натуралізм.

Оповідання має підзаголовок „У найми. (Образок з життя Дніпровського повіту 1887-8)”, чим автор вже на початку твору підводить читача до розуміння єдності природних і соціальних чинників при відтворенні явищ у житті зображуваних людей.

На початку оповідання спостерігаємо детальний опис природних ресурсів розлогого степу, його взаємодію із Сивашем, із морем, що

лежить за ним. В подальшому спостерігаємо відступ автора від натуралізму і згадку про Бога, який не захотів глянути на степ широкий своїм милостивим оком, внаслідок чого мертвим вітром повіяло і все в степу втратило ознаки життя. Хоча поряд з цим бачимо майже наукову точність автора, який детально описав, що відбувається зі степом у момент сильної південної спеки.

В подальшому знайомимося із описом села, яке має зовсім невеселий вигляд: з малими глиняними хатками, покриті на тих хатах низькі, вкриті глиною, також повітки та сараї глиняні (У найми, 1989, с. 33). Розташування тих хат у просторі також сумне: хата від хати знаходиться на відстані півверсти, а сама вулиця виглядає як колишній шлях. І все це – жовтого кольору, у селі немає жодного деревця, і навіть будяки, що ростуть на вулиці, і ті жовті. Таким чином автор змальовує вигляд села, створюючи відчуття документу про життя. Так само письменник описує і наявну у селі худобу: „По селу розбрелася худоба: кістки та шкура одвисла на ній, коні зовсім запаршивіли” (У найми, 1989, с. 34) як свідчення важкого матеріального стану селян, які не можуть дати ладу власній худобі. Згадаємо, що догляд за худобою був неодмінним завданням і обов’язком селянина. Надалі ми дізнаємося, що в селі стоять вартові і вдень, і вночі. А за селом стоїть будка, біля якої на жердині висить віхоть соломи та пучок різок, які нагадують, що людину, яка поїде з села, битимуть тими різками.

У полі зору автора – „голод на селі” (У найми, 1989, с. 34) та страшні випадки, пов’язані з важким станом людей. Водночас письменник наголошує нібито на турботі урядників, які тричі приїздили у село, привозили гроші, з ними „приїхали аж три валки з хлібом” (У найми, 1989, с. 34), але виявилось, що той хліб на новий посів, констатує автор. А нині люди повинні їсти те, що в них залишилося. Хоча у більшості випадків вже нічого ні в кого немає. У результаті чоловіки з села розійшлися, очевидно, у пошуках роботи і копійки на шматок хліба, а в селі zostалися лише жінки з дітьми та хворі люди.

В подальшому в оповіданні описується доля удови Ганни, яка залишилася разом з п’ятьма дітьми. Один з них Степан, хлопчик 14 років, який працював у багатого німця з оплатою тридцять карбованців на рік і дуже допомагав цим матері. На покрову вся сім’я чекала Степана. Але він прийшов додому з поганими новинами про звільнення. Довго плакала мати, передбачала важку зиму для всієї родини, бо бачила, що всюди повно людей, які роблять просто за хліб.

Складним є і продовольчий стан у сім’ї: аби зварити борщ на всю сім’ю Марися, дочка Ганни, приготувала шматочки зо три буряків і кислого каменю, що купували в Перекопі, та трохи солі. Звичайно, такий опис говорить сам за себе: людям ні з чого було варити борщ, залишалось лише повільно помирати. Картопля не родила взагалі, і ніякої огородини не було, – так описує автор ситуацію у цій родині.

В подальшому знайомимося зі страшною зимою в селі, причому такою, якої вже десять років не було. Наштовхуємось на важкий опис

зимового стану, що представлений з дотриманням науковості автором, начебто письменник тривалий час вивчав цю картину: „У хаті – як надворі; стіни усі льодовою корою вкрилися, у кутках сніг лежав. Одсунули лавки од стін, усі сидять на печі, але й піч холодна, бо немає палива” (У найми, 1989, с. 36), – так лаконічно і неймовірно гостро описує автор важкий зимовий стан. З констатацією суворих фактів описує автор „святкування” Різдва, коли на вулиці не було чути ані пісень, ані людських розмов. І далі продовжується фіксація важкої ситуації з дотриманням фактографічності й представленням подій як документу про життя: „ні пирогів не пекли, ні куті не варили. Перед вечором сумно було в хаті, діти щось щебетали та й замовкли; менші заснули...” (У найми, 1989, с.37).

В подальшому автор вводить епізод розмови зі старою бабусею, сусідкою Ганни, у якому ми спостерігаємо поєднання природних і соціальних чинників у житті Ганни. Так, Ганна не пішла до своєї хрещеної матері, якою була ця стара жінка, соромлячись того, що нема чого понести хрещеній. У цьому ми бачимо соціальний момент, відсутність грошей і неможливість приготувати їжу. Але стара сама прийшла з привітанням до Ганни, принесла пирогів і засоромила її за те, що вона не привітала хрещену матір, що є природним моментом у спілкуванні хрещеної матері з хресницею.

В подальшому автор вдається до найстрашнішої частини оповідання, в якій описуються збори Марисі, дочки Ганни, у найми та стан її матері, яка змушена віддати малу дочку на роботу. І знов ми спостерігаємо документальний виклад інформації, лише з фіксацією фактів, які відбулися: „Перед світом збудила вона (мати) Марисю, дала їй шматок хліба за пазуху, одягла її у дві ситцеві спідниці...” (У найми, 1989, с. 38). Щось зупиняло Ганну: „Може, й справді не йти?.. А їсти що? А чим дітей годувати? Попухнуть з голоду” (У найми, 1989, с. 39), – з такими думками боролася мати, розуміючи небезпеку у поході.

При описі подорожі Ганни і Марисі письменник наголошує на важких умовах, які вони змушені були долати: це і тяжкі психологічні роздуми Ганни, яка не знала, де брати гроші і як купити їжі, це і слабкість Марисі, її неспроможність рухатися вперед, а від того ще страшніша думка Ганни „Дочку на смерть веду” (У найми, 1989, с. 40), а згодом психологічна зміна без пояснень: „Хіба ж на смерть? У найми йдемо” (У найми, 1989, с. 40). Згодом Ганна побачила сонце, яке сідає за спиною, а повинно було бути ліворуч. І нова, ще страшніша думка виринула у голові Ганни: „Заблудила!..” (У найми, 1989, с. 41). Усі ці контрастні сцени, які також є виявом натуралізму, створюють необхідне тло для передавання емоційного стану героїні.

Автор детально описує останні моменти на шляху Ганни до села: „Село вже за верству, не більше. Ганна схопилась, схопила Марисю й побігла” (У найми, 1989, с. 41), її підсвідоме розуміння і сподіванням на те, що все вийде само собою. Але сил нести Марисю вже не стало. Ганна вирішила покласти Марисю і чимдуж бігти до села, кликати людей на

допомогу. І знов бачимо констатацію дій Ганни: „спідницю розіслала, одкинувши сніг, поклала Марисю, а платком накрила її...” (У найми, 1989, с. 41). У страшному мисленневому тумані Ганна забула навіть молитву, яку намагається згадати, підходячи до села: „Немає сили, немає...отченаш...А! Згадала” (У найми, 1989, с. 42). Та й останній епізод, коли Ганна знаходить померлу Марисю, насичений описом з використанням фактографізму й елементами неначе з життєвого документу, навіть з протоколу фіксації обставин смерті: „Марися лежала, як і лягла: рученята заховані у рукава, ніженьки підогнула під себе, очиці закриті...” (У найми, 1989, с. 42).

Отож, в оповіданні у „Найми” ми побачили безліч натуралістичних елементів, які допомогли авторові показати як важке життя селян під час голоду в умовах посухи й відсутності їжі, так і передати важку емоційну напругу головних героїв, які змушені боротися з цими складними ситуаціями. Для всього цього письменник використав цілий ряд натуралістичних засобів: і дотримання науковості, і правдоподібність відтворення явищ, і фактографізм.

Подальші розвідки з аналізом оповідань, які начебто стосуються звичайних або просто складних обставин з життя селян, були б доречними та дозволили б з'ясувати хто з письменників дотримувався натуралістичних поглядів при змалюванні таких обставин та визначити час існування натуралістичного стилю в українській літературі.

Список використаних джерел

- 1. Венгринович Н.** Зооморфна образність у натуралістичній прозі Івана Франка та Френка Норріса. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія.* 2017. № 27. Т. 1. С. 112–115.
- 2. Кебало М.** Художній світ творів німецького та українського натуралізму. *Наукові записки ТНПУ. Серія: Літературознавство.* 2016. № 44. С. 128–137.
- 3. Косило Н.** Типологічні особливості українського та англійського натуралізму в порівняльному аспекті. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка.* 2004. Вип. 15. С. 135–138.
- 4. Кобзей Н.** Поетика натуралізму у творах Івана Франка та Володимира Винниченка на кримінальну тематику: порівняльно-типологічний аспект. *Українське літературознавство.* 2010. Вип. 72. С. 33–42.
- 5. Наливайко Д.** Проблема натуралізму в українській літературі. *Літературознавство: матеріали III конгресу Міжнародної асоціації українців.* К., 1996. С. 118–130.
- 6. Поважна В.** Розвиток української літературної критики у 80 – 90-х роках ХХ ст. (До проблеми критеріїв і методу). К., 1973. 268 с.
- 7. Голод Р.** Натуралізм. *Дивослово.* 2012. №4. С. 50–56.
- 8. Франко І.** Voа constrictor. *Франко І. Зібрання творів: у 50 т.* Т. 14: Повісті та оповідання. Київ, 1978. С. 370–442.
- 9. Франко І.** На дні. *Франко І. Зібрання творів: у 50 т.* Т. 15 : Повісті та оповідання (1878 – 1882). Київ, 1978. С. 110–163.
- 10. Франко І.** Навернений грішник. *Франко І. Зібрання творів: у 50 т.* Т. 14: Повісті та оповідання. Київ, 1978. С. 307–369.
- 11. Маркович Д.** Іван з Буджака.

Українська новелістика кінця XIX – початку XX століття: Оповідання. Новели. Фрагментарні форми (ескізи, етюди, нариси, образки, поезії в прозі) / упоряд. і прим. Є. Нахліка. К.: Наук. думка, 1989. С. 28–32.

12. Маркович Д. У найми. Українська новелістика кінця XIX – початку XX століття: Оповідання. Новели. Фрагментарні форми (ескізи, етюди, нариси, образки, поезії в прозі) / упоряд. і прим. Є. Нахліка. К.: Наук. думка, 1989. С. 32–42.

References

- 1. Venhrynovych, N.** (2017). Zoomorfna obraznist u naturalistychunii prozi Ivana Franka ta Frenka Norrisa [Zoomorphic imagery in the naturalistic prose of Ivan Franko and Frank Norris]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii: Filolohiia – Scientific Bulletin of the International Humanities University. Series: Philology*, 27, 1, 112-115 [in Ukrainian].
- 2. Kebalo, M.** (2016). Khudozhnii svit tvoriv nimetskoho ta ukrainskoho naturalizmu [The artistic world of works of German and Ukrainian naturalism]. *Naukovi zapysky TNPU. Serii: Literaturoznavstvo – Scientific notes of TNPU. Series: Literary Studies*, 44, 128-137 [in Ukrainian].
- 3. Kosylo, N.** (2004). Typolohichni osoblyvosti ukrainskoho ta anhliiskoho naturalizmu v porivnialnomu aspekti [Typological features of Ukrainian and English naturalism in the comparative aspect]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnogo universytetu imeni Ivana Franka – Bulletin of Zhytomyr State University named after Ivan Franko*, 15, 135-138 [in Ukrainian].
- 4. Kobzei, N.** (2010). Poetyka naturalizmu u tvorakh Ivana Franka ta Volodymyra Vynnychenka na kryminalnu tematyku: parivnialno-typolohichniyi aspect [Poetics of naturalism in the works of Ivan Franko and Volodymyr Vynnychenko on criminal themes: comparative-typological aspect]. *Ukrainske literaturoznavstvo – Ukrainian literary criticism*, 72, 33-42 [in Ukrainian].
- 5. Nalyvaiko, D.** (1996). Problema naturalizmu v ukrainskii literaturi [The problem of naturalism in Ukrainian literature]. *Literaturoznavstvo: materialy III konhresu Mizhnarodnoi asotsiatsii ukrainistiv – Literary Studies: Proceedings of the III Congress of the International Association of Ukrainian Studies*. (pp. 118-130). Kyiv [in Ukrainian].
- 6. Povazhna, V.** (1973). Rozvytok ukrainskoi literaturnoi krytyky u 80 – 90-kh rokakh XIX st. (Do problemy kryteriiv i metodu) [The development of Ukrainian literary criticism in the 80 – 90's of the twentieth century (On the problem of criteria and method)]. Kyiv [in Ukrainian].
- 7. Holod, R.** (2012). Naturalizm [Naturalism]. *Dyvoslovo – Divoslovo*, 4, 50-56 [in Ukrainian].
- 8. Franko, I.** (1978). Boa constrictor. *Franko I. Zibrannia tvoriv: u 50 t. T. 14: Povisti ta opovidannia – Franko I. Collection of works: in 50 vols. Vol. 14: Stories and narratives*. (pp. 370-342). Kyiv [in Ukrainian].
- 9. Franko, I.** (1978). Na dni [At the bottom]. *Franko I. Zibrannia tvoriv: u 50 t. Vol. 15: Povisti ta opovidannia (1878 – 1882) – Franko I. Collection of works: in 50 vols. Vol. 15: Stories and short stories (1878 – 1882)*. (pp. 110-163). Kyiv [in Ukrainian].
- 10. Franko, I.** (1978). Navernenyi hrishnyk [A converted sinner]. *Franko I. Zibrannia tvoriv: u 50 t. Vols. 14: Povisti ta opovidannia – Franko I. Collection of works: in*

50 vols. Vol. 14: *Stories and narratives*. (pp. 307-369). Kyiv [in Ukrainian].

11. Markovych, D. (1989). Ivan z Budzhaka [Ivan from Budzhak]. *Ukrainska novelistyka kintsia XIX – pochatku XX stolittia: Opovidannia. Novely. Frahmentarni formy (eskizy, etiudy, narysy, obrazky, poezii v prozi) – Ukrainian short stories of the late XIX – early XX centuries: Stories. Novels. Fragmentary forms (sketches, sketches, essays, samples, poetry in prose)*. (pp. 28-32). K.: Nauk. dumka [in Ukrainian].

12. Markovych, D. (1989). U naimy [For hire]. *Ukrainska novelistyka kintsia XIX – pochatku XX stolittia: Opovidannia. Novely. Frahmentarni formy (eskizy, etiudy, narysy, obrazky, poezii v prozi) – Ukrainian short stories of the late XIX – early XX centuries: Stories. Novels. Fragmentary forms (sketches, sketches, essays, samples, poetry in prose)*. (pp. 32-42). K.: Nauk. dumka [in Ukrainian].

Колесник А. В. Натуралізм у творі Дмитра Марковича „У найми”

У статті проаналізовано оповідання „У найми”, автором якого є Дмитро Маркович, приділено увагу біографії письменника. Оповідання „У найми” проаналізовано з метою окреслення в ньому натуралістичних ознак. Проведено аналіз загальних властивостей змалювання персонажів і пов’язаних з ними подій, відповідно до вимог і доміант натуралістичного стилю, простежено відтворення життя героїв з дотриманням фактографічності та об’єктивності.

У результаті проведеного дослідження визначено наявність в оповіданні „У найми” натуралістичних рис зображення, таких важливих для натуралізму, як – правдиве відтворення подій згідно з реальністю в житті, поєднання при художньому відтворенні природних і соціальних складових, зображення повсякденних рис життя персонажів у первинному натуральному стані. Також спостерігаємо поєднання соціальних та фізіологічних чинників при відтворенні життя людей (персонажів).

Поряд з цим у наведеному оповіданні фіксуємо фактографічність зображення подій з життя головних персонажів і детальність їхнього опису, з використанням переліку усіх дрібниць, що утворилися внаслідок точності письменника в результаті наукового підходу до зображуваних явищ.

Спостерігаємо фактографізм опису, тобто передавання певного явища з детальним описом та фіксацією усіх дрібниць внаслідок наукової точності та спеціальної уваги письменника до події, а поряд з цим – правдоподібність, об’єктивність відтворення подій в оповіданні, у тому числі єдність при зображенні життя Ганни природних і соціальних чинників. Протягом розгортання сюжету в оповіданні відзначаємо протокольність відтворення подій і правдивість фіксації вчинків героїв.

Також фіксуємо об’єктивне відтворення впливу на життя Ганни такого страшного чинника як голод у селі, що може бути потрактовано як створення умов складного „середовища”, з його важким впливом на подальшу долю родини Ганни. Правдивість зображення такого

„середовища” досягнута завдяки використанню письменником елементів дрібнопису фізіологічного стану Ганни, на підставі чого й утворюється фактографізм та в цілому дотримується натуралістичний стиль твору.

Ключові слова: Д. Маркович, оповідання „У найми”, натуралістичні ознаки, натуралістичний стиль твору.

Колесник А. В. Натуралізм в рассказе Дмитрия Марковича „В наем”

В статье проанализирован рассказ „В наем”, автором которого является Дмитрий Маркович, уделено внимание биографии писателя. Рассказ „В наем” проанализирован с целью определения в нем натуралистических признаков. Проведен анализ общих свойств изображения персонажей и связанных с ними событий, в соответствии с требованиями и доминантами натуралистического стиля, прослежено воспроизведение жизни героев с соблюдением фактографичности и объективности.

В результате проведенного исследования определено наличие в рассказе „В наем” натуралистических черт изображения, таких важных для натурализма, как правдивое воспроизведение событий согласно реальности в жизни, сочетание при художественном воспроизведении природных и социальных составляющих, изображение повседневных черт жизни персонажей в первичном натуральном состоянии. Также наблюдаем сочетание социальных и физиологических факторов при воспроизведении жизни людей (персонажей).

Наряду с этим в приведенном рассказе фиксируем фактографичность изображения событий из жизни главных персонажей и подробность их описания, с использованием перечня всех мелочей, образовавшихся в результате точности писателя в результате научного подхода к изображаемому явлению.

Наблюдаем фактографизм описания, то есть передачи определенного явления с детальным описанием и фиксацией всех мелочей вследствие научной точности и специального внимания писателя к событию, а наряду с этим – правдоподобность, объективность воспроизведения событий в рассказе, в том числе единство при изображении в жизни Анны естественных и социальных факторов. На протяжении развертывания сюжета в рассказе отмечаем протокольность воспроизведения событий и правдивость фиксации поступков героев.

Также фиксируем объективное воспроизведение влияния на жизнь Анны такого страшного фактора как голод в селе, что может быть трактовано как создание условий сложной „среды”, с его тяжелым влиянием на дальнейшую судьбу семьи Анны. Правдивость изображения такой „среды” достигнута благодаря использованию писателем элементов дробнописания физиологического состояния Анны, на основании чего и образуется фактографизм и в целом придерживание автором натуралистического стиля произведения.

Ключевые слова: Д. Маркович, рассказ „В наймы”, натуралистические признаки, натуралистический стиль произведения.

Kolesnyk A. V. Naturalism in the story of Dmitry Markovich „V naimy” („For hire”)

In the article the story „V naimy”, the author of which is Dmitry Markovich is analyzed, attention is paid to the biography of the writer.

The story „V naimy” is analyzed in order to outline the naturalistic features. The analysis of the general properties of the portrayal of the characters and related events is made in accordance with the requirements and dominants of the naturalistic style, the reproduction of the lives of the heroes with the observe of factuality and objectivity.

As a result of the research, naturalistic features in the story „V naimy”, important for naturalism, such as true reproduction of events in accordance with reality in life, a combination of artistic reproduction of natural and social components, images of everyday life of characters in the original natural state identified as presence. We also observe a combination of social and physiological factors in the reproduction of people's lives (characters).

Along with this, in the given story we record the factuality of the image of events from the life of the main characters and the details of their description, wich is given using a list of all the small things, formed as a result of the writer's accuracy in the research with application of scientific approach to depicted phenomena.

We observe the factography of the depiction, used with the detailed description in transfer of a phenomenon with a fixation of all the small parts of the image due to scientific accuracy and special attention of the writer to the event, and along with it – truthfulness, objectivity of the events in the story, including unity of social and nature factors. During the plot development in the story we note the protocol style of the reproduction of events and the truthfulness of the fixation of the actions of the heroes.

We also fix the objective reproduction of the terrible factor in Anna's life such as famine in the village, which can be interpreted as a creating conditions for a complex „environment”, with its severe impact on the future fate of Anna's family. The truthfullness of the image of such an „environment” is achieved through the writer's usage of elements of hard physiological state of Anna in a detailed depiction. On the basis of such depiction of this situation factography is formed and the naturalistic style of the work is generally observed.

Keywords: D. Markovich, story „For hire” („V naimy”), naturalistic features, naturalistic style of the work.

Стаття надійшла до редакції 05.03.2022 р.

Стаття прийнята до друку 06.04.2022 р.

Рецензент – д. філ. н., проф. Царьова І. В.

Крижановська О. О.,

доктор філологічних наук, доцент,

доцент кафедри світової літератури

та російського мовознавства

ДЗ „Луганський національний університет

імені Тараса Шевченка”, м. Полтава, Україна.

overnik16@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-9840-270X>

ПРИНЦИПИ АКМЕЇСТИЧНОЇ ПОЕТИКИ У ТВОРАХ І. БАГРЯНОГО

Акмеїзм як явище світової поезії та його функціонування у творах митців ХХ–ХХІ століття в сучасній літературознавчій науці вивчений недостатньо. У більшості досліджень домінує точка зору про хронологічні рамки існування акмеїзму, втім творча рецепція його принципів довела продуктивність та незалежність від часових характеристик. *„Акмеїстичні тенденції не успадковуються як традиція, а продовжують розвиватися як живий функціональний складник літературного процесу. У цьому сенсі ми можемо говорити <...> про становлення поетичної практики акмеїзму протягом усього двадцятого століття”* (Пахарєва, 2005). Отже, історія функціонування акмеїзму як літературного напрямку доводить, що він поступово перетворився на метод, має специфічні художні та естетичні принципи. Акмеїстична поетика вже ставала предметом літературознавчих пошуків. Н. Дзуцева, Л. Кихней, О. Клінг, Ю. Лотман, З. Мінц, В. Тюпа, Т. Пахарєва, О. Червінська та ін. розглядали різні аспекти художнього методу, виокремлювали закономірності його функціонування. Втім у сучасному літературознавстві переважає дослідження поетичної рецепції акмеїзму у творах російських митців, хоча в історії світової літератури багато прикладів опанування художніх принципів методу авторами інших країн. Сьогодні майже немає робіт, присвячених вивченню акмеїстичних принципів у творах українських митців. Раніше ми вже розглядали функціонування акмеїзму в поетичних творах Є. Плужника та Д. Фальківського (Крижановська, 2020; Крижановська, 2021), які належали до літературної групи „Ланка”–МАРС. У складі цього об’єднання був І. Багрянний, чий поетичні твори також демонструють звернення до акмеїзму. Все це зумовлює актуальність нашої наукової розвідки та її мету – дослідити функціонування принципів акмеїстичної поетики у творах І. Багряного.

У маніфесті „Наследие символизма и акмеизм” М. Гумільова визначено коло авторів, чий творчі відкриття демонструють головні

естетичні вектори літературного напрямку: *„Шекспір показав нам внутрішній світ людини, Рабле – тіло та його радощі, мудру фізіологічність, Війон розповів нам про життя, яке нітрохи не сумнівається в самому собі, хоча знає все – і Бога, і порок, і смерть, і безсмертя, Теофіль Готье для цього життя і знайшов в мистецтві гідний одяг бездоганних форм”* (Гумільов, 1991, с. 19–20). О. Мандельштам, підтримуючи у статті „Утро акмеїзма” М. Гумільова, підкреслив значення традицій Ф. Тютчева у поезії акмеїзма (Мандельштам, 1990, с. 143). Підкреслимо, що поети акцентували на зв'язку акмеїзму з французькою літературою, з *„романським духом”* (Гумільов, 1991, с. 17). Французька традиція визначила акмеїстичне ставлення до непізнаного (*„Завжди пам'ятати про непізнане, але не ображати своєї думки про нього більш-менш імовірними здогадками”* (Гумільов, 1991, с. 19)) та гармонійне світовідчуття (*„Шляхетна суміш розсудливості і містики і відчуття світу як живої”* (Мандельштам, 1990, с. 145)). Сучасні дослідники, узагальнюючи статті М. Гумільова та О. Мандельштама, визначили наступні доміанти акмеїстичного методу: *„Відмова від містики, повернення на землю, цінність речей і матеріалу, розмежування явищ різних типів (на противагу символістської загальної співвіднесеності)”* (Лютман, Минц, 1989, с. 69). Можемо констатувати, що ці принципи акмеїстичної поезики творчо інтерпретовані українськими митцями, зокрема, І. Багряним, котрий у поезіях *„опоетизовує реальних людей у побутових обставинах”* та відтворює лаконічні конкретно-предметні образи (Ковалів, 2015, с. 171 – 176).

Продуктивною виявляється модель дослідження творчого опанування акмеїстичної поезики, що була запропонована Т. Пахарєвою, котра визначила синтез *„історизму, культуроцентризму та етикоцентризму”* (Пахарєва, 2005) як складові ціннісної системи акмеїзму. Дослідниця підкреслює, що акмеїстичне розуміння культури *„свідчить про соціальну значущість культурної діяльності та тісний взаємозв'язок акмеїстичного світовідчуття буття в культурі з буттям в історії”* (Пахарєва, 2005). Етикоцентризм в акмеїстичній ціннісній системі реалізовано через головні моральні категорії (совість, зрада, вірність): *„Надавши естетичної діяльності статус вчинку, створили єдину конструктивну для <...> соціальної реальності ХХ століття модель поетичної поведінки”* (Пахарєва, 2005). Історія у акмеїстів є *„простором здійснення етичного вибору. Звідси актуалізація в акмеїзмі наступних понять і мотивів: мужність, влада, кара (в цей же комплекс значень входить і все, що пов'язано з категорією тілесності), подвиг, пам'ять”* (Пахарєва, 2005). Дослідниця зазначає, що акмеїстичні твори дозволяють зрозуміти зв'язок особистості з історичними подіями: *„Людина виявляється переважно або об'єктом впливу історичних процесів (в прямому сенсі слова „пасивною” особою), або „утримувачем” часу, який може намагатися взаємодіяти з історією „на рівних”* (Пахарєва, 2005).

Поезії І. Багряного „Сандро Боттічеллі”, „Шахтар”, „Маляр” демонструють авторську інтерпретацію акмеїстичних маркерів історизму, культуроцентризму та етикоцентризму. Прикладом опанування акмеїстичної поетики є рецепція образу Сандро Боттічеллі:

*Розписуючи семафор, –
Не „Комункультивський”, а просто так, в пустелі,
І не в пустелі, а між небом і піском, –
На стовбур нагвинтивши пару ком,
Висить кирпатий Сандро Боттічеллі
З квачем в зубах... Не Боттічеллі, ні!
Експрес часу завіз десь флорентійця
Ген-ген далеко! Пензель бородою
Заріс давно, – зрубів, та не заскнів! –
Карміном розчиняючи пісні,
В новім порядку нижче їх на німб новий цей (Багрянний,2022).*

У поезії І. Багрянний змальовує й Данте і Беатріче, котрі є традиційним уособленням вічного кохання:

*Надхненний майстер піт стира з лиця.
У спектрі соняшнім, як хмарка у етері,
Задуманий пливе на манівцях
І про босеньку музу мріє без кінця,
Немов про Беатріче той Алігієрі (Багрянний,2022).*

Образ Сандро Боттічеллі у поезії І. Багряного поєднується із образом експреса ХХ століття, що здатен переносити ліричного героя від давніх часів до сучасності, демонструючи зв'язок зі світовою історією та культурою:

*Летить експрес десь. Поспішає. Кличе.
Діставши дозволу, жене крізь всенький світ...
Кирпатий Сандро, взявши твір у вічі,
Складає гімн босенькій Беатріче, –
З експресом шле натхненниці привіт (Багрянний,2022).*

І. Багрянний індивідуалізує Сандро Боттічеллі, позбавляє історично обумовленої монументальності, зображує митця самотньою людиною, що лише мріє про кохання. Авторська поетична рецепція дозволяє читачеві усвідомити зв'язок власного внутрішнього світу, своїх почуттів зі світом італійського митця.

Іншу інтерпретацію ми бачимо у поезії „Шахтар”, ліричний герой тут навпаки набуває історичного масштабу, стає частиною світової історії та культури:

*Похмурий маг зідхає і встає, –
Квадрати біцепсів напнув, на'яв сталеві жили,
Тризубом кайла розмахнув і з усієї сили
В тисячоліття
Б'є!
І громи лун. І іскр метеорити
Зі свистом бризкають. І порох шелестить,*

Паде до ніг.

Встають зі сну світи.

І хтось гука з доби палеоліту. (Багрянний,2022).

Поет порівнює шахтаря з реформатором, надає його роботі великого значення, робить визначною особистістю в історії:

Щоби з'єднать часи, щоб збудувать мости,

Щоби переступити смерті чорний кратер

І вічно в перевтіленнях цвісти, –

Прийшов сюди він, сірий і простий,

В квадратах біцепсів відважний реформатор (Багрянний,2022).

У поезії „Маляр” І. Багрянний надає роботі маляра естетичного сенсу, ототожнює його з видатними митцями світової культури:

Чим він не да Вінчі? не Буонарроті?

Майстер з Чинквеченто, з глибини віків?

Може, й не палітра, може, то цеберка,

Може, і не пензель – щітка то проста,

Але й за об'єкта ж хата, а не церква!

Але ж і епоха – не така, як та

<...> Охра, синь і зелень, умбра і білило,

А в крайках лисніє, як едwab, кармін...

Майстер, як альхемік, мрійний і похилий,

Гей би з Чинквеченто,

ніби з Риму він. (Багрянний,2022).

Поезії І. Багряного виявляють такі характеристики акмеїстичної картини світу, що Т. Пахарєва визначає, як „розміщене в контекст історії „Я”, що несе в собі причетність до спільної історичної долі. Це скоріше „Я”, мисляче себе як одиничний, індивідуальний приклад якоїсь <...> загальної долі, спільність з якою задана епохою” (Пахарєва, 2005). У поетичній практиці автор приділяє велику увагу з'єднанню історії та долі, історії та особистості, історії та моральної реалізації. Історія України поєднується з авторським досвідом, з його трагічною долею та світовідчуттям. Поет наголошує на персональній відповідальності кожного українця за все, що сталося і станеться з його Батьківщиною:

Як крик з могил Печори,

Як зойки з Колими,

Серед нужди і горя

На світ родились ми.

Відповідай!..

Гартований ударом

В сльозах душі й її пекельному вогні, –

Всім Каїнам,

Хамам,

Всім Юдам і рідні,

Всім ворогам твоїм й самому Сатані

За честь Вітчизни, топтану в багні,

Відповідай

Своїм страшним ударом (Багрянний, 2022).

Отже, ми дослідили творчу рецепцію І. Багрянним магістральних естетичних категорій акмеїстичної поетики: історизм, культуроцентризм та етикоцентризм. Розглянуті принципи акмеїзму репрезентують своєрідність поетичного світу автора, розкривають його світосприйняття. Перспективи нашого дослідження бачимо у вивченні традицій акмеїстів М. Гумільова та О. Мандельштама у поетичній практиці І. Багряного.

Список використаної літератури

1. Багрянний І. Поезії. URL : <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=3054>. **2. Гумилёв Н.** Сочинения : в 3 т. Москва : Художественная литература, 1991. Т. 3. 430 с. **3. Ковалів Ю.** Історія української літератури кінець XIX – початок XX століття : у 10 т. Київ : Академія, 2015. Том 4. У сподіваннях і трагічних зламах. 576 с. **4. Крижановська О.** „Прими мой братский поцелуй” (типологічні сходження поезій Д. Фальківського та М. Гумільова). *Вісник Запорізького національного університету. Збірник наукових праць. Філологічні науки.* 2020. Вип. 2. С. 179–183. **5. Крижановська О.** Художні принципи акмеїзму в поетичній практиці Є. Плужника та Д. Фальківського. *Південний архів. Філологічні науки.* 2020. Вип. LXXXIV. С. 98–102. **6. Крижановська О.** „Ланка”-МАРС та „Серапіонові брати”: порівняльно-типологічний аспект : монографія. Київ : ТОВ НВП „Інтерсервіс”, 2021. 352 с. **7. Лотман М.,** Минц З. Статьи о русской и советской поэзии. Таллин : Ээсти раамат, 1989. 160 с. **8. Мандельштам О.** Сочинения : в 2 т. Москва : Художественная литература, 1990. **9. Пахарева Т.** Акмеистические тенденции в русской поэзии последних десятилетий XX – начала XXI в. : дисс. ... д-ра филол. наук : 10.01.02. Киев, 2005. 420 с. URL: <https://www.twirpx.com/file/396791/>.

References

1. Bahrianyi, I. (2022). Poezii [Poetry]. Retrieved from <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=3054> [in Ukrainian]. **2. Gumilyov, N.** (1991). Sochineniya: v 3 t. [Essays: in 3 v.]. Vols. 3. Moscow: Hudozhestvennaya literatura [in Russian]. **3. Kovaliv, Yu.** (2015). Istoriiia ukrainskoi literatury kinets XIX – pochatok XX stolittia: u 10 t. [History of Ukrainian literature late nineteenth – early twentieth century: in 10 v.]. Vols. 4. U spodivanniakh i trahichnykh zlamakh. Kyiv: Akademiia [in Ukrainian]. **4. Kryzhanovska, O.** (2020). „Prymy moi bratskyi potselui” (typolohichni skhodzhennia poezii D. Falkivskoho ta M. Humilova) [„Receive my brotherly kiss” (typological convergences of poems by D. Falkivsky and M. Gumilev)]. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu. Zbirnyk naukovykh prats. Filolohichni nauky – Bulletin of Zaporizhia National University. Collection of scientific works. Philological sciences,* 2, 179-183 [in Ukrainian]. **5. Kryzhanovska, O.** (2020). Khudozhni

pryntsyru akmeizmu v poetychnii praktytsi Ye. Pluzhnyka ta D. Falkivskoho [Artistic principles of acmeism in the poetic practice of E. Pluzhnyk and D. Falkivsky]. *Pivdennyi arkhiv. Filolohichni nauky – Southern archive. Philological sciences, LXXXIV*, 98-102 [in Ukrainian].

6. Kryzhanovska, O. (2021). „Lanka”–MARS ta „Serapionovi braty”: porivnialno-typolohichni aspekt [„Lanka”–MARS and „Serapion Brothers”: comparative-typological aspect]. Kyiv: TOV NVP „Interservis” [in Ukrainian].

7. Lotman, M., & Minc, Z. (1989). Stat'i o russkoj i sovetskoj poezii [Articles about Russian and Soviet poetry]. Tallin: Eesti raamat [in Russian].

8. Mandel'shtam, O. (1990). Sochineniya: v 2 t. [Compositions: in 2 v.]. Moskow: Khudozhestvennaia lyteratura [in Russian].

9. Pahareva, T. (2005). Akmeisticheskie tendencii v russkoj poezii poslednih desyatiletij XX – nachala XXI v. [Acmeist tendencies in Russian poetry of the last decades of the XX – early XXI centuries]. *Doctor's thesis*. Kiev [in Russian].

Крижановська О. О. Принципи акмеїстичної поезики у творах І. Багряного

У статті з'ясовано, що функціонування акмеїзму у творах митців ХХ–ХХІ століття, творча рецепція його принципів доводить продуктивність та незалежність літературного напрямку від часових характеристик. Авторка статті спирається на концепцію ціннісної системи акмеїзму, яку запропонувала українська дослідниця Т. Пахарева. Визначено, що головними маркерами акмеїстичних творів є синтетичне поєднання історизму, культуроцентризму та етикоцентризму. Доведено, що ці принципи акмеїстичної поезики творчо інтерпретовані українськими митцями, зокрема, І. Багряним. Поезії І. Багряного „Сандро Боттічеллі”, „Шахтар”, „Маляр” демонструють авторську інтерпретацію акмеїстичних маркерів історизму, культуроцентризму та етикоцентризму. Обґрунтовано, що І. Багряний позбавляє Сандро Боттічеллі історично обумовленої монументальності, зображує митця самотньою людиною, така авторська поетична рецепція дозволяє читачеві усвідомити зв'язок власного внутрішнього світу зі світом італійського митця. Доведено, що в поезії „Шахтар” І. Багряний репрезентує іншу інтерпретацію, ліричний герой твору набуває масштабу і стає частиною світової історії та культури. У поезії „Маляр” І. Багряний надає роботі маляра естетичного сенсу, ототожнює його з видатними митцями світової культури. Доведено, що в поетичній практиці І. Багряний приділяє велику увагу з'єднанню історії та долі особистості. У статті з'ясовано, що у багатьох творах поета, які було написано в еміграції, історія України поєднується з авторським трагічним досвідом, наголошується на персональній відповідальності кожного українця за долю Батьківщини. У статті досліджено творчу рецепцію І. Багряним магістральних естетичних категорій акмеїстичної поезики: історизм, культуроцентризм та етикоцентризм. Автор статті довела, що ці принципи акмеїзму репрезентують своєрідність поетичного світу

І. Багряного, сприяють більш глибокому розумінню його світосприйняття.

Ключові слова: акмеїзм, Іван Багряний, поетика, поезія, рецепція.

Крыжановская О. О. Принципы акмеистической поэтики в произведениях И. Багряного

В статье установлено, что функционирование акмеизма в произведениях авторов XX – XXI веков, творческая рецепция его принципов доказывает продуктивность и независимость литературного направления от хронологических характеристик. Автор статьи опирается на концепцию ценностной системы акмеизма, которую предложила украинская исследовательница Татьяна Пахарева. В статье определено, что доминантными маркерами акмеистических произведений выступает синтетическое сочетание историзма, культуроцентризма и этикоцентризма. Доказано, что эти принципы акмеистической поэтики творчески интерпретированы украинскими авторами, в частности, Иваном Багряным. Стихотворения И. Багряного „Сандро Боттичелли”, „Шахтар”, „Маляр” демонстрируют авторскую интерпретацию акмеистических маркеров историзма, культуроцентризма и этикоцентризма. В статье последовательно доказывается, что поэт лишает Сандро Боттичелли исторически обусловленной монументальности, изображает художника одиноким человеком. Такая авторская поэтическая рецепция позволяет читателю осознать связь собственного внутреннего мира с миром итальянского художника. Доказано, что в стихотворении „Шахтар” И. Багряный представляет принципиально иную интерпретацию. Лирический герой произведения приобретает масштаб и становится частью мировой истории и культуры. В стихотворении „Маляр” И. Багряный придает работе художника эстетического смысла, отождествляет его с выдающимися художниками мировой культуры. Доказано, что в поэтической практике автора уделяется большое внимание соединению истории иличной судьбы. В статье определено, что во многих произведениях поэта, написанных в эмиграции, история Украины сочетается с авторским трагическим опытом, акцентируется на авторском убеждении в том, что существует персональная ответственность каждого украинца за судьбу своей страны. В статье исследована творческая рецепция Иваном Багряным магистральных эстетических категорий акмеистической поэтики: историзм, культуроцентризм и этикоцентризм. Автор статьи доказала, что эти принципы акмеизма раскрывают своеобразие поэтического мира Ивана Багряного, способствуют более глубокому пониманию его мировосприятия.

Ключевые слова: акмеизм, Иван Багряный, поэтика, поэзия, рецепция.

Kryzhanovska O. O. The principles of acmeistic poetics in the works of I. Bahrianyi

The author of the article, Olha Kryzhanovska, found that acmeism develops not only in the works of poets of the early twentieth century, but also throughout the twentieth century and in the modern literary process. The history of the development of acmeism proves its productivity. Acmeism does not depend on chronology. Acmeism has changed over a hundred years of existence, this is not a literary direction, it is a creative method. The author of the article to study poetry, Ivan Bahrianyi, uses the concept of the Ukrainian researcher Tatyana Pakhareva. The author of the article determined that the dominant markers of acmeistic works are the synthesis of historicism, cultural centrism and ethnocentrism. The author of the article proved that these principles of acmeistic poetics are present in the poetry of Ivan Bahrianyi. The poems „Sandro Botticelli”, „Shakhtar”, „Malyar” have such acmeistic markers: historicism, cultural centrism and ethnocentrism. In the article, the author proved that the image of Sandro Botticelli is not monumental. The poet depicts the artist from Italy as a lonely man. The author of the poem helps the reader to see the connection with the Italian artist. Olha Kryzhanovska proved that in the poem „Shakhtar” Ivan Bahrianyi presents a different interpretation. The lyrical hero of the work has a large historical scale. It is a big world culture. In the poem “Malyar”, Ivan Bahrianyi compares the work of a painter with the work of great artists. The author of poems makes ordinary people who have working professions great personalities in history. Olha Kryzhanovska proved that in poetry Ivan Bahrianyi wrote a lot about the history and fate of man. Ivan Bahrianyi believed that the history of Ukraine and the fate of a citizen of Ukraine are connected. Olha Kryzhanovska proved that the poems that Ivan Bahrianyi wrote in exile represent the tragic experience of the poet. Ivan Bahrianyi wrote that every Ukrainian participates in the fate of Ukraine and is responsible for his homeland. Olha Kryzhanovska studied historicism, cultural centrism and ethnocentrism in the poetry of Ivan Bahrianyi. The author of the article proved that these principles of acmeism help to deeply understand the works of the Ukrainian poet Ivan Bahrianyi.

Key words: acmeism, Ivan Bahrianyi, poetics, poetry, reception.

Стаття надійшла до редакції 06.03.2022 р.

Стаття прийнята до друку 09.03.2022 р.

Рецензент – д. філ. н., проф. Дмитренко В. І.

Liulka Viktoriia,

Candidate of Philological Sciences (PhD),
Associate Professor of Humanities and Social Sciences
of the Poltava State Agrarian University, Poltava, Ukraine.
viktoriya.lyulka@pdaa.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0003-4581-6583>

Tarasova Nataliia,

Candidate of Philological Sciences (PhD),
Associate Professor of World Literature of the
Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University,
Poltava, Ukraine.
tarasova040816@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-8003-4213>

**GENRE SPECIFICS OF «THE ADVENTURES
OF TOM SAWYER» BY MARK TWAIN**

One of the best children's books is *The Adventures of Tom Sawyer* by Mark Twain. Since its release, it has interested a wide range of readers, critics, scholars around the world, and to this day, interest in it has not been lost.

However, despite the large number of scientific papers devoted to the study of the life and work of Mark Twain, the creative heritage of the writer is still not fully studied. Although scientists comprehensively analyze the work of Mark Twain (M. Aloshyna, M. Bobrova, O. Hruzdieva, M. Yefremova, T. Mokhova, S. Ostapenko, A. Romm, D. Pianov, S. Skubina, I. Struk, etc.), today, there are many controversial issues, including the genre nature of some of the writer's works, including *The Adventures of Tom Sawyer*.

There is no unanimity among domestic and foreign literary critics about the definition of genre as one of the basic concepts of literary theory. Despite the significant number of scientific papers, the depth and diversity of research, the question of the semantic content of the category “genre” remains open.

The relevance of this study is due to the interest in the work of Mark Twain, the debatability of the concept of “genre” as a literary category, as well as the absence in modern literary criticism of works specifically devoted to the study of the features of the genre of the work *The Adventures of Tom Sawyer*.

The aim of the study is to identify and systematically analyze the features of the genre of Mark Twain's *The Adventures of Tom Sawyer*.

The aim is implemented in the following tasks:

– to explore various aspects of the interpretation of the concept of “genre”, to determine the specifics of its semantic load as a literary category;

- to highlight the study of Mark Twain's work in literary criticism and criticism, outline modern approaches to its study;
- to identify the genre features of *The Adventures of Tom Sawyer* by Mark Twain.

The object of research is Mark Twain's *The Adventures of Tom Sawyer*. The subject of research is the genre of Mark Twain's *The Adventures of Tom Sawyer*.

Research methods: the work uses structural, typological, comparative-historical, cultural-historical, comparative, biographical methods, as well as a systematic approach. Systematization of theoretical material on the problems of interpretation of the genre as a literary category is based on typological and comparative-historical methods. Understanding the genre nature of Mark Twain's *The Adventures of Tom Sawyer* and its features is realized through a structural method and a systematic approach to the study of literary phenomena. The cultural-historical method was used to establish *The Adventures of Tom Sawyer* with the specific historical situation and level of culture of the American people in the period described by the author. The comparative method of analysis of a number of works of the writer allowed singling out the defining features of his individual style. The biographical method was used to determine the basis of *The Adventures of Tom Sawyer* and the peculiarities of Mark Twain's creative personality.

In this research, for the first time, a systematic study of the genre of Mark Twain's *The Adventures of Tom Sawyer* is carried out and its multi-genre nature is proved. A detailed analysis of *The Adventures of Tom Sawyer* is carried out at the thematic, motive, figurative, plot-compositional, genre, and language levels. The theoretical significance of the study is to clarify the species and genre of the work *The Adventures of Tom Sawyer*; proposed its own approach to the definition of its genre.

The study of the genre as a literary category began quite a long time ago. Over time, the section of poetics – genre studies (genealogy) stood out, “the object of which is the genre and generic content of verbal art” (Kopystianska, 2005).

At the present stage, the scientific works of N. Bernadska, O. Halych, N. Kopystianska, T. Kushnirova, O. Nikolenko, N. Tamarchenko and others are devoted to the study of the content of the “genre” concept and its structural content. However, in modern literary criticism, the term “genre” has no unambiguous interpretation. The terms “type”, “genre content”, “genre form”, “genre norm”, “genre type” and others are often used to define it. According to T. Kushnirova, this is due to the fact that “researchers point to the vagueness of genre and genus categories. <...> Often in textbooks and critical intelligence, the term “genre” defines the genus (“lyrical genre”), type (“genre of the story”) and variety (“epic drama”) (Kushnirova, 2009, p. 108). In our opinion, such a discrepancy in the interpretation of the genre is also due to the fact that the term “genre” is translated from French as a genus and as a type.

N. Kopystianska's thorough research, *Genre, Genre System in the Space of Literary Criticism*, identifies four mutually conditioned spheres of genre:

1) genre as an abstract, general theoretical concept (novel, ballad, poem), which includes a set of stable genre features that become common for a certain group of works for a long time; 2) genre as a historical concept that is limited by time and literary space (Renaissance novel, fraudulent novel, romantic ballad); 3) genre as a concept that takes into account the specifics of a particular national literature (Russian realistic novel, Czech romantic ballad); 4) genre as a manifestation of individual creativity of the writer (Flaubert's novel, Chekhov's story) (Kopystianska, 2005, p. 32-33). In our opinion, this approach allows us to outline the full meaning of the term “genre”, which is especially important in the classification of genres and the identification of genre varieties.

There are other definitions of the genre as a literary category. However, we share the views of those scholars who consider the genre in the unity of content and form and in terms of three-stage (three-member) division of literature. Therefore, we believe that the term “genre” should be used to denote subspecies (varieties), for example: genus – epic, type – novel, genre – adventure, autobiography, etc. Accordingly, the classification of genres should be carried out within each individual type.

Given the diversity of genres in modern literary criticism, there is no clear demarcation and classification. This is due to the fact that scientists' attempts to systematize genres are based on certain factors. As T. Kushnirova notes, “some theorists distinguish genres according to their functioning in the historical process”, dividing them into historical and philosophical (E. Lemmert) or historical and theoretical (Ts. Todorov) (Kushnirova, 2009, p. 109).

In modern literary criticism, there is no unanimous opinion on the definition of literary genre and genre, ie the type and variety of Mark Twain's *The Adventures of Tom Sawyer*. In the study of the genre of Mark Twain's *The Adventures of Tom Sawyer*, we take as a basis a three-level genus-genre classification (genus – type – genre) (Hromiak et al., 2006, p. 417). Since the genre is a lower order category and the classification of genres is carried out within each literary genre, it is first necessary to determine the type of the analyzed work.

Mark Twain's *The Adventures of Tom Sawyer* is quite large (although this feature is quite relative). The author's story creates an imaginary world – the life of the small town of St. Petersburg, its inhabitants and stories from their lives. The work is full of dialogues and monologues (Twain, 2010). However, the work *The Adventures of Tom Sawyer* is quite simple in composition, the characters, including the main characters – Tom and Huck – at the time of the story are already formed, although in the course of events and undergo some changes.

As O. Halych notes, the novel “is based on the image of a person's private life in inseparable connection with social development” (Halych et al., 2001, p. 264). In our opinion, *The Adventures of Tom Sawyer* tells about the private life of the protagonist, which is inseparable from the life of society, embodied in the American city of St. Petersburg, but there is no scale of the

image of society. Probably, this is due to the fact that, when telling about the lives and adventures of children aged 10-12, the author did not set himself such a task. Instead, “human destiny is revealed in the story, the hero's relationship with the surrounding reality” (Halych et al., 2001, c. 269). And this is what Mark Twain's work is all about: at the center of the representation, there is the fate of an orphan boy raised in an ordinary American family of relatives, who protests in his own way against his aunt's excessive care, but tries to be polite and behaved; who childishly perceives the world around him, often brawls and does not always think about the consequences of his actions, but perceives the basic laws of social morality and seeks to live in accordance with them.

Mark Twain's work tends more to the literary form of the story, although the distinction between story and novel is not clear, especially because of the similarity “in subject and means of image, the disclosure of characters. But the story covers a smaller range of problems, a shorter period of the hero's life” (Hromiak et al., 2006, p. 554). Thus, among the issues raised in *The Adventures of Tom Sawyer*, we highlight the problems of childhood values and adult values, the relationship between parents and children and adults and children, the problems of friendship and mutual assistance. One of the characteristic features of the story, inherent in *The Adventures of Tom Sawyer*, is the open ending. Also note that the importance of the author's voice is important for the story. In *The Adventures of Tom Sawyer*, the role of author-narrator is extremely important: he does not only retell stories that happened to the protagonist, but also comments on his actions, assesses social phenomena such as education, attitudes of ordinary Americans to religion and issues of racial discrimination. In part, his comments are full of humor, strong sympathy for the characters or sympathy for their suffering.

However, we will not limit ourselves to the definition of the literary genre of *The Adventures of Tom Sawyer*, as we believe that this work has pronounced genre features, in addition to several genres.

Upon careful reading of *The Adventures of Tom Sawyer*, you can see that Mark Twain himself gives some clues to determine the heat of his work. Firstly, the title indicates that it will be about the adventures of the protagonist. This technique is designed to interest the reader, partially opening the theme of the work, it is well known in the literary tradition (for example, *The Adventures of Robinson Crusoe* by D. Defoe). Secondly, in the preface, Mark Twain notes that some of the adventures described actually took place, including with himself, which contains a hint of the work's autobiography. Thirdly, again in the preface, it is about the author's idea – entertain and cheerfully remind. Thus, the writer himself emphasizes the genre diversity of the work.

Following the author of *The Adventures of Tom Sawyer*, we also consider this work to be one in which the features of several genres are combined – that is, polygenre. However, in addition to the three Twain's “hints” singled out, we distinguish the characteristics of some other genres. Our opinion agrees with the opinion of the authors of the textbook *World Literature*, including the

well-known scientist O. Nikolenko: “It is impossible to unambiguously determine the type of this story. The work can be called an autobiographical, adventure, family and school story. Undoubtedly, it is dominated by adventure elements, which is emphasized by the artist in the title of the work” (Nikolenko et al., 2013, p. 190).

An important factor in the classification of genre varieties (according to Yu. Kovaliv) is the theme. One of the main themes of Mark Twain's work is the story of the adventures and friendships of ordinary American boys. At the epicenter of the adventure, of course, the protagonist of the work – Tom Sawyer, as defined in its very title. This gives good reason to attribute the analyzed work to the adventure genre. The defining feature of the adventure genre is the saturation of the plot with unusual events and their unexpected turn (Hromiak et al., 2006, p. 610).

To some extent, the children's games and entertainments can be considered adventures, including the escape of Tom and his faithful friends to Jackson Island to start a pirate life, as well as painting the fence, which filled Tom's pockets with real boyish treasures. After all, against the background of monotonous everyday life of a small town, these events were really unusual for the boys. As M. Bobrova notes, “the author intertwines the game and reality so subtly that it seems that the romance of adventure is born of children's passionate desire to experience the unusual. This makes the work internally integral and unique, gives a realistic style of romantic color” (Bobrova, 1962, p. 237-238).

Let's pay attention to the fact that it is traditional for the adventure genre to have a mystery. The main characters of the work, Tom and Huck, also have a secret, and moreover, not one. In *The Adventures of Tom Sawyer*, it is easy to distinguish the features of the autobiographical genre, in which “both the image of the protagonist and his plot – is an artistic treatment of the facts experienced by the author” (Hromiak et al., 2006, p. 606).

Mark Twain, as a well-known master of the artistic word, skillfully combined a wide range of themes in his work, most of which, by the way, are still relevant today. All of them are intertwined in the three-line plot we have already mentioned and in their own way are important for determining the genre of the work. Thus, the disclosure in *The Adventures of Tom Sawyer* themes of life and everyday life of ordinary people, relationships in the family and society, moral values and immoral acts, education and upbringing, friendship and love allows to refer the work to the genre of family and household story.

In our opinion, the work of Mark Twain has some features of such a genre as a school story. We can single out those stable components of this genre which makes it possible to attribute *The Adventures of Tom Sawyer* to them, namely: a dynamic plot from the life of schoolchildren; depiction of the activities of the educational institution and participants in the educational process, certain models of relations between them; taking events outside the school; depicting the home microclimate and leisure of the child. We should note that in the work of Mark Twain, they are closely intertwined.

One cannot ignore the fact that Mark Twain's work contains elements of literary parody. There are two views of parody as an artistic genre: on the one hand, parody “reproduces the dominant features of a particular genre or literary genre. Imitating the original, it preserves the first, images, stylistic constructions of his artistic system, which provides recognizability” (Volkov, 2001, p. 398); on the other hand, “imitates the manner of the writer in order to ridicule it as not appropriate for new artistic genres” (Hromiak et al., 2006, p. 398).

Analysis of theoretical works on the genre has shown that, despite the large number of scientific studies and their broad chronological boundaries, the semantic content of the category “genre” remains debatable.

However, we concluded that despite the large number of scientific and critical works on Mark Twain and the progress made in the study of his creative heritage, not all aspects of the writer's work are fully disclosed. We can state that in the modern literary space the question of the genre system of Mark Twain's artistic heritage and the genre of some of his works, including *The Adventures of Tom Sawyer*, remains open.

Analysis of scientific papers devoted to the study of Mark Twain's *The Adventures of Tom Sawyer* showed that the controversial issue of genre-species affiliation of the work due to the uncertainty of researchers on the meaning of “type” and “genre” and the presence of features of different types and genres. Our approach to solving this problem is based on a three-stage genus-genre division of literature, so the priority is to establish a literary genre of *The Adventures of Tom Sawyer*, and within the outlined type – its variety, the genre itself.

The Adventures of Tom Sawyer has a number of features that characterize the novel as a kind of epic. Among them we can single out a rather large volume of the work, the epicness of the author's story, the richness of dialogues and monologues. However, the plot story is not as detailed as in the classic examples of novels, although it has three story lines. The work is quite simple in compositional structure, and the characters at the time of the story are almost formed. Although *The Adventures of Tom Sawyer* tells of the protagonist's private life in inseparable connection with the life of society, there is no scale to his image.

Defining the genre of *The Adventures of Tom Sawyer*, we rely on our three author's hints on the adventure, autobiographical and humorous nature of the work and highlight the characteristics of these and other genres on thematic, plot-compositional, motive-image levels.

In general, in *The Adventures of Tom Sawyer*, the following genres can be distinguished: 1) adventure – adventure themes, the saturation of the plot with unusual events and their unexpected turn; the presence of mystery and two groups of characters – heroes and villains; 2) autobiographical – specific facts of the writer's biography, the presence of most characters real prototypes; 3) family and household – the author touches on the life and everyday life of ordinary people, relationships in the family and society, moral values and immoral acts, education and upbringing, friendship and love; 4) school story –

the dynamism of the plot from the life of school children; depiction of the activities of the educational institution and participants in the educational process, children's life in extracurricular activities; 5) literary parody – similarity of the internal structure of the work with *Don Quixote* by Cervantes and the main characters of these works about their lives according to the laws of books, as well as parodies of adventure novels about robbers through children's play, Sunday school books through the image of “bad boy” Tom and on the relationship of adults in love because of Tom's love for Becky; 6) humorous and satirical – Mark Twain considers the realities of life exclusively through the prism of laughter, using various means of comic – from light irony to sarcasm.

There is an obvious quantitative and qualitative advantage in Mark Twain's work of specific features of the story and genre-creating factors of adventure and humorous-satirical genres. This gives us reason to classify *The Adventures of Tom Sawyer* as a an adventure and humorous story and a work that combines features of several genres, i.e. polygenre.

Список використаної літератури

1. Боброва М. Марк Твен: Очерк творчества. Москва : Гос. изд-во худ. лит., 1962. 504 с. **2. Волков А.** Лексикон загального та порівняльного літературознавства. Чернівці : Золоті литаври, 2001. 634 с. **3. Галич О., Назарець В., Васильєв Є.** Теорія літератури : підручник. Київ : Либідь, 2001. 488 с. **4. Гром'як Р. Т.** Літературознавчий словник-довідник. Київ : Академія, 2006. 752 с. **5. Копистянська Н. Х.** Жанр, жанрова система у просторі літературознавства. Львів : Паїс, 2005. 367 с. **6. Кушнірова Т.** Інтерпретація категорії «жанр» у сучасному літературознавстві. *Рідний край : альманах Полтавського держ. пед. ун-ту імені В. Г. Короленка.* Полтава, 2009. Вип. 1 (21). С. 108–111. **7. Ніколенко О. М., Конєва Т. М., Орлова О. В. та ін.** Світова література : підручник для 5 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Київ : Грамота, 2013. 296 с. **8. Twain, Mark.** *The Adventures of Tom Sawyer.* New York : Library of America, 2010. 256 p.

References

1. Bobrova, M. (1962). *Mark Tven: Ocherk tvorchestva* [Mark Twain: Essay on creativity]. Moscow: Gos. izd-vo hud. lit. [in Russian]. **2. Volkov, A.** (2001). *Leksykon zahalnoho ta porivnialnoho literaturoznavstva* [Lexicon of general and comparative literature]. Chernivtsi: Zoloti lytavry [in Ukrainian]. **3. Halych, O., Nazarets, V., & Vasyliiev, Ye.** (2001). *Teoriia literatury* [Theory of Literature]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian]. **4. Hromiak, R.** (2006). *Literaturoznavchyi slovnyk-dovidnyk* [Literary dictionary-reference book]. Kyiv: Academy [in Ukrainian]. **5. Kopystianska, N.** (2005). *Zhanr, zhanrova systema u prostori literaturoznavstva* [Genre, genre system in the space of literary criticism]. Lviv: Pais [in Ukrainian]. **6. Kushnirova, T.** (2009). *Interpretatsiia katehorii «zhanr» u suchasnomu literaturoznavstvi* [Interpretation of the category

“genre” in modern literary criticism]. *Ridnyi kraj: almanakh Poltavskoho derzh. ped. un-tu imeni V. H. Korolenka – Native land: almanac of Poltava State Pedagogical University named after V. G. Korolenko*, 1 (21), 108-111 [in Ukrainian]. 7. **Nikolenko, O. M.**, Konieva, T. M., & Orlova, O. V. et al. (2013). *Svitova literatura* [World literature]. Kyiv: Hramota [in Ukrainian]. 8. **Twain, Mark.** (2010). *The Adventures of Tom Sawyer*. New York: Library of America [in English].

Люлька В. М., Тарасова Н. І. Жанрова специфіка «Пригод Тома Соєра» Марка Твена

У статті проілюстровано, що “Пригоди Тома Соєра” мають ряд ознак, характерних для роману як виду епосу: достатньо великий обсяг твору, епічність авторської розповіді, насиченість діалогами та монологами. Помічено, що сюжетна оповідь не настільки розгорнута, як у класичних зразках романів, хоча й має три сюжетні лінії. При цьому твір досить простий за композиційною будовою, а характери персонажів на момент розповіді вже майже сформовані. Хоча у “Пригодах Тома Соєра” і розповідається про приватне життя головного героя у нерозривному зв’язку з життям суспільства, однак немає масштабності його зображення. У “Пригодах Тома Соєра” виокремлено ознаки таких жанрів: 1) пригодницького – пригодницька тематика, насиченість сюжету незвичайними подіями та несподіваний їх поворот; наявність таємниці та двох груп персонажів – героїв і лиходіїв; 2) автобіографічного – конкретні факти біографії письменника, наявність у більшості персонажів реальних прототипів; 3) сімейно-побутового – автор торкається тем життя і побуту простого люду, стосунків у родині і в суспільстві, моральних цінностей та аморальних вчинків, навчання і виховання, дружби і кохання; 4) шкільної повісті – динамізм сюжету з життя школярів; зображення діяльності навчального закладу та учасників навчально-виховного процесу, дитячого життя у позашкільний час; 5) літературної пародії – схожість внутрішньої структури твору з “Дон Кіхотом” Сервантеса та головних героїв цих творів щодо їх життя за законами книг, а також пародії на авантюрні романи про розбійників через дитячу гру, на книги для недільної школи через образ “поганого хлопчика” Тома та на стосунки закоханих дорослих через закоханість Тома у Беккі; 6) гумористично-сатиричного – Марк Твен розглядає життєві реалії виключно крізь призму сміху, використовуючи різні засоби комічного – від легкої іронії до сарказму. Доведено, що “Пригоди Тома Соєра” – пригодницько-гумористична повість і такий твір, у межах якого поєднуються ознаки кількох жанрів, – тобто поліжанровий.

Ключові слова: література, роман, повість, жанр, поліжанровість.

Люлька В. Н., Тарасова Н. И. Жанровая специфика «Приключений Тома Соєра» Марка Твена

В статье проиллюстрировано, что “Приключения Тома Соєра” обладают рядом признаков, характерных для романа как вида эпоса:

достаточно большой объем произведения, эпичность авторского рассказа, насыщенность диалогами и монологами. Отмечено, что сюжетный рассказ не столь развернут, как в классических образцах романов, хотя и имеет три сюжетных линии. При этом произведение достаточно просто по композиционному строению, а характеры персонажей на момент рассказа уже почти сформированы. Хотя в «Приключениях Тома Сойера» и рассказывается о личной жизни главного героя в неразрывной связи с жизнью общества, однако нет масштабности его изображения. В «Приключениях Тома Сойера» выделены признаки следующих жанров: 1) приключенческого – приключенческая тематика, насыщенность сюжета необычными событиями и неожиданный их поворот; наличие тайны и двух групп персонажей – героев и злодеев; 2) автобиографические – конкретные факты биографии писателя, наличие у большинства персонажей реальных прототипов; 3) семейно-бытового – автор затрагивает темы жизни и быта простых людей, отношений в семье и в обществе, нравственных ценностей и поступков, обучения и воспитания, дружбы и любви; 4) школьной повести – динамизм сюжета из жизни школьников; изображение деятельности учебного заведения и участников учебно-воспитательного процесса, детской жизни во внешкольное время; 5) литературной пародии – сходство внутренней структуры произведения с «Дон Кихотом» Сервантеса и главных героев этих произведений по поводу их жизни по законам книг, а также пародии на авантурные романы о разбойниках через детскую игру, на книги для воскресной школы через образ «плохого мальчика» Тома и отношения влюбленных взрослых из-за влюбленности Тома в Бекки; 6) юмористически-сатирического – Марк Твен рассматривает жизненные реалии исключительно сквозь призму смеха, используя разные средства комического – от легкой иронии до сарказма. Доказано, что «Приключения Тома Сойера» – приключенческо-юмористическая повесть и произведение, в рамках которого сочетаются признаки нескольких жанров, – то есть полижанровое.

Ключевые слова: литература, роман, повесть, жанр, полижанровость.

Liulka V., Tarasova N. Genre specifics of «The Adventures of Tom Sawyer» by Mark Twain

The article illustrates that “The Adventures of Tom Sawyer” has a number of features characteristic of the novel as a kind of epic: a fairly large volume of work, the epicness of the author's story, full of dialogues and monologues. It is noticed that the plot narrative is not as detailed as in the classic samples of novels, although it has three plot lines. The work is quite simple in compositional structure, and the characters at the time of the story are almost formed. Although “The Adventures of Tom Sawyer” tells of the protagonist's private life in inseparable connection with the life of society, there is no scale to its image. “The Adventures of Tom Sawyer” highlights the features of the following genres: 1) adventure – adventure themes, the

saturation of the plot with unusual events and their unexpected turn; the presence of mystery and two groups of characters – heroes and villains; 2) autobiographical – specific facts of the writer's biography, the presence of most characters real prototypes; 3) family and household – the author touches on the life and everyday life of ordinary people, relationships in the family and society, moral values and immoral acts, education and upbringing, friendship and love; 4) school story – the dynamism of the plot from the life of school children; depiction of the activities of the educational institution and participants in the educational process, children's life in extracurricular activities; 5) literary parody – similarity of the internal structure of the work with Don Quixote by Cervantes and the main characters of these works about their lives according to the laws of books, as well as parodies of adventure novels about robbers through children's play, Sunday school books through the image of “bad boy” Tom and on the relationship of adults in love because of Tom's love for Becky; 6) humorous and satirical – Mark Twain considers the realities of life exclusively through the prism of laughter, using various means of comic – from light irony to sarcasm. It is proved that “The Adventures of Tom Sawyer” is an adventure and humorous story and a work that combines features of several genres, i.e. polygenre.

Keywords: literature, novel, story, genre, polygenre.

Стаття надійшла до редакції 11.03.2020 р.

Стаття прийнята до друку 13.03.2020 р.

Рецензент – к. філ. н., доц. Сизоненко Н. М.

Пронькина О. Ф.,

профессор Института Шелкового Пути
Университета политики и права провинции Ганьсу,
аспирантка Ланьчжоуского университета,
г. Ланьчжоу, Китай.
625374350@qq.com
<https://orcid.org/0000-0003-1253-7385>

РЕЦЕПЦИЯ КИТАЯ В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ Ф. НИЦШЕ: ИМАГОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Межкультурное общение в современном мире обусловлено целым рядом факторов, одним из которых является интерес к Другому, выявление и преодоление определенных национальных стереотипов, которые препятствуют успешной коммуникации. Д. Наливайко указывает, что *„образы/имиджи других народов и иностранцев, которые создаются в определенном национальном (или региональном) сознании; по своей структуре являются интегрированными образами, специфическими этно- и социокультурными дискурсами, которые отличаются значительным постоянством, но не остаются неизменными”* (Наливайко, 2005). Имагологические исследования (Д.-А. Пажо, Г. Дизеринк, Г. Гачев, Д. Наливайко, В.Орехова, В. Будный, Н. Киор, Л. Потапенко и др.) рассматривают аспекты межкультурного и межнационального диалогизма в произведениях различных авторов. Однако в современной имагологии практически отсутствуют работы, посвященные изучению рецепции Китая в работах Ф. Ницше. Поэтому целью нашего исследования является имагологический аспект изучения рецепции Китая в произведениях немецкого мыслителя.

Имагологическое исследование осуществляется с учетом концепта Своего-Чужого, а также *„аутентичности и идентичности, которые имагологи из сферы социопсихологической проектируют на сферу этнокультурных отношений и процессов. Можно сказать, что из всех коррелятов Другого имагология больше всего интересуется Другое как этнокультурное. Соответственно, в ней на передний план выходят проблемы отношений субъекта с этнокультурными сообществами, своими и чужими. При этом Свое и Чужое, Свой и Другой выступают в современной имагологии как взаимосвязанные и взаимопроницаемые миры, здесь Другой является не только оппозицией Своему, но и способом и формой его присутствия в мире”* (Наливайко, 2005). Эти наблюдения Д. Наливайко важны для понимания специфики рецепции Китая в произведениях Ф. Ницше.

Не вызывает сомнения тот факт, что Ф. Ницше является одним из самых известных философов в истории. Произведения этого мыслителя, безусловно, повлияли на философию, культуру и литературу XX столетия, стали основой для экзистенциализма и постструктурализма. Подчеркнем, что авторский стиль произведений немецкого автора характеризуется афористичностью и провокационностью. Складывается впечатление, что содержанием собственных текстов Ф. Ницше стремится побудить читателя к внешним и внутренним действиям. Все это делает произведения немецкого мыслителя не только философскими, но и художественными. Такая специфика произведений обусловлена и тем, что он презентует собственный внутренний мир, демонстрирует самоанализ. В самом себе Ф. Ницше находит „последнего человека” – человека рессентиментального и слабого, декадента. Весь творческий путь автора (начиная с работы „Человеческое, слишком человеческое” (1878) и заканчивая последними заметками) – это попытка преодолеть те черты личности, которые он обнаруживает, в первую очередь, в себе самом.

Не смотря на то, что работы Ф. Ницше были достаточно броскими и афористичными, в творчестве этого автора обнаруживается четкое отражение его времени и европейской культуры. Помимо немецкой культуры XVIII–XIX веков Ф. Ницше воспринял также греческие и итальянские культурные коды. Немецкий мыслитель посвятил немало трудов анализу европейского культурного наследия. Однако его рецепция Китая так же, как и других стран Азии, представлена в произведениях фрагментарно. Ф. Ницше достаточно редко упоминает какие-либо азиатские страны, поэтому становится неясно, имел ли немецкий мыслитель какое-либо четкое представление об этой части света или же довольствовался фрагментарными знаниями, которые, как и большинство его современников, получал из справочных изданий или периодики.

Нужно отметить также, что значительную часть своих знаний об Азии, азиатских культуре и философии Ф. Ницше получил из трудов А. Шопенгауэра, который читал Упанишады в оригинале, дал к ним обширные комментарии, изучил большое количество индийских и китайских источников по индуизму и буддизму. А. Шопенгауэр считал свое философское учение синтезом учения И. Канта и буддизма. Впоследствии эти взгляды негативно повлияли на рецепцию Азии, в том числе и Китая. Именно влияние А. Шопенгауэра обуславливает искаженность и фрагментарность восприятия Китая Ф. Ницше.

Вопрос о том насколько при таком подходе немецкому автору было важно точно и аутентично передать азиатскую культуру можно считать риторическим. Рецепция Ф. Ницше Азии, и, в частности, Китая осуществляется через двойную призму. С одной стороны, через мышление европейского человека, с другой стороны, через свою собственную критику этого самого мышления. Все это обуславливает наличие в творчестве Ф. Ницше значительного количества ошибок и неточностей.

Рецепцию Китая Ф. Ницше обуславливает также незавершенность его философии. Вспомним, что в произведении 1886 года „К генеалогии морали” немецкий мыслитель обещал, что напишет некий свой главный труд под названием „Воля к власти”, который должен был стать ключевым в его творчестве. Однако тяжелая болезнь сделала невозможным осуществление этого плана. Таким образом, заключительный труд никогда не вышел. В 1901 году родная сестра Ф. Ницше, Элизабет, публикует сборник его рукописей именно под таким названием. Однако к реальному творчеству немецкого философа книга имеет косвенное отношение. В целом, можно констатировать, что философская система Ф. Ницше осталась незавершённой. И это можно назвать закономерным, поскольку авторский художественный метод, характеризующийся афористичностью, парадоксальностью и провокационностью, естественно подразумевает незавершенность. Все это обуславливает специфику рецепцию Китая в произведениях Ф. Ницше.

В произведении „Веселая наука” немецкий мыслитель едва ли не впервые упоминает Китай, который презентован как полностью законсервированная, замкнутая в себе страна, не способной к каким-либо изменениям: *„Китай являет пример страны, где недовольство в целом и способность к преобразованию вымерли много веков тому назад; но социалисты и прислужники государственных идолов Европы легко смогли бы с помощью своих мер по улучшению и обеспечению жизни создать и в Европе китайские порядки и китайское „счастье”, допустив, что им удалось бы прежде искоренить те более болезненные, более нежные, женственные, покуда еще изобилующие недовольство и романтику”* (Ницше, 1882). В данном контексте под „социалистами” Ф. Ницше, наиболее вероятно имеет в виду лассальянцев. Авторская рецепция свидетельствует о незнании Ф. Ницше китайских реалий, поскольку в период с 1850 по 1864 годы в Китае шло восстание Тайпинов, представлявшее собою крестьянскую войну против империи Цин и унесшую жизни нескольких миллионов человек. Полагаем, что уже факт этого восстания ломает стереотип о Китае как о стране, в которой невозможны перемены. Очевидно, что для Ф. Ницше важно было лишь провести художественную аналогию для того, чтобы пристыдить неких „социалистов”, которые, с точки зрения автора, хотят вовсе не социального прогресса, а, напротив, консервации общества.

В работе „По ту сторону добра и зла” (1885) Ф. Ницше несколько раз пишет о Китае. Одно из первых упоминаний о презентувано так: *„В течении самого долгого периода истории человечества, называемого доисторическим, достоинство или негодность поступка выводились из его следствий: поступок сам по себе так же мало принимался во внимание, как и его происхождение; как ещё и ныне в Китае заслуги или позор детей переходят на родителей, так и тогда обратная действующая сила успеха или неудачи руководила человеком в его одобрительном или неодобрительном суждении о данном поступке”*

(Ницше, 1885). В данном фрагменте автор упоминает Китай в контексте анализа истории морали, которую делит на три периода – „доморальный”, „моральный” и „внеморальный”. Как видим, современный ему Китай относит к „доморальному” периоду, как бы считая его наиболее примитивным. По сути в этом фрагменте культура страны снова представлена как сосредоточение старого и примитивного. Такая стереотипная рецепция была типичной для европейцев тех лет.

В следующем фрагменте Ф. Ницше не упоминает Китай напрямую, однако называет И. Канта „китайцем”: *„Сама философия есть критика и критическая наука – и ничего более!”*. Пусть эта оценка философии пользуется одобрением всех позитивистов Франции и Германии (и очень возможно, что она польстила бы даже сердцу и вкусу Канта: припомните-ка заглавия его главных творений), наши новые философы скажут, невзирая на это: критики суть орудия философа и именно поэтому, как орудия, сами далеко еще не философы! И великий китаец из Кенигсберга был тоже лишь великим критиком” (Ницше, 1885). Здесь Ф. Ницше использует художественный приём иронии. Автор стремится высмеять И. Канта за его достаточно консервативную позицию в отношении философии как к „критической науке” (здесь Ф. Ницше, что нетипично для того времени, приравнивает И. Канта и позитивистов). Называя И. Канта „китайцем из Кёнигсберга” автор прибегает к стереотипному этнообразу Чужого, который имеет биографическое обоснование. Дело в том, что И. Кант за всю свою жизнь практически никогда не покидал родного Кёнигсберга. Он практически нигде не был в Европе. Свои основные философские труды мыслитель создавал в оторванных от жизни кабинетах, в частности, решил знаменитый спор между эмпириками и рационалистами и обосновал, что метафизика как наука – невозможна. Ф. Ницше считал такой взгляд на философию крайне архаичным, подчеркивая, что такая философия является оторванной от человека и от жизни. Очевидно, что, называя И. Канта „китайцем”, Ф. Ницше не только подчёркивает быстрое устаревание его философии. Он также воссоздает стереотипную характеристику этнообраза китайцев, как скрупулезных людей. Эта аналогия действительно была характерной для И. Канта.

Более явно Ф. Ницше упоминает Китай в другом фрагменте этой работы: *„У китайцев есть поговорка, которой матери учат уже своих детей: siao-sin (в современной транскрипции: xiao xin (小信) – О.П.), „уменьши свое сердце!”*. Такова по сути и основная склонность поздних цивилизаций – я не сомневаюсь, что античному греку прежде всего бросилось бы в глаза в нас, нынешних европейцах, самоумаление, – уже одним этим мы пришли бы ему „не по вкусу” (Ницше, 1885). Здесь Ф. Ницше воссоздает стереотипную рецепцию китайцев как робких людей, умаляющих собственное достоинство, продуцирующих самоуничижение. Однако в данном контексте Ф. Ницше переносит эту стереотипную характеристику этнообраза на современных ему жителей Европы. Можно констатировать, что это вписывается в его концепцию,

согласно которой он живет в эпоху упадка. Ф. Ницше противопоставляет современным людям античных греков – более решительных и смелых. Таким образом, он демонстративно переключает своё внимание с Китая, китайских стереотипных этнообразов на персонажей и темы, которые его больше интересуют.

Подводя итог нашего исследования, отметим, что рецепция Китая в произведениях Ф. Ницше „Весёлая наука” (1882) и „По ту сторону добра и зла” (1885) реализуется через стереотипные этнообразы, которые обусловлены философией А. Шопенгауэра и представлениями современников автора. Перспективы рассматриваемой темы мы видим в изучении рецепции философии Ф. Ницше в произведениях китайских писателей XX–XXI столетия.

Список использованной литературы

1. **Наливайко Д.** Інтродукція. URL: <http://1576.ua/books/3207>.
2. **Ницше Ф.** Веселая наука. URL: http://loveread.ec/view_global.php?id=24315.
3. **Ницше Ф.** По ту сторону добра и зла. URL: http://loveread.ec/view_global.php?id=24317.

References

1. **Nalyvaiko, D.** (2005). Introduktsiia [Introduction]. Retrieved from <http://1576.ua/books/3207> [in Ukrainian].
2. **Nitsshe, F.** (1882). Viesolaia nauka [Fun science]. Retrieved from http://loveread.ec/view_global.php?id=24315 [in Russian].
3. **Nitsshe, F.** (1885). Po tu storonu dobra y zla [On the other side of good and evil]. Retrieved from http://loveread.ec/view_global.php?id=24317 [in Russian].

Пронькіна О. Ф. Рецепція Китаю у творах Ф. Ніцше: імагологічний аспект

Автор статті Ольга Пронькіна досліджувала рецепцію Китаю у творах Ф. Ніцше „Весела наука” та „По той бік добра і зла”. У статті зазначається, що етнообрази Китаю були сприйняті Ф. Ніцше фрагментарно, оскільки німецький автор ніколи не займався їх фундаментальним вивченням. Автор статті зазначає, що стилістика творів Ф. Ніцше характеризується афористичністю. Ця індивідуально-авторська особливість робить його твори унікальними. Ольга Пронькіна доводить, що зміст твору Ф. Ніцше свідчить про свідоме бажання німецького філософа спровокувати читача, спонукати його до різних зовнішніх чи внутрішніх проявів. Для творів Ф. Ніцше характерний самоаналіз, це визначає особливість творчого методу митця. Ольга Пронькіна доводить, що особливості авторського стилю свідчать про те, що твори Ф. Ніцше необхідно розглядати не лише як філософські, а й літературні. Твори Ф. Ніцше, в яких автор звертається до Китаю, містить чимало помилок. Рецепція Китаю Ф. Ніцше обумовлена тим, що він сприймає культуру, історію та літературу країни, з одного боку, через призму мислення європейської людини, з іншого боку, – через власну

критику китайської традиції. Ольга Пронькіна довела, що у роботі „Весела наука” Ф. Ніцше чи не вперше згадує Китай. Етнообраз Китаю в цій роботі репрезентовано певними стереотипами, які існували на той час у європейському інтелектуальному просторі. У творі „По той бік добра і зла” німецький автор декілька разів репрезентує Китай. Ольга Пронькіна наголошує, що у творі також виявлено стереотипну рецепцію етнообразу Китаю, який постає як країна із застиглою культурою, не здатною до розвитку. У цьому творі Ф. Ніцше створює стереотипні образи китайців, для яких характерні нерішучість та самоприниження. Ольга Пронькіна доводить, що Ф. Ніцше протиставляє етнообразам китайців етнообрази античних греків, котрі, на його думку, є більш рішучими та сміливими.

Ключові слова: Ніцше, етнообраз, стереотип, імагологія, рецепція.

Пронькіна О. Ф. Рецепція Китая в произведениях Ф. Ницше: имагологический аспект

Автор статьи Ольга Пронькіна исследовала рецепцию Китая в произведениях Ф. Ницше „Веселая наука” и „По ту сторону добра и зла”. В статье отмечается, что этнообразы Китая были восприняты Ф. Ницше фрагментарно, поскольку немецкий мыслитель никогда не занимался их фундаментальным изучением. Автор статьи отмечает, что стилистика произведений Ф. Ницше характеризуется афористичностью. Эта индивидуально-авторская особенность делает его работы уникальными. Ольга Пронькіна доказывает, что содержание работ Ф. Ницше свидетельствует о сознательном желании немецкого мыслителя спровоцировать читателя, побудить его к различным внешним или внутренним проявлениям. Для произведений Ф. Ницше характерен самоанализ, это определяет особенность творческого метода мыслителя. Ольга Пронькіна доказывает, что особенности авторского стиля свидетельствуют о том, что произведения Ф. Ницше необходимо рассматривать не только, как философские, но и литературные. Произведения Ф. Ницше, в которых автор обращается к Китаю, содержит немало ошибок и неточностей. Рецепция Китая Ф. Ницше обусловлена тем, что он воспринимает ее культуру, историю и литературу, с одной стороны, через призму мышления европейского человека, с другой стороны, через свою собственную критику китайской традиции. Ольга Пронькіна доказала, что в работе „Веселая наука” Ф. Ницше едва ли не впервые упоминает Китай. Культура Китая в этой работе презентована определенными стереотипами, которые существовали в то время в европейском интеллектуальном пространстве. В произведении „По ту сторону добра и зла” немецкий мыслитель несколько раз упоминает Китай. Ольга Пронькіна подчеркивает, что в этом труде также репрезентована стереотипная рецепция этнообраза Китая, который предстает как застывшая культура, не способная к развитию. В этом произведении Ф. Ницше создает стереотипные образы китайцев, для которых характерны робость, нерешительность, самоуничтожение. Ольга Пронькіна доказывает, что Ф. Ницше противопоставляет этнообразам

китайцев этнообразы античных греков, которые, по его мнению, являются более решительными и смелыми.

Ключевые слова: Ницше, этнообраз, стереотип, имагология, рецепция.

Pronkina O. F. Reception of China in the works of F. Nietzsche: the imagological aspect

The author of the article, Olha Pronkina, studied the reception of China in the works of F. Nietzsche „The Gay Science” and „Beyond Good and Evil”. The article notes that the ethnic images of China were perceived by F. Nietzsche in a fragmentary way, since the German thinker never engaged in their fundamental study. The author of the article notes that the style of F. Nietzsche's works is characterized by aphorism. This individual author's feature makes his work unique. Olha Pronkina proves that the content of the works of F. Nietzsche testifies to the conscious desire of the German thinker to provoke the reader, to induce him to various external or internal manifestations. The works of F. Nietzsche are characterized by introspection, this determines the peculiarity of the thinker's creative method. Olha Pronkina proves that the features of the author's style indicate that the works of F. Nietzsche should be considered not only as philosophical, but also literary. The works of F. Nietzsche, in which the author refers to China, contain many errors and inaccuracies. The reception of China by F. Nietzsche is due to the fact that he perceives its culture, history and literature, on the one hand, through the prism of thinking of a European person, on the other hand, through his own criticism of the Chinese tradition. . Olha Pronkina proved that F. Nietzsche's work „The Gay Science” mentions China almost for the first time. The culture of China in this work is represented by certain stereotypes that existed at that time in the European intellectual space. In the work „Beyond Good and Evil” the German thinker mentions China several times. Olha Pronkina emphasizes that this work also represents the stereotypical reception of the ethnic image of China, which appears as a frozen culture incapable of development. In this work, F. Nietzsche creates stereotypical images of the Chinese, who are characterized by timidity, indecision, and self-abasement. Olha Pronkina proves that F. Nietzsche contrasts the ethnic images of the Chinese with the ancient Greeks, who, in his opinion, are more resolute and courageous.

Keywords: Nietzsche, ethnic image, stereotype, imagology, reception.

Стаття надійшла до редакції 15.03.2022 р.

Стаття прийнята до друку 20.03.2022 р.

Рецензент – д. філ. н., доц. Крижановська О. О.

ЗІСТАВНІ СТУДІЇ ТА ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

УДК 81'255.2=811.161.2:575

DOI: 10.12958/2227-2844-2022-2(350)-112-119

Матіюк В. В.,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
Національного університету „Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка”, м. Полтава, Україна.

kaleriya200600@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-2286-6337>

Кушнірова Т. В.,

доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри германської філології та перекладу
Національного університету „Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка”, м. Полтава, Україна.

kuta2608@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-3489-2767>

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ НАУКОВИХ ТЕРМІНІВ У ГАЛУЗІ ГЕНЕТИКИ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Наразі у зв'язку із стрімким розвитком науки і техніки постала проблема перекладу наукових текстів іншою мовою із мінімальною втратою сенсу, розуміння якого може стати поштовхом до нових знань та подальших відкриттів. Розмаїття наукових розробок, що стосуються окремих сфер, доводить, що терміносистеми галузей, невпинно розвивається. Переклад наукової термінології потребує більш ґрунтового підходу для здійснення адекватного перекладу, тому наразі приділяється особлива увага до оптимізації перекладу термінологічних одиниць українською мовою, особливо у галузі генетики. У цьому вбачається актуальність нашого дослідження.

На сьогодні переклад науково-технічних текстів, зокрема технічної термінології викликає неабияке зацікавлення у науковців. Вагомий внесок у розробку цієї проблеми було здійснено провідними вченими доби (Л. Бархударов, В. Бреус, В. Комісаров, В. Коптілов, Я. Рецкер, А. Федоров), розвідки яких було присвячено особливостям перекладу науково-технічної літератури. У сучасній науці з'явилися роботи, присвячені аналізу термінології у дотичних до генетики науках: біології, хімії, галузі біотехнологій тощо (Опалко & Опалко, 2019). Попри увагу науковців до цієї теми, залишається багато невирішених питань щодо правильності та адекватності перекладу термінів, зокрема у галузі генетики. Тому **метою** нашої статті є ґрунтовний аналіз низки наукових

робіт на генетичну тематику, виокремлення наукової термінології та аналіз способів перекладу генетичних термінів.

Сучасна наука розвивається швидкими темпами, у склад мови входять нові терміни, які мають бути адекватно перекладеними та бути зрозумілими у мові перекладу. Стрижнем наукових розвідок стає наукова термінологія, що є теоретичним підґрунтям будь-якого дослідження. Можна погодитися з уже відомим визначенням, що “термін – це слово, або усталене словосполучення що чітко й однозначно позначає наукове чи спеціальне поняття; слово або словосполучення, що означає чітко окреслене спеціальне поняття якої-небудь галузі науки, техніки, мистецтва, суспільного життя тощо” (Бусел, 2005).

У галузі генетики основою будь-якого наукового тексту є термінологічний ряд, а також методика генетичних досліджень, які потребують чіткого та точного перекладу. У перекладацькій практиці під поняттям “термін” розуміють слова або словосполучення, які позначають специфічні поняття і об’єкти, якими керуються спеціалісти певного фаху в науці чи техніці (Борисова, 2003, с. 208). Терміни позначають слова, які застосовуються виключно в межах наукового стилю (*mitochondrial genome* – “мітохондріальний геном”, *PCR-RFLP* – “ПЦР-ПДРФ”, *selection* – “відбір”, *SNP markers* – “SNP маркери”, *gene polymorphism* – “однонуклеотидний поліморфізм”, *methods of research* – “методи дослідження”) (Борисова, 2003, с. 208; Матіюк, Сасенко, Усенко, Халак, 2020).

В українській науці існують десятки праць з термінознавства у різних галузях людської діяльності: генетиці, лінгвістиці, медицині. Саме зародження генетики можна констатувати ще у доісторичні часи. Але основи сучасних уявлень про механізми спадковості були закладені тільки у середині XIX століття. Тож навіть наше сьогодення пропонує значну кількість нових генетичних термінів, які потребують адекватного перекладу та використання. Сам термін “Генетика” походить із грецької мови, тож велика кількість пов’язаних терміноелементів є греко-латинського походження, та є запозиченнями із терміносистем біології та біотехнології (комплекси методів, які використовують генну інженерію).

При вивченні генетичних термінів, важливо наголосити, що за своєю структурою вони можуть містити різну кількість лексем, тому умовно існує поділ на одно-, двокомпонентні та багатокомпонентні терміни.

Найпоширенішими, на нашу думку, є двокомпонентні терміни, які формуються із двох повноцінних лексем. Серед такого типу лексем можна виокремити такі структурні типи:

N + N (<i>nucleotide sequence, mitochondrial DNA, DNA replication, genetic information, gene therapy</i>);

A + N (<i>structural gene, ultraviolet light, ryanodinreceptor gene, reproductive function, bacteriostatic agent, biological recourses</i>);

N + Prep + N (<i>culture of genetic, hybridization of nucleic acids, the thickness of lard, single-nucleotide polymorphism of DNA</i>);
--

Past Participle + N (*marker assisted selection, linked genes/markers, conserved sequence, applied research*);

Present Participle + N (*transforming sequences, reading frame, transforming oncogene*);

N + Gerund (*gene engineering, gene splicing, mutation breeding, molecular farming, chromosome walking, alternative splicing*).

Варто зауважити, що з однієї мови на іншу терміни не перекладаються як загальнозживані слова. Найпростішим способом перекладу є «поняття – український термін», та аж ніяк не «іншомовний термін – український термін». У поняття закладено його найголовніші властивості, тому й у інших мовах ці ознаки будуть вважатися визначальними (наприклад, науково-генетична термінологія: *methods – методи, genes – гени, markers – маркери, DNA – ДНК тощо*). У таких випадках термін передається за допомогою звичайного слова. Найпоширенішим способом перекладу є транскодування: побуквенна чи пофонемна передача вихідної лексичної одиниці за допомогою алфавіту мови перекладу (Борисова, 2003, с. 208), що досить продуктивно при перекладі термінології у галузі генетики (*polyacrylamide gel – поліакриламідний гель, electrophoresis – електрофорез*) (Матіюк, Саєнко, Усенко, Халак, 2020).

Також існують тричленні словосполучення, або ж власне словосполучення та лексичні одиниці з перехідним статусом: *single nucleotide polymorphisms, recombinant DNA technology, open reading frame, single nucleotide polymorphisms, polymerase chain reaction (PCR), melanocortin-4 (MC4R) receptor gene, restriction fragment length polymorphism, restriction fragment length polymorphism*. (Матіюк, Саєнко, Усенко, Халак, 2020).

Існують випадки, коли у словнику немає точного відповідника певному терміну, або ж використання транскодування є нелогічним, тоді перекладачі вдаються й до інших перекладацьких трансформацій, особливо тоді, коли термінологія є новою. У науковій літературі терміни несуть основне семантичне навантаження і стають стрижнем тексту, розмежовуючи поняття. Умовно усі тексти можуть бути поділені на дві групи: тексти з уже відомими поняттями та тексти, які вводять нові поняття, що зазвичай виражаються новими термінами. На думку М. Цвілінга, перша із умов є однозначною і, «в принципі піддається алгоритмізації» (Борисова, 2003, с. 208). Кожен термін, який використовується в тексті, може бути замінений еквівалентами. Відповідно переклад такого тексту є не складним і може бути виконаний перекладачем із традиційним рівнем кваліфікації, але лише за умови, що останній має доступ до наукових словників чи термінографічних посібників, має навички опрацювання додаткової літератури чи може заручитися підтримкою спеціаліста з цієї галузі (Цвілінг, 1989, с. 102-112).

Варто зазначити, що існують суттєві лексичні проблеми селекційно-генетичної термінології. Нами було розглянуто та проаналізовано наукові дослідження, статті щодо цього питання.

Неточний переклад, недоцільне калькування та нерозуміння селекційних та генетичних термінів, призводять до непорозумінь із представниками цієї галузі у інших країнах, унеможлиблює співпрацю з ними. Для вирішення цього питання доцільним буде залучати до перекладу філологів разом з генетиками, селекціонерами та створення сучасного тлумачного наукового словника (Опалко & Опалко, 2019).

У генетичній галузі переклад методик наукових досліджень (*methods of research – методи дослідження*) привертає увагу низкою найменувань реагентів, матеріалів для виділення ДНК, використання окремих методів роботи з біологічними зразками (*DNA typing – ДНК ідентифікація або це встановлення генетичної індивідуальності будь-якого організму на основі аналізу особливостей його дезоксирибонуклеїнової кислоти; the genetics laboratory – лабораторія генетики; bristles of pigs – щетина свиней; biomaterial samples – зразки біоматеріалу; Restriction fragment analysis – аналіз рестрикційних фрагментів*) (Матіюк, Саєнко, Усенко, Халак, 2020). При перекладі термінів з хімії, а також понять хімічних реакцій, які мають місце у генетичних дослідженнях та її розділів, потрібно використовувати глосарії термінів, які полегшують розуміння тих чи інших понять. У таких збірках наведено також синоніми термінів та зауваження щодо їхнього використання. Глосарій зазвичай містить авторські індекси українською та англійською мовами. Такі глосарії є важливими помічниками для науковців, аспірантів та студентів відповідних спеціальностей (Опейда, Швайка, 2008, с. 738).

У наукових текстах на генетичну тематику є значна кількість власних назв, які мають бути перекладені адекватно. Власні назви вважаються невід'ємним чинником будь-якої мови та культури, і тому досить важливим є правильна передача їх мовою перекладу. На сьогодні не вщухають дискусії щодо доречності використання у різних галузях знань різних способів перекладу при перекладі цих мовних одиниць (Виноградов, 2001, с. 224).

Власні назви належать до безеквівалентної лексики, тому на перший погляд може здатися, що здійснити такий переклад можна досить легко, зокрема за допомогою транскрибування, передавши звукову або буквенну оболонку слова. Проте, ураховуючи думки провідних науковців (Я. Головецький, К. Цілуйко та ін.), можна стверджувати, що існує низка перешкод, зокрема зміна норм правил перекладу власних назв у мові перекладу, що значно ускладнить передачу цих лексичних одиниць іншою мовою.

Першочерговим завданням при передачі власних назв є їхнє розуміння та здатність пояснити термінологію засобами іншої мови. Оними виражають абсолютну одиничність і є назвами індивідуалізованих предметів та явищ (Карпенко, 2012, с. 164–168).

У більшості випадків у генетиці при передачі власних назв іншою мовою перекладачі користуються методом транслітерації, часом із використанням калькування. У цьому випадку власні назви мови –

джерела, визначення, поняття передаються літерами української абетки без врахування особливостей вимови (*DNA typing* – ДНК типування, *analyses* – аналіз, *amplification* – ампліфікація, *gene alleles* – алелі генів, *PCR* – ПЦР (полімеразна ланцюгова реакція, *reagent* – реагенти, *Chelex-100* – вимовляється як Челекс – 100, *polyacrylamide gel* – поліакриламідний гель, *ethidium bromide* етидіум бромід, *ultraviolet* – ультрафіолет, *electrophoregram* – електрофореграма, *locus* – локус, *micropopulation* – мікропопуляція) (Матіюк, Саєнко, Усенко, Халак, 2020).

Поряд із транслітерацією використовується метод транскрипції, що полягає у фонетичній передачі власної назви (*LLC «Druzhba-Kaznacheiivka»* – СГ ТОВ «Дружба-Казначейка») (Матіюк, Саєнко, Усенко, Халак, 2020).

Часом може використовуватися виключно метод калькування, коли у мові перекладу власна назва передається дослівно, частинами, з подальшим складанням цих частин в одне ціле (*Large White breed* – велика біла порода) (Матіюк, Саєнко, Усенко, Халак, 2020).

Таким чином, переклад наукових текстів у галузі генетики є напрочуд цікавим та водночас складним процесом. Наразі існує проблема уніфікації селекційно-генетичної термінології, яка наразі досить активно розвивається. Термін стає стрижнем генетичного тексту, оскільки саме від розуміння певного поняття, можна дійти до усвідомлення повного тесту. Зазвичай для генетичного тексту характерна одно-, дво- (найчастіше) та багатокомпонентна лексика, яка перекладається за допомогою транслітерації, транскрипції та калькування, часом усі ці методи поєднуються, виформовуючи відповідне поняття. Перспективною, на нашу думку, є робота зі створення двомовних словників та довідників з генетики, які дозволять певною мірою уніфікувати термінологічний апарат цієї галузі.

Список використаної літератури

- 1. Бусел В. Т.** Термін. Великий тлумачний словник сучасної української мови. К. ; Ірпінь : Перун, 2005.
- 2. Борисова Л. І.** Основні проблеми науково-технічного перекладу. М.: МГУ, 2003. 208 с.
- 3. Matiuk V. V., Saienko A. M., Usenko S. O., Khalak V. I.** (2020). Polymorphism of RYRI, ESR, MC4R and LEP genes in pig micro-population of Large White breed of Ukrainian selection. *Bulletin of Poltava State Agrarian Academy*. 2020. № 4. Pp. 150–156.
- 4. Матіюк В. В., Саєнко А. М., Усенко С. О., Халак В. І.** Поліморфізм генів RYRI, ESR, MC4R та LEP у мікропопуляції свиней великої білої породи Української селекції. *Вісник ПДАА*. 2020. №4. С. 150–156.
- 5. Цвиллинг М. Я.** Качество перевода научных технических текстов и проблема выбора эквивалента. *Тетради переводчика*. Москва : Высшая школа, 1989. № 23. С. 102–112.
- 6. Опалко А. І., Опалко О. А.** Лексичні проблеми селекційно-генетичної термінології в аграрній науці і освіті. *Фактори експериментальної еволюції організмів*. 2019. Т. 25. С. 361–367. DOI: <https://doi.org/10.7124/FEEO.v25.1192>.
- 7. Глосарій** термінів з хімії / уклад. Й. Опейда,

О. Швайка. Донецьк, 2008. 738 с. **8. Виноградов В. С.** Введение в переводоведение. М.: Издательство института общего среднего образования РАО, 2001. 224 с. **9. Карпенко О. Ю.** Рецензія на монографію: Ходоренко Г. В. Когнітивні аспекти функціонування сучасної антропоніміки (на прикладі найменувань груп осіб). *Записки з ономастики*. Одеса: Астропринт, 2012. Вип. 15. С. 164–168.

References

1. Busel, V. T. (2005). Termin. Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainiskoi movy [Term. Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]. K.; Irpin: Perun [in Ukrainian]. **2. Borysova, L. I.** (2003). Osnovni problemy naukovykh i tekhnichnykh perekladiv [The main problems of scientific and technical translation]. M.: MHU [in Ukrainian]. **3. Matiik, V. V., Saienko, A. M., Usenko, S. O., & Khalak, V. I.** (2020). Polymorphism of RYRI, ESR, MC4R and LEP genes in pig micro-population of Large White breed of Ukrainian selection. *Bulletin of Poltava State Agrarian Academy*, 4, 150-156. DOI: <https://doi.org/10.31210/visnyk2020.04.18>. **4. Matiuk V. V., Saienko, A. M., Usenko, S. O., & Khalak, V. I.** (2020). Polimorfizm henyv RYRI, ESR, MC4R ta LEP u mikropopulatsii svynei velykoi biloi porody Ukrainiskoi selektsii [Polymorphism of RYRI, ESR, MC4R and LEP genes in pig micro-population of Large White breed of Ukrainian selection]. *Visnyk PDAA – Bulletin of the PDAA*, 4, 150-156 [in Ukrainian]. **5. Cvilling, M. Ya.** (1989). Kachestvo perevoda nauchno-tekhnicheskikh tekstov i problema vybora ekvivalenta [The quality of translation of scientific and technical texts and the problem of choosing the equivalent]. *Tetrady perevodchika – Translator's notebooks*, 23, 102-112. Moscow: Vysshaya shkola [in Russian]. **6. Opalko, A. I., & Opalko, O. A.** (2019). Leksychni problemy selektsiino-henetychnoi terminolohii v ahrarnii nauki i osviti [Lexical problems of selection and genetic terminology in agricultural science and education]. *Fakty eksperymentalnoi evoliutsii orhanizmiv – Factors of experimental evolution of organisms*, 25, 361-367. DOI: <https://doi.org/10.7124/FEEO.v25.1192> [in Ukrainian]. **7. Opeida, Y., & Shvaika, O.** Hlosarii terminiv z khimii [Glossary of terms in chemistry]. Donetsk [in Ukrainian]. **8. Vinogradov, V. S.** (2001). Vvedenie v perevodovedenie [Introduction to translation studies]. M.: Izdatel'stvo instituta obshchego srednego obrazovaniya RAO [in Russian]. **9. Karpenko, O. Yu.** (2012). Retsenziia na monohrafiyu: Khodorenko H. V. Kognityvni aspekty funktsionuvannia suchasnoi antroponomiky (na prykladi naimenuvan hrup osib) [Review of the monograph: Khodorenko H. V. Cognitive aspects of the functioning of modern anthroponymy (on the example of the names of groups of persons)]. *Zapysky z onomastyky – Notes on onomastics*, 15, 164-168. Odesa: Astroprynt [in Ukrainian].

Матиюк В. В., Кушнірова Т. В. Особливості перекладу наукових термінів у галузі генетики українською мовою

У статті розглянуто наукові терміни та методи їхнього перекладу на прикладі низки статей у галузі генетики. Проаналізовано досвід та практичні роботи провідних фахівців як у галузі генетики, так і галузі

перекладу. Метою роботи став ретельний аналіз перекладу наукових термінів на генетичну тематику. Наразі існує проблема уніфікації селекційно-генетичної термінології, яка сьогодні досить активно розвивається. Термін стає стержнем генетичного тексту, оскільки саме від розуміння певного поняття, можна дійти до розуміння повного тексту. Зазвичай для генетичного тексту характерна одно та багатокomпонентна лексика, зокрема 1, 2, 3 компонентні терміни, що перекладаються за допомогою транслітерації, транскрипції та калькування; часом усі ці методи поєднуються, виформовуючи відповідне поняття. У статті аналізується переклад власних назв генетичної тематики. У більшості випадків у генетиці при передачі власних назв іншою мовою перекладачі користуються методом транслітерації, часом із використанням калькування. У цьому випадку власні назви мови-джерела передаються літерами української абетки без врахування особливостей вимови. Існують випадки, коли у словнику немає точного відповідника певному терміну, або ж використання цих методів є нелогічним, тоді перекладачі вдаються й до інших перекладацьких трансформацій, особливо тоді, коли термінологія є новою. У роботі зазначається, що умовно усі тексти можуть бути поділені на дві групи: тексти з уже відомими поняттями та тексти, які вводять нові поняття, що зазвичай виражаються новими термінами. У статті зазначено, що перспективним завданням сучасних дослідників є робота зі створення двомовних словників та довідників у генетичній галузі, що дозволить уніфікувати термінологічний апарат певної галузі.

Ключові слова: наукові терміни, переклад, термінологія, генетичні терміни, лексичні проблеми перекладу, генетика.

Матиюк В. В., Кушнирова Т. В. Особенности перевода научных терминов в области генетики на украинский язык

В статье рассмотрены научные термины и методы их перевода на примере ряда статей в области генетики. Проанализированы опыт и практические работы ведущих специалистов как в области генетики, так и в области перевода. Целью работы стал тщательный анализ перевода научных терминов на генетическую тематику. В настоящее время существует проблема унификации селекционно-генетической терминологии, которая сегодня достаточно активно развивается. Термин становится стержнем генетического текста, поскольку именно от понимания определенного понятия можно прийти до понимания полного текста. Обычно для генетического текста характерна одно и многокомпонентная лексика, в частности 1, 2, 3 компонентные термины, переводимые с помощью транслитерации, транскрипции и калькирования; иногда все эти методы сочетаются, формируя соответствующее понятие. В статье анализируется перевод имен собственных генетической тематики. В большинстве случаев в генетике при передаче имен собственных на другом языке переводчики пользуются методом транслитерации, иногда с использованием калькирования. В этом случае собственные названия языка-источника передаются буквами украинского алфавита без учета

особенностей произношения. Существуют случаи, когда в словаре нет точного соответствия определенному термину, или использование этих методов нелогично, тогда переводчики прибегают и к другим переводческим трансформациям, особенно тогда, когда терминология является новой. В работе отмечается, что условно все тексты могут быть разделены на две группы: тексты с уже известными понятиями и тексты, вводящие новые понятия, обычно выражаемые новыми терминами. В статье говорится, что перспективной задачей современных исследователей является работа по созданию двуязычных словарей и справочников в генетической отрасли, что позволит унифицировать терминологический аппарат определенной отрасли.

Ключевые слова: научные термины, перевод, терминология, генетические термины, лексические проблемы перевода, генетика.

Matiuk V. V., Kushnirova T. V. Features of translation of scientific terms in the genetic field into Ukrainian

The article considers scientific terms and methods of their translation on the example of a number of articles in the field of genetics. The experience and practical work of leading specialists in the field of genetics and translation are analyzed. The aim of the work was a thorough analysis of the translation of scientific terms on genetic topics. Currently, there is a problem of unification of selection and genetic terminology, which is actively developing today. The term becomes the core of the genetic text, because it is from understanding a certain concept, you can come to understand the full text. Usually the genetic text is characterized by one and multi-component vocabulary, in particular 1, 2, 3 component terms, which are translated by transliteration, transcription and tracing; sometimes all these methods are combined to form a corresponding concept. The article analyzes the translation of proper names of genetic topics. In most cases in genetics, when translating proper names into another language, translators use the method of transliteration, sometimes using tracing. In this case, the proper names of the source language are transmitted in the letters of the Ukrainian alphabet without considering the peculiarities of pronunciation. There are cases when the dictionary does not have an exact correspondence to a certain term, or the use of these methods is illogical, then translators resort to other translation transformations, especially when the terminology is new. The paper notes that conditionally all texts can be divided into two groups: texts with already known concepts and texts that introduce new concepts, which are usually expressed in new terms. The article notes that a promising task of modern researchers is to create bilingual dictionaries and reference books in the genetic field, which will unify the terminological apparatus of a particular field.

Key words: scientific terms, translation, terminology, genetic terms, lexical problems of translation, genetics.

Стаття надійшла до редакції 20.03.2022 р.
Стаття прийнята до друку 22.03.2022 р.
Рецензент – д. філ. н., проф. Кобзар О. І.

ЛІНГВОДИДАКТИКА

УДК 81'243:81'25

DOI: 10.12958/2227-2844-2022-2(350)-120-130

Демченко Н. О.,

кандидат педагогічних наук, доцент,
в. о. завідувача кафедри теорії та практики перекладу
ДЗ „Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка”, м. Полтава, Україна.
ndzhd.demchenko@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-5158-2328>

МІСЦЕ ДИСТАНЦІЙНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ У ЗАГАЛЬНІЙ СИСТЕМІ ОСВІТИ СТУДЕНТІВ ФІЛОЛОГІВ

На сучасному етапі розвитку суспільства, коли світ зіткнувся з пандемією COVID-19, інформатизація освіти стає ще актуальнішою, гостро постає проблема розвитку дистанційних технологій в освіті, модернізації існуючих освітніх стандартів та програм, пошуку нових способів взаємодії викладачів та учнів. Для нас є надзвичайно значущим розглянути проблему специфіки дистанційної форми навчання у мовному вищому навчальному закладі (на мовному факультеті), а також визначити оптимальні умови для її ефективної реалізації. Розгляд даної проблеми також необхідний для визначення ролі та значущості навчальної компетенції у цьому специфічному освітньому контексті, оскільки метою навчання іноземної мови у вищому навчальному закладі є формування комунікативної компетенції, оскільки випускники вузів, які освоїли програму бакалавриату, повинні володіти “здатністю до комунікації в усній та письмовій формах іноземними мовами для вирішення завдань міжособистісної та міжкультурної взаємодії”. Таким чином, в умовах пандемії в сучасному суспільстві зростає потреба у вивченні іноземних мов для міжнародного професійного спілкування не лише очно, а й у онлайн-форматі, оскільки багато міжнародних конференцій, форумів, нарад проводяться дистанційно. Відповідно виникає потреба пошуку підходів, засобів і методів навчання іноземної мови в умовах дистанційної освіти, що сприяють формуванню інформаційно-комунікативної компетенції випускників вищих навчальних закладів. Аналіз проблеми дистанційного навчання іноземної мови, різноманіття сучасних підходів та різних технологій показав, що найефективнішою технологією в сучасних умовах є технологія змішаного навчання (Blended Learning) з опорою на комунікативний та особистісно-діяльнісний підходи. Змішане навчання - це поєднання навчання у традиційній формі, тобто очного навчання в аудиторії за підтримки та допомоги викладача у реальному часі, та навчання, що здійснюється за допомогою сучасних

технологій через комп'ютер. У той час як очне навчання розвиває навички спілкування, вміння взаємодіяти у процесі вирішення професійних завдань, сприяє подоланню мовного бар'єру.

Що стосується електронного, то воно, безперечно, дисциплінує, розвиває навички самоорганізації, залучає використання інформаційних технологій та ресурсів, прискорює процес отримання знань та їх контроль. Крім того, побудова процесу змішаного навчання на основі комунікативного та особистісно-діяльнісного підходів орієнтована на особистість студента, що розглядається як суб'єкт діяльності; мети, зміст та прийоми навчання обумовлені потребами та інтересами учня, а також його індивідуально-психологічними особливостями (Б. Ананьєв, Л. Виготський, А. Леонтьєв, С. Рубінштейн), що дозволяє вибудовувати індивідуальну траєкторію навчання та сприяє формуванню інформаційно-комунікативної компетенції учнів.

Навчання на відстані за допомогою інформаційних технологій надає практично необмежені можливості використання персонального комп'ютера у різних сферах людської діяльності. У мовній/ лінгвістичній освіті необхідність інтенсивної реалізації дистанційного режиму взаємодії суб'єктів освітнього процесу обумовлена як соціально-економічними, так і предметно-змістовними факторами. З одного боку, як зазначають фахівці у цій галузі (А. Андреев, А. Ахаян, М. Бухаркіна, Є. Дмитрієва, С. Додока, С. Жидко, І. Кревський, М. Мойсеєва, А. Петров, Є. Полат, А. Хуторський та ін.), дистанційна форма навчання, відповідаючи на потреби сьогодення, дозволяє отримувати освіту більшої кількості людей. Воно доступне для тих, хто географічно значно віддалений від розташування лінгвістичного університету (мовного факультету університету), з ряду причин позбавлений можливості навчання в традиційному режимі, готовий одночасно отримувати дві і більше освіти. З іншого боку, на думку ряду дослідників (Є. Архіпова, М. Бовтенко, Є. Дмитрієва, О. Охлопкова, Є. Парфьонов, М. Петрова, Є. Полат, Р. Потапова, Т. Ямських), дистанційне навчання іноземної мови має низку унікальних лінгводидактичних можливостей, переоцінити важливість яких неможливо. Серед них природність та автентичність середовища іншомовної комунікації, розширення кола спілкування, (відносна) простота знайомства з культурою, побутом та професійними досягненнями інших народів, зняття традиційного мовного та психологічного бар'єру практичного використання іноземної мови тощо. Загальнодидактичний та лінгводидактичний потенціал дистанційного навчання зумовив активізацію дослідницького інтересу до розробки теорії та технологій реалізації цієї форми у практиці викладання. Сьогодні добре відомі роботи таких авторів, як О. Андреев, О. Ахаян, С. Додока, О. Єгоршин, О. Околелов, Е. Скибицький, Л. Халяпіна, Л. Холіна, О. Хуторський, що розглядають як загальні, так і приватні питання організації дистанційного навчання. Особливий ряд займають роботи, присвячені розгляду дистанційного навчання мови. Різноманітний вектор напрямів цих досліджень. Загальною методологією

дистанційної форми навчання іншомовному спілкуванню займаються М. Бухаркіна, Є. Полат, Р. Потапова, Л. Халяпіна. дистанційному режимі читання іноземною (німецькою, англійською) мовою (Є. Дмитрієва, П. Ямських); в) гіпертекстової інтерпретації лінгвістичного матеріалу (Г. Кедрова, О. Дідова). Дослідники фіксують увагу на змістовній організації дистанційного навчання іноземних мов (Т. Фінаєва), розглядають дидактичні можливості комп'ютерної комунікації на основі Інтернет-технологій (А. Ахаян), конкретизують специфіку комунікативно-орієнтованого навчання іноземних мов у дистанційній освіті (Д. Джантасова). Використання Інтернет-технології у курсах

дистанційного навчання європейським мовам описано у роботах Л. Халяпіної. У роботах В. Кугунурова розглядається інформаційне середовище навчання міжкультурної комунікації. Форми (аудіо- та відеоконференції, веб-уроки, використання навчальних електронних платформ, відео лекції, онлайн-заняття та інші), засоби (комп'ютерні онлайн-програми, дидактичні аудіо- та відеоматеріали, дистанційні практикуми, електронні навчальні посібники та інші), способи контролю (онлайн-тестування, комп'ютерні презентації проектів та інші), які успішно використовуються у процесі дистанційного навчання, досліджено у проаналізованих роботах. Як показує реальний стан справ у практиці викладання в контексті лінгвістичної освіти, можливості дистанційного навчання іноземної мови сьогодні потрібні в різних лінгводидактичних цілях. Це може бути використане для поглибленого вивчення теми або розділу з навчальної програми, для ліквідації прогалин у знаннях, навичках, вміннях студентів з певних аспектів навчання міжкультурного спілкування, для тих, хто навчається, які не мають з різних причин відвідувати вуз взагалі або протягом якогось відрізка часу. Особливе значення дистанційне навчання має щодо вдосконалення та підвищення ефективності заочного навчання майбутніх лінгвістів.

При визначенні поняття дистанційного навчання, ми будемо дотримуватися визначення А. Хуторського. Вчений інтерпретує цю форму так: “Дистанційне навчання – це навчання, у якому суб’єкти освіти (учні, педагоги, тьютори та інших) мають просторову чи тимчасову віддаленість як друг від друга, і від засобів навчання, а навчальний процес здійснюється з допомогою телекомунікацій, з урахуванням електронних засобів мережі Інтернет” (Хутірський, 1998). У такому контексті розгляду дана форма набуває характеру комп’ютерного дистанційного навчання. “Комп’ютерне дистанційне навчання – це навчання географічно віддалених учнів з використанням різних інформаційних технологій доставки навчального матеріалу та доступу до віддалених ресурсів” (Потапова, 2002:105). Головною рисою такого навчання (на відміну від традиційного) є застосування комп’ютера в якості засобу навчання, що динамічно розвивається, використання якого кардинально змінює систему форм і методів викладання. За цією ознакою комп’ютерне дистанційне навчання суттєво відрізняється від інших можливих систем дистанційного навчання, наприклад, кейс-технології,

що передбачають підбір та розсилку наборів навчально-методичних матеріалів для самостійного вивчення. Ще однією технологією дистанційного навчання є “телевізійна” технологія, що лежить в основі віртуального тренінгового дистанційного навчання, яке практикується в деяких сучасних університетах. Вона передбачає індивідуальний вибір студентом віртуального режиму роботи з навчальним продуктом. Даний режим реалізується в основних базисних технологічних прийомах, таких, як індивідуальне навчання, індивідуальне засвоєння алгоритмами різних способів виконання дій, розвиваючий тренінг, індивідуальна систематизація і структурування знань у вигляді складання логічних схем баз знань. При такому розумінні дистанційне навчання не суперечить іншим формам організації освітнього процесу та легко інтегрується з ними.

Існує певна думка, що дистанційною формою у вигляді комп’ютерних мереж не можна замінити підготовку фахівця, можна лише органічно вписати їх у інтеграційний цілісний процес навчання (Старов, 1999). У літературі висловлюється думка необхідності враховувати можливості відповідності дистанційного навчання існуючим формам освіти. Відповідно до цього принципу створювані та впроваджені інформаційні технології мають стати не стороннім елементом у традиційній системі вищої освіти, вони мають бути природним чином інтегровані до нього (Потапова, 2002: 218). Спектр розв’язуваних у цих умовах освітніх завдань настільки широкий і різноманітний, необхідність повноцінного засвоєння норм мови, що вивчається, соціокультурних особливостей спілкування і поведінки настільки актуальна і непорушна, що говорити про повноцінну реалізацію суто дистанційної форми навчання майбутніх лінгвістів (у відмінності екстернату/відкритих університетів) на сьогоднішній день є проблематичним. “Дистанційне навчання іноземних мов, так само як і взагалі дистанційні курси з різних предметів та питань програми або позапрограмного, додаткового матеріалу, покликані не замінити очне навчання, а доповнити його з метою поглибити або розширити знання, передбачені програмою школи” (Дистанційне навчання, 1998:109). Інтеграція очних та дистанційних форм навчання сьогодні названа найбільш перспективною моделлю (Теорія та практика..., 2004:83). Її реалізація дозволить нейтралізувати недоліки класно-урочної системи, яка, як стверджується, є сьогодні “гальмом в інтелектуальному розвитку учня” (там же: 85). Аналіз можливостей дистанційної форми у цьому специфічному освітньому контексті особливо важливий для дослідження як у теоретичному, так і в практичному планах. Як показує аналіз наявної літератури, на сьогодні особливо явний інтерес у сфері організації дистанційного навчання мов виявлено у сфері неспеціалізованого (нелінгвістичного) освіти.

У зв’язку з цим можна констатувати, що на сьогоднішній день недостатньо представлено як теорію, так і практику вивчення питання про оптимальне використання дистанційної форми навчання при підготовці лінгвістів. Проте, не можна стверджувати, що основи такого

навчання не закладені та не досліджені у лінгводидактичному аспекті розгляду. Зокрема, зараз накопичено великий банк комп'ютерних лінгводидактичних матеріалів, який міг би послужити базою для включення процесу дистанційного навчання в реальність і традиції лінгвістичної освіти. У кожному освітньому закладі на сьогодні є певна сукупність авторських комп'ютерних навчальних матеріалів, які можуть бути активно використані при реалізації дистанційного навчання іншомовному спілкуванню.

В даний час назріла необхідність вирішувати питання, пов'язані з тим, як за рахунок дистанційного режиму взаємодії зі студентом підвищити ефективність традиційних форм навчання іншомовному спілкуванню. Можливість і доцільність інтеграції дистанційного в очне навчання в вузі розглядається у відповідній літературі (Теорія і практика..., 2004), але можливість такої взаємодії в рамках заочної форми практично не аналізується. Водночас, така постановка проблеми є нагальною, це диктується об'єктивними труднощами формування у студентів-заочників комунікативної компетенції у всьому повноцінному прояві її складових. Спектр соціально затребуваних актуальних цілей у галузі лінгвістичної освіти все шириться, а заочна форма навчання зазнає незначних змін – вона слабо піддається модифікації. Вони стосуються переважно початкового етапу навчання і розглядають різні сторони організації освітнього процесу, різні компоненти навчальної діяльності. Сьогодні спорадично починає себе проявляти тенденція використання можливостей та переваг дистанційної форми навчання у лінгвістичній/мовній підготовці саме студентів-заочників. Дистанційна форма, інкорпорована в систему традиційної (і, насамперед, заочної) лінгвістичної освіти, дозволяє нейтралізувати недоліки, спричинені:

- неможливістю здійснення безпосередніх контактів із носіями мови;
- обмеженістю доступу до друкованих іншомовних джерел інформації;
- необхідністю оперативної передачі на будь-які відстані інформації, будь-якого обсягу та будь-якого виду (візуальної та звукової, статичної та динамічної, текстової та графічної);
- неможливістю безпосередньої та оперативної інтерактивності, необхідної для контролю, оцінки та управління процесом навчання;
- трудомісткістю або неможливістю організації спільної навчально-пізнавальної, комунікативної діяльності у суб'єктів, що територіально значно віддалені один від одного;
- певною інертністю системи заочного навчання, яка все навчання зводить “до репродуктивних методів, виконання залікових та екзаменаційних робіт”, а також “передбачає використання певного фіксованого набору навчальних засобів, переважна більшість яких представлена засобами навчання на друкованій основі посібниками, книгами, навчальними зошитами” (Дистанційне навчання, 1998: 93).

Сказане дозволяє розглядати таку форму навчання досить продуктивною, вона синтезує у собі риси дистанційного та заочного навчання. Але слід зазначити, що деякі підходи до цієї проблеми аналізують можливість диференціації цих двох форм навчання. Вони вказують на такі відмінності:

1. Ключовим словом дистанційного навчання є інтерактивність – постійна систематична взаємодія викладача та студентів між собою у навчальному процесі. У заочному навчанні інтерактивність епізодична.

2. Курс заочного навчання та курс дистанційного навчання відрізняються один від одного принципово, організацією навчального матеріалу, його структурою, способом взаємодії викладача та студентів, організацією інформаційно-освітнього середовища навчального процесу. Методи та форми навчання відрізняються також принципово під впливом інтернет-технологій.

3. Система управління пізнавальної діяльністю учнів також обумовлена специфікою послуг Інтернет.

Незважаючи на ці відмінності, процес інтеграції заочної та дистанційної форм навчання (порівняно із взаємодією “дистанційне навчання – очне навчання”) носить полегшений та спрощений характер. Це з тим, як і дистанційне, і заочне навчання мають низку подібних характеристик, які можуть у організаційному і змістовному планах сприяти їх взаємодії та взаємопроникненню. Як дистанційний так і заочний режим роботи студентів характеризуються такими загальними рисами:

- одночасне охоплення великої кількості учнів за мінімальної кількості викладачів;
- географічна (при заочному навчанні у період між сесіями) віддаленість від викладача та інших учнів;
- можливість навчання без відриву від роботи;
- навчання за власним графіком;
- самостійність студентів при засвоєнні змісту навчання;
- можливість відразу ж застосувати свої знання практично.

Для посилення значущості інтеграції дистанційного навчання у традиційний навчальний процес ми провели аналіз лінгводидактичного потенціалу дистанційного навчання у його проекції на заочне навчання студентів лінгвістичних вузів (мовних факультетів). У цьому під лінгводидактичним потенціалом дистанційного навчання ми розуміємо за Е. Полат (Дистанційне навчання 1998: 9), поняття “потенціал” у традиційному трактуванні. Ефективне навчання іноземної мови в умовах дистанційної “має будуватися на базі спеціально сконструйованого віртуального мовного середовища, що включає комплекс електронних, прикладних, інструментальних та комунікаційних засобів, які дозволяють організувати повноцінну навчальну взаємодію як постійно контактуючих, так і розділених простором та часом” (Потапова, 2009). Це можливе з використанням технологій змішаного навчання і дозволяє створити сприятливі умови для успішного навчання іноземної мови у вищому

навчальному закладі. До основних проявів лінгводидактичного потенціалу дистанційного навчання в контексті заочної форми підготовки майбутніх лінгвістів ми відносимо такі положення:

1. Забезпечення реального процесу спілкування (а не псевдо комунікації), яке може здійснюватися як у письмовій, так і в усній формі. Студентам-заочникам це допоможе реалізувати інтерактивність як властивість процесу спілкування, зумовлену реакцією, нехай опосередкованою, живого співрозмовника.

2. Здійснення стрімкого, інтенсивного процесу комунікації студентів із просторово віддаленими партнерами, яке не обмежене рамками цілеспрямованого навчального процесу. Студент-заочник, перебуваючи у відносній територіальній ізоляції від викладача, від спільноти таких самих студентів, набуває можливості спілкуватися з різними комунікантами, причому цей процес не обмежений ні тимчасовими, ні просторовими рамками, не задається спеціально навчальними планами, навчальною програмою.

3. Можливість різноманітності партнерів із комунікації. Іншомовне спілкування стає для студента-заочника кількісно необмеженим. Воно може бути здійснено за допомогою різних видів телекомунікаційного обміну інформацією такими як теле-і відеоконференції, листування електронною поштою, “бесіди” в режимі Chat та ін. Це природним чином стимулює мотивацію до вдосконалення власної комунікативної компетенції, сприяє розвитку мовних умінь, збагачення соціокультурного і т. д.

4. Реалізація спілкування з носіями мови. Це дозволяє студенту заочнику налагодити автентичний комунікативний контакт, увійти у спілкування з партнером-носієм мови та може відчувати себе у реальній, а не у змодельованій навчальній ситуації міжкультурного спілкування.

5. Ослаблення традиційного мовного бар'єру практичного використання іноземної мови, який з низки причин особливо помітний у студентів-заочників. За такого спілкування учні не обтяжені фактом “тиску” ними авторитетом викладача. Студент може не соромитись, може дати волю своїй фантазії, творчій уяві. Учасники телекомунікаційного спілкування почуваються у безпеці від критики за помилки.

6. Забезпечення вільного, необмеженого доступу до джерел знань про культуру країни мови, що вивчається у вигляді електронних словників, довідників, енциклопедій, зразків музичної, театральної культури, віртуальних музеїв, віртуальних екскурсій пам'ятками тощо. Студент-заочник зможе знайти масу інформації автентичного характеру та використати її для актуалізації всіх видів мовної діяльності. Дистанційне навчання – ефективна форма, що дозволяє суттєво підвищити ефективність системи як очного, так і заочного навчання студентів іншомовному спілкуванню. Дослідження потенційних можливостей такої форми, розробка у межах даної теорії певних концепцій та технологій, сприяє оптимізації навчальної діяльності студентів.

Список використаної літератури

- 1. Хуторской А. В.** Принципы дистанционного творческого обучения [Электронный ресурс]. *Эл. журнал "Эйдос"*. М., 1998. URL: <http://www.eidos.ru/journal/1998/>.
- 2. Потапова Р. К.** Новые информационные технологии и лингвистика : учеб. пособие. М. : МГЛУ, 2002. 576 с.
- 3. Андреев А. А.** Введение в дистанционное обучение. *Компьютеры в учебном процессе*. М., 1998. Я22. С.170.
- 4. Дистанционное обучение в современном мире** : сб. обзоров Рос. акад. наук / ред.-сост. С. Л. Зарецкая. М. : РШИОН РАН, 2002. 135 с.
- 5. Дистанционное обучение** : учеб. пособие / под ред. Е. С. Полат. М. : Гуманит. изд. Центр ВЛАДОС, 1998. 192 с.
- 6. Биков В. Ю., Кухаренко В. М., Сиротенко Н. Г., Рибалко О. В., Богачков Ю. М.** Технологія розробки дистанційного курсу / за ред. Бикова В. Ю., Кухаренка В. М. Київ : Міленіум, 2008. 324 с.
- 7. Кухаренко В. М., Березенська С. М., Бугайчук К. Л., Олійник Н. Ю., Олійник Т. О., Рибалко О. В., Сиротенко Н. Г., Столяревська А. Л.** Теорія та практика змішаного навчання : монографія. Харків : НТУ «ХП», 2016. URL: http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPIPress/23536/3/Kukharensko_Teoriia_ta_praktyka_.
- 8. Болюбаш Н. М.** (2009). Використання сучасних інформаційних технологій у професійній підготовці економістів. Інформаційні технології і засоби навчання. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/ITZN/em13/content/09bnmetv.htm>.
- 9. Collis B., Moonen J.** Flexible learning in a digital world: experiences and expectations. London : Kogan Page Limited, 2001. 231 p.
- 10. Blended Learning Systems: Definition, Current Trends, and Future Directions** [Online]. (2004).

References

- 1. Hutorskoj, A. V.** (1998). Principy distancionnogo tvorcheskogo obucheniya [The concept of distance creative education]. [Elektronnyj resurs]. *El. zhurnal "Ejdos" – Email-magazine "Eidos"*. Retrieved from <http://www.eidos.ru/journal> [in Russian].
- 2. Potapova, P. K.** (2002). Novye informacionnye tekhnologii i lingvistika [New information technologies and linguistics]. M.: MGLU [in Russian].
- 3. Andreev, A. A.** (1998). Vvedenie v distancionnoe obuchenie. Komp'yutery v uchebnom processe [Introduction to distance learning. Computers in the educational process]. M., 1998. YA22. S. 170 [in Russian].
- 4. Distancionnoe obuchenie v sovremennom mire** [Distance learning in the modern world]. (2002). M.: RSHION RAN [in Russian].
- 5. Polat, E. S.** (1998). Distancionnoe obuchenie [Distance learning]. M.: Gumanit. izd. centr VLADOS [in Russian].
- 6. Bykov, V. Yu., Kukharensko, V. M., Syrotenko, N. H., Rybalko, O. V., & Bohachkov, Yu. M.** (2008). Tekhnolohiia rozrobky dystantsiinoho kursu [Technology development distance course]. Kyiv: Milenium [in Ukrainian].
- 7. Kukharensko, V. M., Berzenska, S. M., Buhachuk, K. L., Oliynyk, N. Yu., Oliynyk, T. O., Rybalko, O. V., Syrotenko, N. H., & Stoliarevska, A. L.** Teoriia ta praktyka zmishanoho navchannia [The use of modern information technologies in the

training of economists]. Kharkiv: NTU «KhPI». Retrieved from http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPIPress/23536/3/Kukhareno_Teoriia_ta_praktyka_ [in Ukrainian].

8. Collis, B., & Moonen, J. (2001). Flexible learning in a digital world: experiences and expectations. London: Kogan Page Limited.

9. Patricia, Mc Gee, Abby, Reis (2012). Blended Course Design: A Synthesis of Best Practices. *Journal of Asynchronous Learning Networks*. Vol. 16. Issue 4. P. 7-22.

10. Blended Learning Systems: Definition, Current Trends, and Future Directions (2004).

Демченко Н. О. Місце дистанційної форми навчання у загальній системі освіти студентів філологів

Стаття присвячена проблемам дистанційного навчання іноземної мови студентів-філологів, вибору методів, форм, засобів навчання на формування інформаційно-комунікативної компетенції. Розглядаються методи аналізу, узагальнення та систематизації результатів наукових досліджень у галузі, що вивчається. Аналізуються існуючі технології дистанційного навчання та обґрунтовується ефективність побудови процесу навчання студентів-філологів з використанням технології змішаного навчання. Розглядаються особливості дистанційної форми спілкування для проведення відеоконференцій у режимі реального часу, що замінюють очне спілкування викладача з учнями в умовах пандемії COVID-19; аналізуються доцільність підключати та організовувати процес навчання на платформі Teams на очних заняттях та для самостійної роботи студентів-філологів. Створення умов для міжособового спілкування та формування комунікативної компетенції учнів на очних заняттях та сприяти розвитку самостійності, відповідальності, умінь застосовувати інформаційні технології під час роботи з онлайн-платформами. Розглядаються деякі положення основних проявів лінгводидактичного потенціалу дистанційного навчання у контексті заочної форми підготовки майбутніх лінгвістів. Дистанційне навчання це ефективна форма, що дозволяє суттєво підвищити ефективність системи як заочного так і очного навчання студентів іншомовному спілкуванню. Дослідження потенційних можливостей такої форми, розробка у межах даної теорії певних концепцій та технологій, сприяє оптимізації навчальної діяльності студентів.

Ключові слова: дистанційне навчання, технологія змішаного навчання, інформаційно-комунікативна компетенція, студенти-філологи, освітні онлайн-платформи.

Демченко Н. А. Место дистанционной формы обучения в общей системе образования студентов филологов

Статья посвящена проблемам дистанционного обучения иностранному языку студентов-филологов, выбору методов, форм, средств обучения для формирования информационно-коммуникативной компетенции. Рассматриваются методы анализа, обобщения и систематизации результатов научных исследований в изучаемой области.

Анализируются существующие технологии дистанционного обучения и обосновывается эффективность построения процесса обучения студентов-филологов с использованием технологии смешанного обучения. Исследуются условия для межличностного общения и формирования коммуникативной компетенции обучающихся на очных занятиях и возможности развития самостоятельности, ответственности, умений применять информационные технологии при работе с онлайн-платформами. Рассматриваются особенности дистанционной формы общения. Форма видеоконференций в режиме реального времени, которая заменяет очное общение преподавателя со студентами в условиях пандемии COVID-19, является эффективным способом организации научной коммуникации. В статье анализируется целесообразность подключения и организации процесса обучения на платформе Teams на очных занятиях и для самостоятельной работы студентов-филологов. Дистанционное обучение это эффективная форма, позволяющая существенно повысить эффективность системы как очного так и заочного обучения студентов иноязычному общению. Исследование потенциальных возможностей такой формы, разработка как теоретических так и практических подходов определенных концепций и технологий, способствует оптимизации учебной деятельности студентов.

Ключевые слова: дистанционное обучение, технология смешанного обучения, информационно-коммуникативная компетенция, студенты-филологи, онлайн платформы.

Demchenko N. O. The place of distance learning in the general system of teaching philology students

The article is devoted to the issue of distance learning of foreign language for students of philology. It attacks the problem of method choice, forms, teaching aids for the formation of communication competence. The methods of analysis, generalization and systematization of the results of scientific research are considered. Existing distance learning technologies are analyzed and the effectiveness of some learning process for philology students using so called Blended Learning technology is substantiated. The conditions for interpersonal communication and the formation of the communicative competence of students in full-time classes as well as the possibility of developing independence, responsibility, and the ability to use information technology when working with online platforms are explored. The features of a distance form of communication for real-time videoconferencing are considered replacing face-to-face communication between a teacher and students in the context of the COVID-19 pandemic. The expediency of the learning process organization on the Teams platform both in full-time classes and independent work of philology students is analyzed. Some provisions of the main manifestations of the linguistic and didactic potential of distance learning are considered in the context of the correspondence form of training of future linguists. Distance learning is an effective form that allows one to significantly increase the efficiency of the system of distance learning of

students in foreign language communication. The study of the potential possibilities of such a form, the development of certain concepts and technologies within the framework of this theory contributes to the optimization of the educational activities of students.

Key words: distance learning, blended learning technology, information and communication competence, philology students, teaching foreign languages, educational online platforms.

Стаття надійшла до редакції 07.03.2022 р.

Стаття надійшла до друку 09.03.2022 р.

Рецензент – д. філ. н., проф. Крижанівська О. О.

Кокнова Т. А.,

доктор педагогічних наук, професор
кафедри романо-германської філології
ДЗ „Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка”, м. Полтава, Україна.
koknovatanya@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-0232-0756>

ЛІНГВОМЕТОДИЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВИКЛАДАЧА ІНОЗЕМНОЇ МОВИ (ПРОФЕСІЙНА ХАРАКТЕРИСТИКА)

Успішність процесу фахової підготовки майбутніх спеціалістів у будь-якій галузі залежить від багатьох чинників. З соціальної точки зору, на цей факт впливає рівень загальної освіченості майбутніх викладачів іноземних мов, їхній соціальний статус та отриманий при цьому соціальний досвід. З психологічної – важливі професійна та навчальна мотивація майбутніх викладачів іноземних мов, їхній рівень сформованості і професійних, і загальних здібностей; загальна інтелектуальна база. Педагогічний чинник ураховує організацію освітнього процесу взагалі, матеріально-технічну базу, рівень професорсько-викладацького складу, управлінські чинники ЗВО тощо. Успішність формування професійної компетентності в майбутніх викладачів іноземних мов напряду залежить від діяльності професорсько-викладацького складу, що долучений до їхньої фахової підготовки.

Професійна компетентність вивчалася багатьма дослідниками. В роботах О. Абдулліної, М. Бобрової, І. Ісаєва, Т. Колодько, А. Маслюк, Л. Морської, О. Овчарук, С. Ромашиної вона розглядається точки зору теорії і практики підготовки фахівців у ВНЗ. В аспекті атестації, оцінки якості професійної підготовки проблему вивчали О. Волченко, В. Зверева, Т. Косова, Ю. Лук'янова, А. Мироліубов, С. Молчанов, І. Шалаєв, Н. Янковська. У сукупності з іншими характеристиками професійності професійна компетентність вивчалася В. Ворошиловим, Є. Роговим, Є. Пасовим, Н. Кухаревим, Н. Кузьміною. Однак, модель майбутнього викладача іноземної мови в контексті ступеня розвитку його лінгвометодичної компетентності як складової професійної, ще не була предметом окремої розвідки. Отже, мета статті – схарактеризувати особливості лінгвометодичної компетентності викладача іноземної мови.

Згідно з цим зрозуміло, що педагоги як суб'єкти педагогічного процесу традиційно розуміються як носії суспільних і професійних знань та цінностей, створюють умови для фахової підготовки майбутніх

викладачів іноземних мов, сприяють розвитку та формуванню професійної компетентності в майбутніх викладачів іноземних мов. Тобто до суб'єктів, які забезпечують формування професійної компетентності в майбутніх викладачів іноземних мов у процесі фахової підготовки, відносимо професорсько-викладацький склад ЗВО; викладачів іноземних мов; інших педагогічних працівників, залучених до освітнього процесу; наукових керівників; методистів з практики; консультантів та ін.

Зрозуміло, що викладачі ЗВО повинні мати відповідну професійну кваліфікацію, що підтверджує їхню здатність здійснювати професійну діяльність на відповідному якісному рівні. У нашому випадку професійна кваліфікація професорсько-викладацького складу – це результат загальної та спеціальної освіченості педагогів, що реалізовується під час професійної діяльності. Саме професійна кваліфікація орієнтує ступінь підготовленості спеціаліста, наявність у нього знань, умінь та навичок, необхідних педагогу для виконання своїх професійних функцій. Більше того, ми говоримо про: особисті характеристики педагогів; про їхню загальну та спеціальну освіченість, знання дисципліни, що викладається; про яв професійної майстерності; професійну захопленість; готовність до педагогічної відкритості, творчості, ініціативності та активності.

Разом з тим професійну педагогічну кваліфікацію викладачів, долучених до процесу фахової підготовки, ми уявляємо такою собі інтегративною характеристикою спеціаліста, яка знаходиться в стані постійного професійного розвитку.

Сучасні педагогічні метаморфози все частіше звертаються до досвіду Європейських країн, й у визначенні вимог до педагогічних працівників та компетентності викладача ЗВО не є винятком. Вони детально прописані в Проєкті TUNING, де рекомендовано брати за основу твердження про наявність у викладачів саме тих компетентностей, які мають бути і в студента [2, с.10 – 11]. А отже, у професорсько-викладацького складу, що здійснює фахову підготовку майбутніх викладачів іноземної мови, у самих має бути сформована на високому рівні професійна компетентність.

Окрім цього, педагогічні працівники у своєму особистісному «професійному портфелі» мають свої комплекти професійної компетентності, що виражається в пошуку власних шляхів до вдосконалення професійної компетентності з майбутніми викладачами іноземних мов. Зрозуміло, що такі викладачі будуть налаштовані створювати інноваційні технології, або сприяти їх оптимізації під освітні цілі, тяжіти до новачії та науково-педагогічної творчості, будуть мотивовані до самовдосконалення та рефлексії.

Налаштованість викладачів іноземних мов на кооперацію з майбутніми викладачами іноземних мов зумовлено індивідуально-особистісною характеристикою педагога, його професійними установками та самооцінкою. Тобто це образ професійної ролі, доповнений власною індивідуальністю внаслідок взаємодії з іншими

суб'єктами освітнього процесу. Саме такий підхід і сприяє успішності професійної діяльності, надає можливості для більш ефективного прояву особистісних і професійних якостей педагога.

У процесі здійснення продуктивної педагогічної діяльності сам педагог трансформує ціннісно-мотиваційну сферу майбутнього викладача іноземної мови, активізує процеси саморозвитку й рефлексії, стимулює і власний інтерес, і інтерес майбутніх викладачів іноземних мов до професійної діяльності взагалі та для своєї самореалізації в ній зокрема. Гармонійна сукупність зовнішніх і внутрішніх установок; індивідуальні і професійні якості педагога, що демонструють його бажання, готовність і здатність до суб'єктного спілкування з учасниками освітнього процесу, визначає авторський стиль роботи педагога, який долучений до процесу формування професійної компетентності в майбутніх викладачів іноземних мов. Орієнтація на саморозвиток визначає потужний пізнавальний інтерес до освітньої діяльності, його творчу спрямованість, здатність до допомоги та співтворчості з магістрантами.

Отже, викладачі, долучені до процесу фахової підготовки, мають, з одного боку, бути креативними у створенні власних авторських підходів до фахової підготовки майбутніх спеціалістів, а з іншого – слідувати логіці нашого наукового пошуку, бути активними та сприяти кооперації з усіма учасниками освітнього процесу.

Зазначимо, що створити ефективний процес фахової підготовки неможливо без творчих педагогів. Такі викладачі мають постійну потребу у засвоєнні навичок створення та апробації різноманітних інноваційних освітніх проєктів, упровадження нових форм, методів та технологій педагогічної фахової діяльності, розробці нових підходів під час вирішення традиційних завдань, потягу до наукової творчості та самореалізації в процесі впровадження своїх наукових задумів, потреби до професійного саморозвитку та самовдосконалення.

Сьогодні робота викладача не уявляється можливою без використання цифрових технологій, які мають потужний потенціал та прогностичні можливості, вони є безперечним мотиватором до творчої та активної спрямованості в професійній діяльності.

У контексті особистісно-зорієнтованого підходу майбутній викладач іноземної мови розглядається як активний суб'єкт педагогічної взаємодії, який самостійно організовує свою діяльність. У зв'язку з цим під час суб'єкт-суб'єктного характеру взаємодії педагога і магістранта останнього розглядаємо як партнера педагогічного та наукового спілкування, особистість, що цікавить викладача. Вибудовування діалогічного спілкування, що становить рівноправна суб'єктна взаємодія, сприяє взаєморозумінню, пізнанню, самопізнанню партнерів по спілкуванню, створенню в момент спілкування умов для їхньої особистісної та професійно-творчої самореалізації. Викладач не обмежується наданням інформації, навчанням магістрантів, у його компетенції нараховуємо і стимулювання смислової і творчої активності

майбутніх викладачів іноземної мови, і активізацію механізмів його саморегуляції й саморозвитку, і створення умов для його особистісного та професійного зростання.

Взаємодія як одна з базисних філософських категорій відображає процеси впливу різних суб'єктів та об'єктів один на одного, їхню взаємну обумовленість. Науковці твердять, що продуктивна індивідуальна діяльність людини багато в чому обумовлена впливом інших людей [1; 5; 3]. Взаємодія з іншими стимулює індивідуальні можливості для кожного. Як стверджує А. Петровський, взаємозв'язок суб'єктів та об'єктів, що виникає в спілкуванні і спільній діяльності, не тільки впливає на її результати, а й перебудовує саму людину, відкриває нові можливості, виявляє потенціал [3].

У контексті цього дослідження феномен «взаємодія» будемо визначати як цілеспрямований взаємообмін і взаємозбагачення змістом діяльності, досвідом, емоціями, установками, різними позиціями.

Залежно від співвідношення сил та інтересів суб'єктів та об'єктів, які взаємодіють, дослідники виділяють різні типи взаємодії, які ми вважаємо за доцільне використати в контексті нашого наукового пошуку: співдружність, конкуренція, конфлікт, співробітництво, суперництво, домінування, опіка та ін.

З усіх перерахованих вище форм організації освітнього процесу найбільш продуктивною вважаємо співробітництво. Така ефективна взаємодія може здійснюватися під час взаємної праці, пізнання, спілкування, обговорення, дискусії, тобто все те, де є можливість узгодити міжособистісне спілкування. Отже, така тісна синергія викладачів та магістрантів веде до двоосібного раціоналістичного збагачення. На думку В. Кременя, «педагогічна синергетика дає можливість по-новому підійти до розроблення проблем розвитку систем і педагогічного процесу, розглядаючи їх насамперед із позиції відкритості, співтворчості та орієнтації на саморозвиток» [4, с. 3–4].

Отже, ефективне функціонування процесу фахової підготовки зумовлено діяльністю її суб'єктів (науково-педагогічні працівники та майбутні викладачі іноземних мов), взаємодія яких спрямована на формування в останніх професійної компетентності в процесі їхньої фахової підготовки. Професійна самореалізація суб'єктів та об'єктів освітнього процесу здійснюється за допомогою їхнього суб'єкт-суб'єктного характеру взаємодії, яка передбачає узгоджену діяльність учасників освітнього процесу, спрямовану на досягнення професійних цілей та сприяє і професійному зростанню взагалі, і формуванню в них професійної компетентності зокрема.

Список використаної літератури

- 1. Зінченко В. М.** Методика формування мовно-мовленнєвих компетентностей на засадах системного підходу учнів старших класів гімназії: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2015. 22 с.
- 2. Компетенції викладачів вищої школи в добу змін: діагностика та**

аналітика (за результатами дослідження в Київському університеті імені Бориса Грінченка) / Хору́жа Л., Братко М., Котенко О., Мельниченко О., Прошкін В. ; за наук. ред. д-ра пед. наук, проф. Л. Хору́жої. Київ : Київський ун-т імені Бориса Грінченка, 2018. 92 с. **3. Кузьмина Н. В.** Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения. Москва : Просвещение, 1990. 110 с. **4. Кремень В.** Педагогічна синергетика: понятійно-категоріальний синтез. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2013. № 3. С. 3–19. **5. Ломов Б. Ф.** О системном подходе в психологии. *Вопросы психологии*. 1975. № 2. С. 31–45.

References

1. Zinchenko, V. M. (2015). *Metodyka formuvannia movno-movlennievukh kompetentnostei na zasadakh systemnoho pidkhodu uchniv starshykh klasiv himnazii* [Methods of formation of language and speech competencies on the basis of a systematic approach of high school students]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian]. **2. Khoruzha, L.,** Bratko, M., Kotenko, O., Melnychenko, O., & Proshkin, V. *Kompetentsii vykladachiv vyshchoi shkoly v dobu zmin: diahnostyka ta analityka (za rezultatyamy doslidzhennia v Kyivskomu universyteti imeni Borysa Hrinchenka)* [Competences of higher school teachers in the age of change: diagnostics and analytics (according to the results of a study at the Borys Hrinchenko University of Kyiv)]. Kyiv: Kyivskyi un-t imeni Borysa Hrinchenka [in Ukrainian]. **3. Kuz'mina, N. V.** (1990). *Professionalizm lichnosti prepodavatelya i мастера proizvodstvennogo obucheniya* [Professionalism of the personality of the teacher and the master of industrial training]. Moscow: Prosveshchenie [in Russian]. **4. Kremen, V.** (2013). *Pedahohichna synerhetyka: poniatiiino-katehorialnyi syntez* [Pedagogical synergetics: conceptual and categorical synthesis]. *Teoriia i praktyka upravlinnia sotsialnyu systemamy – Theory and practice of social systems management*, 3, 3-19 [in Ukrainian]. **5. Lomov, B. F.** (1975). *O sistemnom podhode v psihologii* [About the system approach in psychology]. *Voprosy psihologii – Questions of psychology*, 2, 31-45 [in Russian].

Кокнова Т. А. Лінгвометодична компетентність викладача іноземної мови (професійна характеристика)

У статті представлено модельну характеристику викладача зі сформованою лінгвометодичною компетентністю, який спроможний ефективно та результативно працювати у ЗВО та здійснювати освітню діяльність зі здобувачами освіти за різними спеціальностями. Розглянуто поняття «лінгвометодична компетентність» та «модельна характеристика»; визначено, специфіку професійного портфелю викладача іноземної мови зі сформованою лінгвометодичною компетентністю. Визначено, що до обов'язкової характеристики викладача іноземної мови, що працює зі здобувачами різних профілів має характеризуватися: загальною та спеціальною освіченістю, знаннями з дисципліни, що викладається;

проявляти професійну майстерність; бути професійно захопленим; здатність до педагогічної відкритості, творчості, ініціативності та активності. У процесі дослідження встановлено, що викладачі іноземних мов будуть налаштовані створювати інноваційні технології, або сприяти їх оптимізації під освітні цілі, тяжіти до новації та науково-педагогічної творчості, будуть мотивовані до самовдосконалення та рефлексії. Встановлено, що налаштованість викладачів іноземних мов на кооперацію з майбутніми викладачами іноземних мов зумовлено індивідуально-особистісною характеристикою педагога, його професійними установками та самооцінкою. Визначено, що доцільним у процесі здійснення продуктивної педагогічної діяльності сам педагог трансформує ціннісно-мотиваційну сферу майбутнього викладача іноземної мови, активізує процеси саморозвитку й рефлексії, стимулює і власний інтерес, і інтерес майбутніх викладачів іноземних мов до професійної діяльності взагалі та для своєї самореалізації в ній зокрема. Встановлено, що гармонійна сукупність зовнішніх і внутрішніх установок; індивідуальні і професійні якості педагога, що демонструють його бажання, готовність і здатність до суб'єктного спілкування з учасниками освітнього процесу, визначає авторський стиль роботи педагога, який долучений до процесу формування професійної компетентності в майбутніх викладачів іноземних мов. Орієнтація на саморозвиток визначає потужний пізнавальний інтерес до освітньої діяльності, його творчу спрямованість, здатність до допомоги та співтворчості з магістрантами. Зроблено висновок про те, що професійна самореалізація суб'єктів та об'єктів освітнього процесу здійснюється за допомогою їхнього суб'єкт-суб'єктного характеру взаємодії, яка передбачає узгоджену діяльність учасників освітнього процесу, спрямовану на досягнення професійних цілей та сприяє і професійному зростанню взагалі, і формуванню в них професійної компетентності зокрема.

Ключові слова: професійна компетентність, майбутні викладачі іноземних мов, процес фахової підготовки, лінгвометодична компетентність.

Кокнова Т. А. Лінгвометодическая компетентность преподавателя иностранного языка (профессиональная характеристика)

В статье представлена модельная характеристика преподавателя со сложившейся лингвометодической компетенцией, которая способна эффективно и результативно работать в ЗВО и осуществлять образовательную деятельность с соискателями образования по разным специальностям. Рассмотрены понятия «лингвометодическая компетенция» и «модельная характеристика»; определено, специфику профессионального портфеля преподавателя иностранного языка со сложившейся лингвометодической компетенцией. Определено, что к обязательной характеристике преподавателя иностранного языка,

работающего с соискателями различных профилей, должно характеризоваться: общей и специальной образованностью, знаниями по преподаваемой дисциплине; проявлять профессиональное мастерство; быть профессионально увлеченным; способность к педагогической открытости, творчеству, инициативности и активности. В процессе исследования установлено, что преподаватели иностранных языков будут настроены создавать инновационные технологии или способствовать их оптимизации под образовательные цели, тяготеют к новации и научно-педагогическому творчеству, будут мотивированы к самосовершенствованию и рефлексии. Установлено, что настройка преподавателей иностранных языков на кооперацию с будущими преподавателями иностранных языков обусловлена индивидуально-личностной характеристикой педагога, его профессиональными установками и самооценкой. Определено, что целесообразным в процессе осуществления продуктивной педагогической деятельности сам педагог трансформирует ценностно-мотивационную сферу будущего преподавателя иностранного языка, активизирует процессы саморазвития и рефлексии, стимулирует и собственный интерес и интерес будущих преподавателей иностранных языков к профессиональной деятельности вообще и для своей самореализации в ней. Установлено, что гармоничная совокупность внешних и внутренних установок; индивидуальные и профессиональные качества педагога, демонстрирующие его желание, готовность и способность к субъектному общению с участниками образовательного процесса, определяет авторский стиль работы педагога, вовлеченный в процесс формирования профессиональной компетентности у будущих преподавателей иностранных языков. Ориентация на саморазвитие определяет мощный познавательный интерес к образовательной деятельности, его творческую направленность, способность к помощи и сотрудничеству с магистрантами. Сделан вывод о том, что профессиональная самореализация субъектов и объектов образовательного процесса осуществляется с помощью их субъект-субъектного характера взаимодействия, предусматривающего согласованную деятельность участников образовательного процесса, направленную на достижение профессиональных целей и способствующую и профессиональному росту вообще, и формированию у них профессиональной компетентности в том числе.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, будущие преподаватели иностранных языков, процесс профессиональной подготовки, лингвометодическая компетентность.

Koknova T. A. Linguistic and methodological competence of foreign language teachers (professional characteristic)

The article presents a model characteristic of teachers with established linguistic and methodological competence, who are able to work effectively and efficiently in the higher establishment and carry out educational activities

with students in various specialties. The concepts of «linguistic and methodological competence» and «model characteristic» are considered; it was determined that the specifics of the professional portfolio of a foreign language teachers with the established linguistic and methodological competence. It has been determined that the mandatory characteristics of a foreign language teacher working with applicants of various profiles should be characterized by: general and special education, knowledge of the discipline taught; demonstrate professional excellence; be professionally passionate; the ability for pedagogical openness, creativity, initiative and activity. The study found that teachers of foreign languages will be determined to create innovative technologies or contribute to their optimization for educational purposes, gravitate towards innovation and scientific and pedagogical creativity, will be motivated to self-improvement and reflection. It has been established that the setting of foreign language teachers for cooperation with future teachers of foreign languages is due to the individual and personal characteristics of the teacher, his professional attitudes and self-esteem. It has been determined that it is expedient in the process of carrying out productive pedagogical activity that the teacher himself transforms the value-motivational sphere of the future teacher of a foreign language, activates the processes of self-development and reflection, stimulates both his own interest and the interest of future teachers of foreign languages in professional activity in general and for his self-realization in it. . It has been established that a harmonious combination of external and internal installations; the individual and professional qualities of the teacher, demonstrating his desire, readiness and ability for subjective communication with participants in the educational process, determines the author's style of work of the teacher, involved in the process of forming professional competence of future teachers of foreign languages. Orientation to self-development determines a powerful cognitive interest in educational activities, its creative orientation, the ability to help and cooperate with undergraduates. It is concluded that the professional self-realization of the subjects and objects of the educational process is carried out with the help of their subject-subject nature of interaction, which provides for the coordinated activity of the participants in the educational process, aimed at achieving professional goals and contributing to professional growth in general, and the formation of their professional competence.

Key words: professional competence, pre-service teachers of foreign languages, professional training process, linguistic and methodological competence.

Стаття надійшла до редакції 20.03.2022 р.

Стаття прийнята до друку 22.03.2022 р.

Рецензент – д. пед. н., проф. Шехавцова С. О.

Мілова О. Є.,

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри лінгвістики та перекладу
Київського університету імені Бориса Грінченка,
м. Київ, Україна.
o.milova@kubg.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-9443-3565>

Павлюк Н. В.,

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської мови
Національного університету
„Києво-Могилянська академія”,
м. Київ, Україна.
pavliuk.natalia@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-3451-1063>

**НАВЧАЛЬНА ПЕРЕКЛАДАЦЬКА ПРАКТИКА:
ПРОЄКТНИЙ ПІДХІД**

Сучасне суспільство живе в умовах швидкого обміну інформацією, розширення і поглиблення міжнародних зв'язків, тісного міжнародного співробітництва на всіх рівнях – економічному, політичному, освітньому та науковому. Саме тому перед вищими навчальними закладами стоїть завдання підготовки спеціалістів, які володіють декількома іноземними мовами і можуть виконувати роль посередників у спілкуванні та сприяти міжнародній діяльності. Серед таких спеціалістів є перекладачі.

Запорукою успіху, водночас і проблемою, підготовки студентів-перекладачів в університетах вважається збалансоване співвідношення предметів теоретичного та практичного блоків. Забезпечення необхідною теоретичною інформацією, а також формування і розвиток перекладацьких навичків та вмій у подальшому допоможуть студентам стати успішними перекладачами, здатними долати будь-які труднощі.

Важливою ланкою в системі підготовки перекладачів виступає перекладацька практика, оскільки готує майбутніх спеціалістів до практичної діяльності. Саме перекладацька практика є тим майданчиком, на якому студенти можуть закріпити й поглибити здобуті у процесі навчання теоретичні знання та вдосконалити практичні навички перекладу у середовищі максимально наближеному до реальних умов праці. У процесі перекладацької практики розвиваються та вдосконалюються не тільки професійні перекладацькі навички та вміння, але й допоміжні, без оволодіння якими неможливо стати

конкурентноспроможним перекладачем. Серед таких – вміння працювати у команді, керувати проектами, ефективно спілкуватися. Розвинути означені навички та вміння можна шляхом застосування проектної методики.

Теоретичне обґрунтування проектної методики спостерігається у наукових розвідках таких вітчизняних дослідників, як Б. Гершунський, Л. Зазуліна, Є. Полат, О. Пометун, О. Савченко, Г. Селевко, С. Сисоєва та інші, а також зарубіжних – D. Allen, B. Barron, B. Duck, M. English, S. Groh, M. Grumet, A. Kitsantas, E. Macedo, A. Morgan, B. Smith, J. Thomas, E. Turner, J. Zhen та інші. Погляди на застосування проектної методики у навчанні перекладу представлені у роботах таких зарубіжних науковців, як D. Li, Y. He, L. Hewson, J. Kearns, D. Kelly, D. Kiraly, S. Maruenda-Bataller, C. Nord, J. Santaemilia-Ruiz, C. Zhang та інші.

Мета статті полягає в теоретичному та практичному обґрунтуванні застосування проектної методики у навчанні майбутніх перекладачів, зокрема в рамках проведення навчальних перекладацьких практик.

Проектна методика є однією з найпопулярніших та найвпливовіших методик, яка широко застосовується не тільки у навчанні іноземних мов, але й у навчанні перекладу. Базуючись на „студентоцентрованому підході” та ідеї навчання на практиці – на власному досвіді (Jing Zheng, 2017), проектна методика сприяє формуванню перекладацької компетенції, як складного комплексу знань, навичків та вмінь (Kiraly, 2000), залучає студентів до участі у процесі „здобування знань” та підвищує мотивацію студентів до навчального процесу, оскільки вони несуть особисту відповідальність за результати навчання тобто якість знань (English & Kitsantas, 2013).

Проектну методику визначають як системний метод навчання, який закликає студентів до „активної діяльності” (English & Kitsantas, 2013) та формує навички і вміння критично мислити, вирішувати проблемні ситуації, аналізувати й оцінювати інформацію, співпрацювати в групах і ефективно спілкуватися (Duck, Groh & Allen, 2001). Проектна методика, в рамках якої навчальний процес організовується навколо виконання проектів, а студенти мають можливість деякий час працювати автономно, втілює у життя ідею відповідального навчання (Defeng Li, Chunling Zhang & Yuanjian He, 2015).

Роль викладача полягає у менторстві, тобто викладач окреслює цілі, ставить запитання, допомагає знайти відповіді на них, розподіляє студентів по групах, розподіляє ролі, а також встановлює та контролює етапи виконання проекту. Надалі, у процесі виконання проекту студентами, викладач допомагає тільки тоді, коли звертаються за допомогою учасники груп. Активна керівна діяльність викладача на етапі організації проекту, а також його здатність правильно та швидко забезпечувати реалізацію поставлених цілей у процесі його виконання сприяє створенню „продуктивного навчального середовища,” учасниками якого виступають вмотивовані студенти (Smith, 2001).

Навчальна перекладацька практика, як один з важливих етапів підготовки студентів до самостійної перекладацької діяльності, передбачає актуалізацію теоретичних знань та практичних вмінь студентів, опанування студентами сучасними методами та формами організації перекладацької діяльності, використання студентами програм перекладацької пам'яті (CAT tools) та формування у студентів професійної перекладацької компетенції. Оскільки базою навчальної перекладацької практики визначається університет, у якому навчаються майбутні перекладачі, а керівниками – провідні фахівці кафедри, то задля досягнення поставлених цілей практики перед керівниками постає завдання створити активне навчально-перекладацьке середовище, яке сприятиме формуванню не тільки перекладацької компетенції, але й творчої особистості перекладача. Формування творчої особистості, в свою чергу, вимагає застосування творчих методів, серед яких згадується проєктна методика.

Далі в нашій статті ми хочемо поділитися власним досвідом використання методу проєктів в рамках проведення навчальної перекладацької практики. Для виконання проєкту студентам 3 курсу освітньої програми „Переклад” запропонували монографію британської журналістки та історика Анни Рейд “Прикордоння: подорож через українську історію” (Borderland: a journey through the history of Ukraine), яку опублікували у 2015 році. Анна Рейд, спеціалістка з історії Східної Європи радянського періоду та української історії, у 90-х роках ХХ століття жила в Україні та писала статті для британського видання *The Economist*. У своїй монографії авторка описує та аналізує історичні події в Україні з часів існування Київської Русі до Революції Гідності 2014 року та початку війни на Донбасі, стороннім споглядачем прослідковує зв'язок між ними та зазначає, що дослідження історії не своєї країни є надзвичайно важливим фактором, який допомагає зрозуміти, що події в кожній окремій країні впливають на загальносвітові процеси. На момент виконання проєкту згадувана монографія не була перекладена українською мовою, що і стало одним із чинників вибору матеріалу.

Долучаючись до проєктної діяльності, усі її учасники, які пов'язані між собою вирішенням певної проблемної ситуації (Grumet & Macedo, 1996), поетапно створюють „проєктне середовище” (Smith, 2001). Серед таких етапів виділяються етап організації та планування проєкту, етап реалізації проєкту та етап підведення підсумку. Варто зазначити, що навчальна перекладацька практика також складається з трьох етапів. Перший – організаційний етап, на якому студентам ставлять цілі, пояснюють завдання та встановлюють терміни виконання; другий – основний етап, на якому студенти виконують завдання; третій – етап підведення підсумку. Таким чином, етапи виконання проєктної роботи та етапи проведення навчальної перекладацької практики співпадають.

До виконання проєкту в рамках навчальної перекладацької практики залучили групу у кількості 19 студентів. На етапі організації та планування проєкту керівник практики виконав підготовчу роботу, а саме

визначив тему та цілі, встановив проміжні та завершальні терміни виконання проєкту, згідно з термінами проведення навчальної перекладацької практики, розподілив ролі за бажанням студентів та призначив відповідальних осіб. Відповідальні особи, в свою чергу, займалися розподілом матеріалу та вирішенням технічних проблем.

Імітуючи роботу бюро перекладів, студенти, за вказівкою керівника, виконували функціональні обов'язки штатних працівників, а саме проєктних менеджерів, термінологів, технічних редакторів та літературних редакторів в рамках роботи кожної окремої групи, які студенти самостійно сформували на початковому етапі. Серед проєктних менеджерів керівник практики призначив відповідального за весь проєкт, а серед редакторів – відповідального за якість перекладу усього тексту, так як перекладені частини, у підсумку, потребують редагування, корегування та зведення в один файл, а текст потребує приміток.

Однією з важливих навичок роботи сучасного перекладача є володіння програмами перекладацької пам'яті – CAT-інструментами (CAT tools). Такі програми створені для запам'ятовування та накопичення перекладацьких шаблонів і сприяють „автоматизації перекладу” за рахунок „підставляння готових частин з пам'яті перекладу” (Красуля & Турчина, 2019). На додаток, програми перекладацької пам'яті дозволяють формувати тематичні та термінологічні словники, перевіряти вживання термінів за контекстом, перевіряти правопис та граматику, здійснювати узгоджений переклад з точки зору термінології та стилістики, а також одночасно працювати декільком перекладачам над спільним проєктом (7 CAT, 2019). Загалом використання CAT-інструментів сприяє ефективній роботі перекладачів та дозволяє „автоматизувати перекладацьку діяльність” (Красуля & Турчина, 2019).

На етапі реалізації проєкту у процесі перекладу студенти використовували інтернет-ресурс MateCat. MateCat – це безкоштовна програма пам'яті перекладу, яка доступна онлайн. Така програма дозволяє реалізовувати перекладацький проєкт із залученням групи перекладачів, автоматично розподіляти тексти на рівні частини з їхнім подальшим коригуванням згідно з логікою викладення матеріалу, а також відстежувати процес перекладацької діяльності кожного окремого учасника. Саме тому MateCat якнайкраще відповідала меті та завданням студентського проєкту.

Безпосередній перекладацькій діяльності передувала роботи призначеного термінолога, який опрацював текст усієї книги і склав глосарій з метою забезпечення подальшої єдності термінології в межах перекладеної роботи. Глосарій надсилали перекладачам, учасникам проєкту, окремим файлом або завантажували у форматі XLSX до програми MateCat. До обов'язків термінолога також входило складання приміток до перекладеного тексту.

Оскільки текст монографії існував тільки у паперовому вигляді, виникла необхідність у електронній копії тексту у форматі DOCX.

Конвертація тексту, виправлення технічних недоліків у результаті, а також фінальне форматування готового перекладу входили до обов'язків технічного редактора.

Призначений керівником практики відповідальний проєктний менеджер розділив увесь текст книги на три частини, так як сформувалося три проєктних групи, і передав матеріал груповим проєктним менеджерам. Кожен з них завантажив свою частину у MateCat; розділив на 6 або 7 умовно рівних за об'ємом частин, відповідно до кількості людей у групі; встановив етапи та терміни виконання перекладу; надіслав окремі посилання кожному перекладачеві. За посиланням перекладачі змогли зайти до програми і розпочати переклад визначеної частини тексту. Проєкті менеджери виконували функцію не тільки співорганізаторів, але й спостерігачів та контролерів, оскільки сліdkували за процесом перекладацької діяльності кожного окремого члена групи і уповноважувалися, за необхідності, висловлювати зауваження щодо якості перекладів.

Виконуючи ролі проєктних менеджерів, студенти зіштовхнулися з багатьма труднощами, на які вказали в опитувальнику після завершення проєкту в рамках навчальної перекладацької практики. Серед згаданих – труднощі, які пов'язані з рівнем мовної підготовки учасників груп, їхнім загальним рівнем знань та усвідомленням значення особистої відповідальності за результати роботи всієї групи. Завдячуючи можливостям програми MateCat, проєктним менеджерам вдавалося вчасно виявляти недоліки роботи всередині груп, тим самим мінімізуючи їхній вплив на загальний результат.

Після завершення перекладацької роботи наступним кроком на етапі реалізації проєкту стало редагування. Усі студенти, за виключенням проєктних менеджерів, отримали додаткове завдання – відредагувати запропоновану частину перекладу. Працюючи з програмою MateCat можна не тільки призначати перекладачів, але й спрямовувати готові переклади на редагування іншим студентам. Таким чином, проєктні менеджери розподілили переклади між студентами, диференціюючи за статусом, і надали кожному доступ для редагування текстів. Робота редактора, сутність якої полягає у перевірці та виправленні змісту згідно з вимогами певного жанру, допомогла студентам не тільки виявити та виправити помилки у перекладах інших студентів, але й побачити та проаналізувати помилки у власних перекладах. Редагування позитивно вплинуло на усвідомлення студентами відповідальності як за якість виконання особистого перекладу, так і якість виконання перекладу іншими студентами – загальний результат.

Оскільки текст на першому етапі виконання проєктної роботи розділили на 19 частин (кількість учасників) і редагуванням кожної частини займалися різні студенти, то виникла необхідність у зведенні усього тексту перекладу з позиції узгодження термінології, фактів, власних назв та стилю. Це завдання виявилось найскладнішим, так як вимагало від літературного редактора високого рівня володіння рідною

мовою (українська мова), відчуття стилю та усвідомлення відповідальності за результат роботи усієї групи. Після закінчення редагування текст вивантажили з програми MateCat у файл формату DOCX.

На етапі підведення підсумків виконання проєктної роботи, який співпадає з завершальним етапом навчальної перекладацької практики, студенти представили готовий продукт – переклад монографії. На додаток, вони заповнили короткий опитувальник, у якому керівник практики попросив усіх у довільній формі поділитися думками та враженнями щодо проблеми організації та проведення навчальної перекладацької практики та використання проєктного методу як способу реалізації її завдань та цілей. Опитувальник складався з декількох відкритих змістовних запитань та запитання-меню, які дали можливість отримати як якісні, так і кількісні дані. Відкриті запитання стосувалися переваг, недоліків та труднощів, а запитання-меню – професійних й універсальних навичків та вмінь, які розвиваються, поглиблюються та удосконалюються під час перекладацьких практик. Усі студенти заповнили та здали опитувальники у визначений строк.

Опрацьовуючи відповіді на відкриті запитання, керівник виявив, що, загалом, студенти позитивно оцінили навчальну перекладацьку практику та залишилися задоволеними як процесом, так і способом її проведення. Серед труднощів визначили специфіку тексту-оригіналу (історична монографія), недостатній рівень відчуття рідної мови, недостатність фонових знань для роботи з історичними текстами, брак досвіду у роботі з програмами перекладацької пам'яті, непорозуміння між учасниками груп, які найчастіше пов'язували з низьким рівнем відповідальності деяких студентів.

Запитання-меню включало перелік професійних та універсальних навичків і вмінь, а студенти могли вибрати декілька або всі, які, на їхню думку, допомогла вдосконалити навчальна перекладацька практика загалом та проєктна робота зокрема. Серед таких у опитувальнику констатували професійні перекладацькі вміння, технічні вміння, комунікативні вміння, дослідницькі вміння, конструкторсько-планувальні вміння, вміння працювати у команді та керувати проєктом. Аналіз отриманих кількісних даних дозволив зробити наступні висновки. Абсолютно всі учасники, 19 студентів, а це становить 100%, зазначили, що навчальна перекладацька практика сприяла формуванню їхніх професійних перекладацьких та технічних вмінь; 17 студентів (89,4%) відмітили конструктивно-планувальні вміння; 16 студентів (84,2%) відзначили комунікативні вміння та вміння працювати у команді; 15 студентів (78,9%) вказали на дослідницькі вміння і тільки 9 (47,3%), а це саме ті студенти, яких призначили відповідальними особами, констатували вміння керувати проєктом.

Таким чином, використання проєктної методики в рамках проведення навчальних перекладацьких практик сприяє розвитку та удосконаленню професійних перекладацьких і універсальних навичків та

вмінь; формує творчу особистість, яка здатна критично мислити, вирішувати проблемні ситуації та нести відповідальність як за власні результати роботи, так і за результати роботи цілого колективу; готує студентів до майбутньої роботи у перекладацьких бюро та відділеннях перекладу.

Список використаної літератури

- 1. Jing Zhen.** Teaching business translation – a project-based approach. *Proceedings of the 3rd Annual International Conference on Management, Economics and Social Development (ICMESD 17). Series: Advances in Economics, Business and Management Research.* 2017. Vol. 21. May, 2017. P. 178–183. DOI: <https://doi.org/10.2991/icmesd-17.2017.32>.
- 2. Kiraly, D.** A social constructivist approach to translator education; Empowerment from theory to practice. Manchester. UK & Northampton MA. St. Jerome Publishing, 2000. 207 p.
- 3. English, M. C., Kitsantas A.** Supporting student self-regulated learning in problem- and project-based learning. *Interdisciplinary Journal of Problem-Based Learning.* 2013. Vol. 7. No. 2. Fall. Pp. 128–150. DOI: <http://dx.doi.org/10.7771/1541-5015.1339>.
- 4. Duck B. J., Groh S. E., Allen D. E.** Why problem-based learning? A case-study of institutional change in undergraduate education. *B. Duck, S. Groh, D. Allen (Eds.). The power of problem-based learning.* Sterling, VA: Stylus, 2001. Pp. 3–11.
- 5. Defeng Li, Chunling Zhang, Yuanjian He.** (2015). Project-based learning in teaching translation: students' perceptions. *The Interpreter and Translator Trainer.* Vol. 9. No. 1. P. 1–19. DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/1750399X.2015.1010357>.
- 6. Smith B.** (2001). Reinventing ourselves: Interdisciplinary education, collaborative learning and experimentation in Higher Education. Bolton MA. Anker Publishing.
- 7. Grumet M., Macedo E.** (1996). Power and Education: Who decides the forms schools have taken, and who should decide? *J. Kincheloe, S. Steinberg (Eds.). Thirteen questions: Reframing education's conversation.* New York: Peter Lang. Pp. 33–57.
- 8. Красуля А. В., Турчина М. В.** Використання інструментів штучного інтелекту: порівняльний аналіз систем автоматизованого перекладу. *Науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності «Львівський філологічний часопис».* 2019. № 8. С. 108–113. DOI: <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2020-8.17>.
- 9. 7 CAT-программ,** которые облегчат жизнь переводчика. 2019. URL: <https://mk-translations.ua/blog/7-cat-programm-kotorye-oblegchat-zhizn-perevodchika/> (дата звернення: 05.04.2022).

References

- 1. Jing, Zheng.** (2017). Teaching business translation – a project-based approach. *Proceedings of the 3rd Annual International Conference on Management, Economics and Social Development (ICMESD 17). Series: Advances in Economics, Business and Management Research,* 21, 178-183. DOI: <https://doi.org/10.2991/icmesd-17.2017.32>.
- 2. Kiraly, D.** (2000). A social constructivist approach to translator education; Empowerment from

theory to practice. Manchester. UK & Northampton MA. St. Jerome Publishing. **3. English, M. C., & Kitsantas, A.** (2013). Supporting student self-regulated learning in problem- and project-based learning. *Interdisciplinary Journal of Problem-Based Learning*, 7, 2, 128-150. DOI: <http://dx.doi.org/10.7771/1541-5015.1339>. **4. Duck, B. J., Groh, S. E., & Allen, D. E.** (2001). Why problem-based learning? A case-study of institutional change in undergraduate education. *B. Duck, S. Groh, D. Allen (Eds.). The power of problem-based learning.* (pp. 3-11). Sterling, VA: Stylus. **5. Defeng, Li,** Chunling, Zhang, Yuanjian, He. (2015). Project-based learning in teaching translation: students' perceptions. *The Interpreter and Translator Trainer*, 9, 1, 1-19. DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/1750399X.2015.1010357>. **6. Smith, B.** Reinventing ourselves: Interdisciplinary education, collaborative learning and experimentation in Higher Education. Bolton MA. Anker Publishing, 2001. **7. Grumet, M.,** Macedo, E. (1996). Power and Education: Who decides the forms schools have taken, and who should decide? *J. Kincheloe, S. Steinberg (Eds.). Thirteen questions: Reframing education's conversation.* (pp. 33-57). New York: Peter Lang. **8. Krasulia, A. V.,** Turchyna, M. V. (2019). Vykorystannia instrumentiv shtuchnoho intelektu: porivnialnyi analiz system avtomatyzovanoho perekladu [The use of artificial intelligence: comparative analysis of machine translation systems]. *Naukovyi zhurnal Lvivskoho derzhavnogo universytetu bezpeky zhyttiediialnosti «Lvivskiy filolohichnyi chasopys» – Scientific Journal of Lviv State University of Life Safety «Lviv Philological Journal»*, 8. DOI: <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2020-8.17> [in Ukrainian]. **9. 7 CAT-programm,** kotorye oblegchat zhizn' perevodchika [7 CAT-tools which can make the life of translator easier]. (2019). Retrieved from <https://mk-translations.ua/blog/7-cat-programm-kotorye-oblegchat-zhizn-perevodchika/> [in Russian].

Мілова О. Є., Павлюк Н. В. Навчальна перекладацька практика: проєктний підхід

У статті розглянуто проєктний підхід до організації та проведення навчальної перекладацької практики. Проаналізовано досвід використання проєктної методики у навчанні майбутніх перекладачів. Визначено, що проєктна методика є системним методом, який ґрунтується на студентоцентрованому підході й залучає студентів до активного навчального процесу, допомагає сформувати навички та вміння критично мислити, вирішувати проблемні ситуації, аналізувати й оцінювати інформацію, працювати в групах та ефективно спілкуватися. Використання проєктної методики підвищує мотивацію та розвиває відповідальне ставлення до навчального процесу і його результатів, а також стимулює творчий потенціал студентів. Встановлено, що проєктна методика сприяє формуванню перекладацької компетенції як складного комплексу знань, навичків та вмінь. Доведено, що навчальна перекладацька практика, як один з важливих етапів підготовки студентів до самостійної перекладацької діяльності, передбачає формування

професійних перекладацьких, технічних, конструктивно-планувальних, комунікативних та дослідницьких навичків та вмінь.

У результаті дослідження з'ясовано, що застосування проектної методики в рамках проведення навчальних перекладацьких практик сприяє поглибленню та удосконаленню професійних перекладацьких й універсальних навичків та вмінь, серед яких перекладацькі, технічні, конструктивно-планувальні, комунікативні, дослідницькі, вміння працювати у команді та керувати проектом.

Ключові слова: навчальна перекладацька практика, перекладацька компетенція, проектна методика, студентоцентризований підхід, програми перекладацької пам'яті.

Милова О. Е., Павлюк Н. В. Учебная переводческая практика: проектный подход

В статье рассмотрен проектный подход к организации и проведению учебной переводческой практики. Проанализировано опыт использования проектной методики в обучении будущих переводчиков. Определено, что проектная методика является системным методом, который базируется на идее студентоцентрированного подхода, и вовлекая студентов в активный учебный процесс, помогает формировать навыки и умения критически мыслить, решать проблемные ситуации, оценивать и анализировать полученную информацию, работать в группах и эффективно сотрудничать. Использование проектной методики повышает мотивацию и развивает ответственное отношение к учебному процессу и его результатам, а так же стимулирует творческий потенциал студентов. Установлено, что проектная методика способствует формированию переводческой компетенции как сложного комплекса знаний, навыков и умений. Доказано, что учебная переводческая практика, как один из важных этапов подготовки студентов к самостоятельной переводческой деятельности, предусматривает формирование переводческих, технических, конструктивно-планировочных, коммуникативных и исследовательских навыков и умений.

В результате исследования установлено, что использование проектной методики в рамках проведения учебных переводческих практик способствует углублению и усовершенствованию профессиональных переводческих и универсальных навыков и умений, среди которых переводческие, технические, конструктивно-планировочные, коммуникативные, исследовательские, умения работать в команде и руководить проектами.

Ключевые слова: учебная переводческая практика, переводческая компетенция, проектная методика, студентоцентрированный подход, программы переводческой памяти

Milova O., Pavliuk N. Educational Translation Internship: Project Approach

The study considers a project approach to organizing and carrying out the educational translation internship. The experience of applying the project methods to train future translators was analysed. The project method was defined as a system method based on the student-centred approach and encouraged students to take an active part in the educational process, helps shape the skills of critical thinking, solve problem situations, analyse and estimate information, work in teams and communicate efficiently.

The study shows that the project method raises the motivation and develops a relevant attitude to studying and its results, enhances students' creative potential. It has been proven that the educational translation internship is one of important stages of training students for an independent translation activity, includes the formation of professional translator's, technical, constructive planning, communicative and research skills.

The findings of the research made it possible to come to a conclusion that the project method within educational translation internships enhances deeper and more profound professional translation and general human skills, including, not only translation skills, but also technical, constructive planning, communicative and research skills, ability to work in teams and lead projects.

Key words: educational translation internship, translation competence, project method, student-centred approach, CAT tools.

Стаття надійшла до редакції 10.03.2022 р.

Стаття прийнята до друку 12.03.2022 р.

Рецензент – д. пед. н., проф. Кокнова Т. А.

Сергєєва В. Є.,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри романо-германської філології
ДЗ „Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка”, м. Полтава, Україна.
naukalnu@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-6842-0253>

СПЕЦИФІКА ВИКОРИСТАННЯ ПРЕДМЕТНО-МОВНОГО ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ЗВО

Рекомендація Європейської Комісії щодо того, що кожному громадянину Європейського Союзу слід знати як мінімум дві мови Співтовариства, крім своєї рідної мови (European Council, 2002), зростаюча мобільність громадян ЄС, яка, можливо, є результатом угоди про відкриті кордони й вільний рух товарів і послуг вважаються основними причинами для величезної популярності вивчення іноземних мов. Поряд із цими політичними й соціальними змінами з'явилися й нові ідеї в сфері методів лінгводидактики, що призвело до появи новітніх методичних підходів, у яких сполучаються й інтегруються конкретна навчальна дисципліна й мова. У педагогічній і лінгвістичній літературі з'явилися такі ідеї, як вивчення мови в ході всієї навчальної програми й підтримуване вивченням мови вивчення предмета. Одна з останніх концепцій, яка з'явилася в наукових дискусіях Європи й світу про викладання окремих предметів і викладання мови, це предметно-мовне інтегроване навчання (CLIL).

Термін CLIL – предметно-мовне інтегроване навчання (Content and Language Integrated Learning) – досить часто використовується для опису методу навчання предмету за допомогою засобів іноземної мови, головною метою якого є вивчення предмета й поліпшення мовних й мовленнєвих навичок студентів в іноземній мові. Даний метод практикують різні вищі школи країн Європи й світу, наприклад США, Фінляндії, Угорщини, Польщі, Литви, Естонії й ін. Успішне застосування CLIL у цих країнах дає нам підстави вважати, що даний метод є потенційно успішним.

Проблеми предметно-мовного інтегрованого навчання знаходяться в центрі уваги таких науковців, як С. Бобиль, О. Коченкова, Ю. Руднік, Ю. Соболев, О. Ходаковська та ін. У зарубіжній лінгводидактиці питаннями використання предметно-мовного інтегрованого навчання у вищій школі займаються М. Аллен, А. Бонне, Д. Греддол, Л. Коллінз, Д. Марш, Р. Муноз-Луна, І. Тінг та ін.

Проте, додаткового вивчення потребують проблеми аналізу особливостей використання цього методу навчання в закладах вищої освіти, студенти яких опановують немовні спеціальності, такі як, наприклад, готельний бізнес, сфера гостинності, туризм, обслуговуючі технології тощо.

Отже, **мета** цієї статті полягає у визначенні специфіки використання методу предметно-мовного інтегрованого навчання студентів немовних спеціальностей ЗВО.

Предметно-мовне інтегроване навчання як термін було запроваджено наприкінці минулого століття зарубіжним дослідником Д. Маршем, який розумів вивчення іноземних мов спочатку як засіб вивчення предметних дисциплін. Потім трактування мети CLIL змінилися і були інтерпретовані Д. Койлом як дуальні, спрямовані одночасно на освоєння й предметної дисципліни іноземною мовою, й на саму мову безпосередньо (Coyle, 2010). CLIL націлений на освоєння іноземної мови у всіх її чотирьох аспектах, включаючи продукцію мови, так само, як і інші підходи, за рахунок використання автентичного письмового чи звукового матеріалу з предметної дисципліни, так само як і освоєння предметного контенту.

Однією з переваг даного методу є те, що він не має обмежень в удосконаленні мовних навичок і предметних знань. Також CLIL надає студентам можливість розвитку їх міжкультурних знань. Даний метод також допомагає використовувати інші стратегії навчання, застосування інноваційних методів і технологій навчання й підвищує мотивацію до вивчення предметів і іноземної мови в студентів. Крім вже перерахованих переваг, CLIL дає можливість підсилити навчання іноземної мови, не вимагаючи при цьому додаткових годин у навчальному плані.

При плануванні програми навчання із застосуванням CLIL звичайно враховують 4C: Content (зміст), Communication (спілкування), Cognition (розумові здібності), Culture (культурологічні знання).

На думку Д. Марша, термін CLIL відноситься до будь-якого подвійного освітнього контексту, в якому використовується додаткова мова як засіб викладання та вивчення немовного змісту (Marsh, 2002). Це означає, що CLIL асимілює такі ідеї, як білінгвальні мовні програми, навчання, засноване на змісті, вивченні іноземних мов протягом усієї навчальної програми, розгляд іноземних мов як академічних мов, використання програм з вивченням двох мов, програм із зануренням або мультилінгвальних програм. Д. Марш йде далі і наголошує, що CLIL вимагає реконцептуалізації того, що ми вважаємо вивченням та використанням мови. Це дозволяє покращити інтегрований освітній підхід, який активно включає студента у використання та розвиток іноземної мови, мови для вивчення та мови через навчання з інших предметів. Часто це називають навчанням шляхом конструювання, а не інструктування.

Відповідно до Д. Маршу та ін. навчання за методом CLIL можна вести за чотирма моделями, для зручності позначених як А, В, С та D (Marsh et al., 2008).

Модель А: заняття проводяться в основному іноземною мовою, а рідна мова використовується для перекладу важливої термінології.

Тип А (монофокальний): увага студентів сфокусована в основному на предметі, що вивчається, тоді як лінгвістичні питання піднімаються рідко і зазвичай стосуються вимови та правопису конкретних термінів;

Тип В (біфокальний): акцент робиться як на предмет, що вивчається, так і на мовні питання, хоча в конкретних випадках можливі варіації і зазвичай зміст є пріоритетним. Ця модель використовується для досягнення цілей дисципліни, що вивчається, поряд з розвитком і використанням іноземної мови на дуже високому рівні.

Модель В: заняття проводяться іноземною мовою та рідною мовою. Цей метод викладання називають „перемиканням кодів”. Перемикання кодів має місце протягом заняття та протягом усієї програми навчання. У процесі одного заняття приділяється багато уваги мовним питанням (до 50% часу).

Тип А: обидві мови використовуються рівною мірою, перехід від однієї до іншої може бути раптовим, але має виглядати необхідним.

Тип В: багато уваги приділяється вивченню іноземної мови. Як і при типі А, таке рішення застосовується для того, щоб досягти запропонованих цілей навчання. Крім того, він надає багаті можливості для використання іноземної мови.

Модель С: використання іноземної мови обмежено до 10-50% часу заняття. Тут завдання полягає у переплетенні мови та змісту (рідною мовою студента).

Тип А: одна з мов домінує.

Тип В: фокус на предметі та елементах іноземної мови, але увага приділяється переважно контенту. Вивчення іноземної мови є обмеженим.

Модель D: іноземна мова використовується тільки в специфічних випадках і дуже спорадично для досягнення конкретних цілей.

Тип А: заняття починається іноземною мовою, а закінчується рідною. Основна мета полягає скоріше у консолідуванні існуючих знань, ніж у розвитку мовних умінь, що призводить до так званого макроперемикання використаних мов.

Тип В: заняття проводяться рідною мовою, але ґрунтуються на навчальних матеріалах іноземною мовою.

Тип С: студенти виконують проекти та презентують їх іноземною мовою. Ця модель доповнює вивчення рідної мови та створює можливості для використання та розвитку іноземної мови. Її функція – мотивувати, її мета – консолідувати знання та навчання за допомогою надання альтернативних засобів вивчення матеріалу. Ця модель спрямована на підтримку організації процесу навчання й дозволяє індивідуалізацію навчальної програми для конкретної групи.

Наші дослідження показують, що методичний підхід CLIL працює дуже добре, особливо в сфері професійної освіти, наприклад, у сфері послуг, у якій комунікативні вміння, у тому числі й розширене використання іноземних мов, є дуже важливими.

Дана методика за умови високого рівня підготовки педагога як у професійній сфері туризму, так і в мовній сфері одночасно дозволяє підтримувати мотивацію студентів на стабільно високому рівні. У процесі навчання іноземної мови, вибудованого за методикою CLIL, педагог виступає в якості успішного лідера та рольової моделі для студентів, що вирішує проблему мотивації та дозволяє комплексно вибудувати синергетику (міждисциплінарність) профільних туристських та мовних дисциплін, забезпечуючи вироблення універсальних, загальнопрофесійних та професійних компетенцій, відповідних виду (видам) професійної діяльності (міжнародний туризм, гостинність, ресторанний бізнес, екскурсійне обслуговування, музейна діяльність, проектна діяльність та інші напрямки соціально-культурного сервісу та туризму).

Для того, щоб полегшити студентам процес ознайомлення з мовними засобами іноземної мови необхідний контрастивний підхід, який допомагає виявити як риси подібності між мовами, так і їх відмінності.

Варто також відзначити, що як показала практика, студенти за напрямом „Туризм” охочіше та ефективніше опановують мовні навички після практичного ознайомлення з міжнародною туроператорською діяльністю (виробнича практика, тимчасове працевлаштування, робота на стендах міжнародних виставок та ярмарків, відвідування міжнародних майстер-класів і ворк-шопів, залучення до організації міжнародних конференцій та семінарів), оскільки грамотне виконання навіть найпростіших завдань наочно ілюструє роль і місце міжкультурної комунікації в міжнародній туристській діяльності. Подібні практики дають розуміння реальних посадових обов'язків на виробництві для випускників рівня бакалаврату й магістратури, що, у свою чергу впливає на мотивацію студентів у питанні професійної конкурентоспроможності й самореалізації.

Додатковим стимулом до вивчення іноземної мови як мови професійного спілкування служить також кінематографічний продукт, у якому в сюжетну лінію уплетені ідеї, що розкривають особливості професійної діяльності фахівців сфери туризму, гостинності, ресторанної справи, діячів культури, мандрівників і першовідкривачів. Перегляд художніх і документальних матеріалів мовою оригіналу як додаткового матеріалу з курсу або професійної дисципліни підвищує мотивацію студентів й допомагає студентам туристських ЗВО в професійному самовизначенні особистості.

Розробка, адаптація, впровадження у педагогічну діяльність та використання інноваційних технологій при навчанні іноземних мов у туризмі є вкрай необхідними при застосуванні методу CLIL. До новітніх

методів і форм подачі матеріалу можна віднести наступні: глобальний комплекс e-learning (що включає електронні освітні платформи, модулі та курси дистанційного навчання); використання соціальних мереж; використання кросплатформових додатків з миттєвого обміну повідомленнями; використання конференцзв'язку, телемосту, on-line або off-line відео трансляції; використання хмарних сховищ; використання хмарних запитально-відповідних систем та програмних клієнтів; підкасти, навчальні канали, відеохостинги; мобільні програми: розробка унікальних навчальних кросплатформових додатків; інтеграція вже розроблених курсів, розміщених на освітніх порталах, у мобільне середовище; застосування симуляторів; навчання в середовищі VR (virtual reality – віртуальна реальність) за допомогою інноваційних технічних засобів таких як бездротова гарнітура для смартфонів, окуляри VR та інші пристрої, що створюють віртуальну реальність та підтримують AR (augmented reality – доповнена реальність – технології, які доповнюють реальність віртуальними елементами).

Подібний підхід стимулює комплексне, нелінійне мислення спеціаліста туризму та гостинності, знімає мовний бар'єр у професійній діяльності, виробляє мультизадачність та дозволяє студенту самостійно створити мовне середовище, яке відповідає його професійному рівню та компетенціям, збільшити щільність спілкування з використанням іноземної мови.

У рамках нашого дослідження було проведено експеримент із метою виявлення впливу CLIL на словникові показники студентів немовних спеціальностей. В експерименті взяли участь 85 студентів першого курсу Інституту торгівлі, туризму та обслуговуючих технологій Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Були сформовані експериментальна й контрольна групи. Студенти експериментальної групи активно використовували методи CLIL (знайомство з лексичною функцією й лексичними структурами, використання контекстних підказок тощо). Крім того, у процесі навчання проводилися заняття в ігровій формі, створювалися цифрові історії, застосовувалися інтелект-карт, плакати, різні способи візуальної подачі матеріалу (діаграми й інші графічні організатори), щоб предметний контент став зрозумілим. Контрольна група вивчала одиниці за допомогою традиційного методу навчання лексиці (лексичні визначення, синоніми, антоніми, переклад слів).

Для оцінки своїх лексичних знань на початку дослідження учасникам був запропонований попередній тест, розроблений нами при активній консультації з боку викладачів-предметників з профільних кафедр. Він складався з 60 питань із множинним вибором і був присвячений розпізнаванню лексики й інформації з профільних предметів. На виконання тесту було виділено 60 хвилин.

Пост-тест являв собою модифікований варіант попереднього тесту з тим же змістом, але іншим порядком проходження питань, щоб уникнути нагадування студентам. Пост-тест був необхідний для виявлення

активних словникових знань профільних дисциплін в учасників і покликаний продемонструвати, чи є ефект від використання CLIL.

Для визначення впливу використання CLIL на вивчення лексики студентами був використаний параметричний статистичний метод аналізу даних. Показники виявили незначну різницю в попередніх тестах, виконаних обома групами. Проте, різниця результатів між пост-тестами обох груп є досить істотною. Інакше кажучи, експериментальна група перевершила контрольну.

Таким чином, результати показали, що CLIL є успішною педагогічною технологією, що дозволяє ефективно покращити словниковий запас студентів, а також отримувати знання з профільних дисциплін, що сприяє підвищенню мотивації студентів до вивчення мови, збільшенню їх когнітивних здібностей.

Крім очевидної переваги, вираженої у підвищенні рівня мовної підготовки студентів, існує ще низка плюсів предметно-мовного інтегрованого навчання. По-перше, студенти набули здатність до пізнавального й усвідомленого навчання. Предметно-мовне інтегроване навчання надало студентам можливість використовувати знання з одного контексту як бази для іншого, тому що це допомагало їм застосовувати, інтегрувати й переносити знання, розбудовуючи критичне мислення. По-друге, предметно-мовне інтегроване навчання підвищило мотивацію студентів до вивчення іноземних мов. Студенти, зацікавлені в певній темі, мали додатковий стимул опанувати мовою, яка давала їм можливість освоїти матеріал, брати участь у дискусії й виражати свою думку. По-третє, предметно-мовне інтегроване навчання зміцнило впевненість студентів при вивченні іноземної мови. Дослідження вказує на зростання позитивного відношення до вивчення іноземної мови протягом усього періоду навчання. По-четверте, зростання інтересу до іноземних мов призвело до розвитку зацікавленості в зарубіжних культурах. У результаті розбудовувалась міжкультурна комунікація, знання й розуміння міжкультурних відмінностей, повага до культур інших народів.

Перспективи подальших розвідок бачимо у вивченні умов, необхідних для реалізації предметно-мовного інтегрованого навчання студентів немовних спеціальностей ЗВО, зокрема ролі та функції викладача іноземних мов при застосуванні цього методу.

Список використаної літератури

1. European Council. Barcelona European Council. Presidency Conclusions. Press Release 100/1/02, 2002. **2. Coyle D., Hood P., Marsh D.** CLIL: Content and language integrated learning. Cambridge : Cambridge University Press, 2010. **3. Marsh D.** Content and Language Integrated Learning: The European Dimension – Actions, Trends and Foresight Potential. DG Education & Culture, European Commission, 2002. №15. **4. Marsh D. et al.** Raport ewaluacyjny. Edukacja dwujęzyczna w Polsce. Praktyka w wybranych szkołach. Warsaw : CODN, 2008.

References

1. **European Council.** Barcelona European Council. Presidency Conclusions. (2002). Press Release 100/1/02. 2. **Coyle, D., Hood, P., Marsh, D.** (2010). CLIL: Content and language integrated learning. Cambridge : Cambridge University Press. 3. **Marsh, D.** (2002). Content and Language Integrated Learning: The European Dimension – Actions, Trends and Foresight Potential. *DG Education & Culture, European Commission, 15.* 4. **Marsh, D.** et al. (2008). Raport ewaluacyjny. Edukacja dwujęzyczna w Polsce [Evaluation report. Bilingual education in Poland]. *Praktyka w wybranych szkołach.* Warsaw : CODN [in Polish].

Сергєєва В. Є. Специфіка використання предметно-мовного інтегрованого навчання студентів немовних спеціальностей ЗВО

У статті проаналізовано специфіку застосування предметно-мовного інтегрованого навчання студентів немовних спеціальностей ЗВО, яке є інноваційним методом навчання предмету за допомогою засобів іноземної мови, головною метою якого є вивчення навчального предмету й поліпшення іншомовних комунікативних навичок студентів.

Ґрунтуючись на результатах проведеного педагогічного експерименту, автор доходить висновку про те, що крім очевидної переваги, вираженого в підвищенні рівня мовної підготовки, існує ще низка плюсів предметно-мовного інтегрованого навчання, а саме: студенти набувають здатність до пізнавального й усвідомленого навчання, тому що даний метод надає студентам можливість використовувати знання з одного контексту як бази для іншого, тому що це допомагає їм застосовувати, інтегрувати й переносити знання, розбудовуючи критичне мислення; предметно-мовне інтегроване навчання може підвищити мотивацію студентів до вивчення іноземних мов, оскільки студенти, зацікавлені в певній темі, будуть мати додатковий стимул опанувати мовою, яка дасть їм можливість освоїти матеріал, брати участь у дискусії й виражати свою думку; зростання інтересу до іноземних мов призводить до розвитку зацікавленості в зарубіжних культурах, і в результаті розбудовується міжкультурна комунікація, знання й розуміння міжкультурних відмінностей, повага до культур інших народів.

Ключові слова: предметно-мовне інтегроване навчання, студенти немовних спеціальностей ЗВО, інноваційні технології навчання іноземним мовам, педагогічний експеримент.

Сергеева В. Е. Специфика применения предметно-языкового интегрированного обучения студентов неязыковых специальностей вузов

В статье проанализировано специфику применения предметно-языкового интегрированного обучения студентов неязыковых специальностей ЗВО, которое является инновационным методом обучения предмету при помощи средств иностранного языка, главной

целью которого является изучение предмета и улучшение иноязычных коммуникативных навыков студентов.

Основываясь на результатах проведенного педагогического эксперимента, автор приходит к выводу о том, что помимо очевидного преимущества, выраженного в повышении уровня языковой подготовки, существует еще ряд плюсов предметно-языкового интегрированного обучения, а именно: студенты приобретают способности к познавательному и осознанному обучению, так как данный метод предоставляет студентам возможность использовать знания из одного контекста в качестве базы для другого, потому что это помогает студентам применять, интегрировать и переносить знания, развивая критическое мышление; предметно-языковое интегрированное обучение может повысить мотивацию студентов к изучению иностранных языков, поскольку студенты, заинтересованные в определенной теме, будут иметь дополнительный стимул овладеть языком, который даст им возможность освоить материал, принимать участие в дискуссии и выражать свое мнение; рост интереса к иностранным языкам приводит к развитию заинтересованности в зарубежных культурах, и в результате развивается межкультурная коммуникация, знание и понимание межкультурных различий, уважение к культурам других народов.

Ключевые слова: предметно-языковое интегрированное обучение, студенты неязыковых специальностей ЗВО, инновационные технологии обучения иностранным языкам, педагогический эксперимент.

Sergieieva V. Ye. Specificity of content and language integrated learning of students of non-linguistic specialties of higher education institutions

The article deals with the specificity of the content and language integrated learning of students of non-linguistic specialties of higher educational institutions which is an innovative method of teaching the subject by means of a foreign language and the main aim of which is the study of the subject and to improve students' communicative skills in foreign languages.

Based on the results of the conducted pedagogical experiment, the author comes to the conclusion that besides the obvious advantage expressed in the increase of the level of language training, there are several other advantages of content and language integrated learning, namely: students acquire the ability to cognitive and conscious learning, because this method gives them an opportunity to use knowledge from one context as a base for another, because it helps them apply, integrate and transfer the knowledge developing critical thinking; content and language integrated learning can increase students' motivation to study foreign languages because students interested in a particular topic will have an additional incentive to master the language, which will give them an opportunity to master the material, participate in discussions and express their opinions; an increase in interest in foreign languages results in the development of interest in foreign cultures, and as a result intercultural

communication, knowledge and understanding of intercultural differences, and respect for the cultures of other peoples are developed.

Key words: content and language integrated learning, students of non-linguistic specialties of higher educational establishments, innovative technologies of teaching foreign languages, pedagogical experiment.

Стаття надійшла до редакції 05.03.2022 р.

Стаття прийнята до друку 06.03.2022 р.

Рецензент – д. пед. н., проф. Кокнова Т. А.

Харковський Є. М.,

викладач кафедри романо-германської філології

ДЗ „Луганський національний університет

імені Тараса Шевченка”, м. Полтава, Україна.

ejenyonesko@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-1269-8077>

ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ АУДІОВІЗУАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ ІСПАНСЬКИМИ ПЕДАГОГАМИ

Входження України в міжнародний геополітичний простір передбачає вирішення питання мовної освіти в закладах освіти різних рівнів з метою адаптації молодого покоління українців у нових економічних і політичних реаліях. В українському суспільстві відбувається реформування системи шкільної освіти (Нова Українська школа), прикладом для вітчизняних учених-педагогів виступають системи освіти країн ЄС. Реалії сьогодення активізували застосування аудіовізуального матеріалу під час занять у закладах освіти України різних рівнів. Відповідно, актуальним є вивчення досвіду використання аудіовізуального матеріалу педагогами в навчальному процесі Іспанії.

В епоху дистанційного навчання аудіовізуальні матеріали активно впроваджуються в український освітній процес. Сучасна молодь не уявляє своє життя без гаджетів, інформаційних технологій, що має й певні негативні наслідки: *„Суспільно неконтрольований розвиток техніки й технологій, упровадження гігантських технічних проєктів спричинили глобальну кризу цивілізації. Вихід з неї можливий лише шляхом здійснення освітньо-інтелектуальної, освітньо-виховної революції”* (Гладуш & Лисенко, 2014, с. 7). Завданням освіти є формування культури користування набутками інформаційно-комп'ютерних технологій з метою підвищення рівня знань у здобувачів освіти, формування компетентностей. Саме тому поширення інтерактивного викладання у закладах освіти є пріоритетним. Першочергове значення використання аудіовізуальних засобів має під час вивчення іноземних мов, що пов'язано з упровадженням в Україні програм академічної мобільності, котрі *„дозволяють пройти навчання (семестр або навчальний рік у партнерському університеті), удосконалити практичні навички володіння іноземними мовами та встановити міжкультурні діалоги, ознайомитися з досвідом закордонних освітніх систем, врешити-решит підвищити конкурентоспроможність випускника на внутрішньому та міжнародному ринку праці”* (Каграманян & Кравченко, 2018, с. 13).

Метою нашого дослідження є визначити й окреслити основні пропозиції стосовно застосування аудіовізуальних засобів на заняттях вивчення іноземної мови, запропоновані іспанськими педагогами Каберо, Себріаном Мартінесом, Салінасом, Ромеро та Бартоломе.

Дидактичний відеоролик має практичне й мотивуюче значення, передає вичерпну та систематизовану інформацію з теми, розкриває питання, порушує проблеми, викликає інтерес, тривожить, створює динаміку участі тощо.

Іспанські вчені визначили кілька правил, яких потрібно дотримуватися при використанні аудіовізуальних матеріалів на заняттях у закладах освіти різних рівнів.

Себріан Мартінес зауважив, що *„ціль і метод, заради яких ми використовуємо матеріал, повинні відігравати на максимум у навчальному процесі та йти рука об руку”* (Sebrian, 1987, p. 57). Відповідно, робимо висновок, потрібно враховувати цілі, яких маємо намір досягти за рахунок відео, а також зміст і методологію, запропоновані для його використання.

Надлишковість інформації, що досягається шляхом подання фундаментальної інформації різними символічними системами, наприклад, повторення того самого в різних частинах програми, є елементом, який полегшує запам'ятовування та розуміння інформації. Себріан Мартінес, висловлюючи свою думку, сказав, що *„повторення гарна ознака засвоєння будь-якої інформації”* (Sebrian, 1994, p. 33). Відео дає можливість узагальнити інформацію й засвоїти її.

Ідеальний час трансляції відеоматеріалів не визначений, оскільки немає досліджень, які б дозволили дати відповідь на це питання, адже потрібно враховувати багато факторів. Можемо відзначити, що відповідно до особливості обробки інформації та сприйняття, пам'яті та уваги людини середній час може бути 20-25 хвилин для здобувачів вищої освіти. Іспанський педагог Каберо наголосив, що *„тайм менеджмент відеоряду не повинен перевищувати ліміт сприйняття суб'єктів навчання”* (Cabero, 1989, p. 134).

Під час використання відео в навчальному процесі потрібно враховувати, що воно використовується не з розважальною метою, а задіює нарративний характер аудіовізуальної мови символів. Саме тому методист Салінас вважав, що *„відповідальність за навчальний процес несе викладач, який створює відповідну атмосферу”* (Salinas, 1992).

Важливою складовою відеоматеріалів є коротке резюме в кінці відео, таким чином глядач запам'ятає важливу інформацію. На думку Бартоломе, *„фідбек повинен та має бути елементом розуміння студентом поданої інформації”* (Bartolome, 1999).

У відеоматеріали також потрібно включити графіки як елементи, що полегшують розуміння і відстеження інформації. Себріан Мартінес стверджував, що *„використання різноманітних методів є різновидом легшого засвоєння інформації”* (Sebrian, 1994, p. 33).

Кожен із елементів аудіовізуальних матеріалів повинен бути підпорядкований логіці викладу. Цей фактор відзначав у своїх матеріалах Салінас: *„Кожен матеріал повинен бути чітко структурований та виконує когнітивну функцію щодо організації навчального процесу”* (Salinas, 1992).

Як бачимо, іспанські педагоги висувають до оформлення аудіовізуальних засобів та їхнього використання під час занять чіткі вимоги. Лише за умови дотримання цих вимог буде досягнуто поставленої мети. Важливим фактором є також мотивація здобувачів освіти перед переглядом відеоматеріалів.

Використання відео у процесі навчання полегшує конструювання знань і є важливим з огляду на те, що комунікативний потенціал образів, звуків з метою впливу на емоційне сприйняття матеріалу стимулює почуття та перцепцію здобувачів вищої освіти. Саме *„вища освіта нерозривно пов'язана з бурхливим розвитком інформаційних, віртуальних і комунікаційних технологій, є орієнтованою на зміни самого змісту освіти студентів, поглиблення їхніх знань, розширення світогляду, а насамперед, на індивідуалізацію та диференціацію навчання”* (Буленок & Коваленко, 2021, с. 12). Це дозволяє досягти більш реальний образ концепції. Однак ми повинні мати на увазі, що поняття перегруповуються і перевизначаються, і саме тоді головну роль відіграє викладач. Він визначає, як, коли і що саме використовувати, надавати змісту та виховної цінності. Звідси і виходить важливість знань та різноманітних дидактичних підходів до використання відео.

Учений Бартоломе акцентує на індивідуалізації підходів до навчання під час використання аудіовізуальних матеріалів: *„Тепер ми не повинні помилитися, думаючи, що це єдина експлуатація у навчанні, яку ми можемо зробити з відео в контексті навчання в групі, навпаки, відео може бути дуже корисним також для використання в індивідуальному навчанні”* (Bartolome, 1999). Завдяки Інтернет-мережі в матеріалах лекції на освітніх платформах викладачеві-тьютору достатньо лише позначити адресу веб-сайту, де здобувачі освіти можуть переглянути відео.

Релевантними є міркування Бартоломе щодо функцій відео під час індивідуального навчання:

1. Доповнення до навчання, що здійснюється як індивідуально, так і в груповій сесії.
2. Розширення світогляду здобувачів освіти.
3. Підвищення рівня знань здобувачів освіти, які не досягли прогнозованого успіху в навчанні (Bartolome, 1999).

Загалом можна сказати, що переваги й недоліки відео, яке буде використовуватися в навчанні, різноманітні й залежать не лише від багатьох факторів, а й від майстерності викладача.

Іспанський дослідник Каберо відзначив, що *„дидактична структура має бути корисною, різноманітною та багатofункціональною”* (Cabero, 1989, р. 141), тому основними дидактичними функціями відео є наступні:

- викликати інтерес до теми: її цілі – зацікавити здобувача освіти матеріалом теми, яку розглядатимуть, викликати активну відповідь, проблематизувати факт, заохочувати до участі або сприяти дослідницькій діяльності;

- уведення в тему: відео, яке використовується як інструкція, містить огляд теми, де викладач може виділити основні аналізовані поняття;

- розкриття теми: відео може підтвердити пояснення викладача, коли під час навчального процесу використовується проектор, телевізор або ноутбук. Відео, використане для розкриття теми, має містити інформацію про конкретний його зміст;

- протиставляйте ідеї чи підходи: використання відеоматеріалу дозволить здобувачам освіти порівнювати і протиставляти різні точки зору, що внесе ще один елемент у набутті знань та компетентностей. За допомогою цих матеріалів активізується здатність до аналізу та дедукції. На думку Себріана Мартінеса, *„такий вид навчання допомагає розкрити значення та приховані концепції, до яких, можливо, важко підійти, пропонує викласти короткі фрагменти, з яких провокується дискусія та аналіз”* (Sebrian, 1994, p. 35);

- повторення або підсумок теми: йдеться про використання певних зображень або фрагментів відео, щоб підтвердити рівень знань здобувачів освіти з певної теми чи проблеми. Для цього можна подати завдання або під час перегляду пояснити відповідні аспекти матеріалу теми через відео.

Остання функція передбачає застосування наступного алгоритму: здобувачі освіти можуть скласти короткий зміст відео, визначити різні частини змісту, які представлені у відео, скласти детальний розбір послідовності, пошук у словнику інтерпретації термінів, пояснювати символи, які з'являються у відеоряді, окреслити зміст відео, пошук нових прикладів з власного досвіду тощо. На такому підході використання відеоматеріалів в навчальному процесі наполягав Салінас: *„Використання відео як інструменту для групового навчання й індивідуального вимагає, щоб викладач склав посібник, який полегшує подальше виконання програми, включав аспекти, на які вони повинні звернути особливу увагу та завдання, які доцільно виконувати після перегляду відеоряду”* (Salinas, 1992).

Викладач, вибираючи відео для перегляду здобувачами освіти, повинен врахувати такі аспекти:

1. Цілі, які ми ставимо перед візуалізацією відео.

Для кого це?

Чи вони чітко сформульовані?

Чи встановлюють вони рівні складності?

Чи легко оцінити цілі?

Якої вони природи? Чи мають вони намір мотивувати, передавати концепції, призначені для підтримки дискурсу викладача чи здобувачів освіти?

- Чи вони чітко представлені?
- 2. Вміст, який відображається у відео.
 - Чи корисно використовувати в інших сферах навчального процесу, тобто, чи передбачає трансверсальність?
 - Які внутрішні зв'язки він пропонує між компонентами змісту відеоматеріалу (причинно-наслідковий зв'язок, контраст, тимчасовий логічний виклад, уточнення, порівняння ...)?
 - Які навички дозволяє виховати відео?
 - Яким є обсяг розкриття понять: ґрунтовно чи стисло?
- 3. Аспекти, пов'язані з викладачем:
 - Чи пропонує він відео як абсолютний посібник для здобувачів освіти?
 - Яку роль відіграє викладач у цій діяльності?
 - Це ускладнює аудиторну роботу чи, навпаки, робить її приємнішою?
 - Чи мотивує це як викладача, так і здобувачів освіти?
 - Підтримує навчальну програму?
 - Чи полегшує це процес викладання й навчання?
 - Чи допускає це певний контроль реакцій здобувачів освіти?
- 4. Очікувані результати.
 - Що очікує отримати здобувач освіти після перегляду?
 - Чи пропонує він резюме?
 - Чи пропонує він якісь моделі для оцінки того, що очікує побачити?

Надзвичайно важливим у використанні аудіовізуальних матеріалів є підготовчий етап. Він дає можливість підготувати здобувачів освіти до сприйняття інформації. Про це говорить педагог Себріан Мартінес: *„До цієї діяльності потрібна реальна підготовка відео, яка дозволить викладачу оцінити ефект відео та результати навчання”* (Sebrian, 1994, p. 37).

Іспанський учений рекомендує перед переглядом відео в аудиторії створити сприятливе середовище. Він виділяє три фази:

а. Перед переглядом. Розкажіть їм, про що йдеться і попросіть висловити ідеї та гіпотези про те, що вони побачать. Здобувачі освіти готуються до перегляду відеофрагмента, але не йдеться про переказ змісту, потрібно уточнювати терміни, які невідомі їм. Необхідно створити атмосферу очікування.

б. Під час перегляду. Викладач повинен переглядати відео разом зі здобувачами освіти, акцентуючи на важливих моментах. Це збагатить досвід роботи з аудіовізуальними засобами групи, оскільки викладач навчає здобувачів освіти сприймати інформацію з відеоматеріалів.

Не можна вимикати світло під час перегляду відеоматеріалу. Вимкнення світла у свідомості здобувачів освіти асоціюється з переглядом фільмів у кінотеатрі, тобто це простір, де можна відпочивати й насолоджуватися, їсти та пити, шуміти й заважати людям тощо. Обов'язково перед переглядом здобувачі освіти повинні отримати

завдання за змістом відеофрагмента, щоб їх мотивувати. Ромеро наголосив: „Є дуже багато засобів використання відеоряду, які націлені на всебічний розвиток студента, роблячи його більш гнучким та мотивованим” (Romero, 1996, р. 128). Форми використання відеоматеріалів можуть бути найрізноманітнішими:

□ Проєктувати сегмент, який паузується, для аналізу та/або поглиблення знань, коли необхідно визначити ідею, уточнити концепцію, підтримати або відхилити гіпотезу чи спровокувати дискусію.

□ Переглянути фрагменти без аудіо, і викладач синхронно коментує.

□ Визначити фрагменти, коли від здобувачів освіти вимагаються пояснення.

□ Сцени, де зображення затьмарюється і залишається лише звук, здобувачі освіти мають реконструювати.

□ Презентація командами класу/групи з підтримкою деяких зображень або послідовностей відео.

с. Після перегляду. Тут ми можемо визначити стратегії роботи, яка прокує дискусію та подальше опанування навчального матеріалу здобувачами освіти. Це можуть бути відповіді на анкету з предмета, підготувати запитання, що виникли під час перегляду програми тощо...

Наприклад, можна запропонувати здобувачам освіти зробити узагальнений висновок перегляду відео:

□ Виділіть центральні аспекти відео.

□ Вони повинні пов'язувати зміст відео з темою, про яку йде мова, і зв'язок з іншими предметами.

□ Пояснити матеріал відео іншим здобувачам освіти.

□ Запитати, яку нову інформацію вони отримали з відео.

Як бачимо, іспанські методисти приділяють значну увагу використанню аудіовізуальних матеріалів у навчальному процесі. Вони акцентують на функціональній складовій цього методичного прийому, який не лише допомагає здобувачам освіти набути знань, а й оволодіти компетентностями, що сприятимуть їх самореалізації в майбутньому. Українська методична наука повинна використати досвід іспанських учених з метою вдосконалення освітнього процесу. Особливо важливо використовувати аудіовізуальні матеріали під час викладання елективних курсів з іноземних мов у закладах вищої освіти, що є перспективним напрямком наукових досліджень. У перспективі вбачається розвиток навчання за допомогою віртуальних технологій в освіті, орієнтованих на інноваційний підхід у навчанні.

Список використаної літератури

1. **Гладуш В. А., Лисенко Г. І.** Педагогіка вищої школи: теорія, практика, історія : навч. посіб. Дніпропетровськ, 2014. 416 с.
2. **Каграманян А. О., Кравченко О. В.** Студент як суб'єкт академічної мобільності. *Організація самостійної роботи студентів у контексті підвищення якості освіти. Тези науково-методичної конференції кафедр*

університету (28 – 29 листопада 2018 року). Харків, 2018. С. 12–14.

3. Cebrian Herreros M. El vídeo educativo. *En Sociedad española de pedagog&ia: II Congreso de tecnología Educativa*. Madrid: Sociedad Española de Pedagogía, 1987. P. 53–74.

4. Cebrian M. Los vídeos didácticos: claves para su producción y evaluación. *En Pixel-Bit. Revista de Medios y Educación*. 1994. №1. P. 31–42.

5. Cabero J. Tecnología educativa: Utilización didáctica del vídeo. PPU, Barcelona, 1989. P. 127–146.

6. Salinas J. Diseño, producción y evaluación de vídeos didácticos. Palma de Mallorca: Universitat de les Illes Balears, 1992.

7. Antonio R. Bartolome. Nuevas tecnologías en el aula: guía de supervivencia. Barcelona: Grao, 1999. URL: <http://abartolomepina.wix.com/nntt>.

8. Буленок С. М., Коваленко Л. В. Психологічні та педагогічні особливості дистанційного навчання. *Дистанційне навчання в глобалізованому світі: тези доповідей міжвузівського науково-методичного семінару*. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. С. 11–14.

9. Romero R. Utilización didáctica del vídeo. *II Jornadas sobre medios de comunicación, recursos y materiales para la mejora educativa*. 1996. P. 127–149.

References

1. Gladush, V. A., & Lisenko, G. I. (2014). Pedagogika vishoyi shkoli: teoriya, praktika, istoriya [Higher school pedagogy: theory, practice, history]. Dnipropetrovsk [in Ukrainian].

2. Kagramanyan, A. O., & Kravchenko, O. V. (2018). Student yak sub'yekt akademichnoyi mobilnosti [Student as a subject of academic mobility]. *Organizaciya samostijnoyi roboti studentiv u konteksti pidvishennya yakosti osviti – Organization of independent work of students in the context of improving the quality of education*. (pp. 12-14). Harkiv [in Ukrainian].

3. Cebrian Herreros, M. (1987). El vídeo educativo. *En Sociedad española de pedagog&ia: II Congreso de tecnología Educativa*. (pp. 53-74). Madrid: Sociedad Española de Pedagogía [in Spanish].

4. Cebrian, M. (1994). Los vídeos didácticos: claves para su producción y evaluación. *En Pixel-Bit. Revista de Medios y Educación, 1*, 31-42 [in Spanish].

5. Cabero, J. (1989). Tecnología educativa: Utilización didáctica del vídeo. (pp. 127-146). PPU, Barcelona [in Spanish].

6. Salinas, J. (1992). Diseño, producción y evaluación de vídeos didácticos. Palma de Mallorca: Universitat de les Illes Balears [in Spanish].

7. Antonio, R. Bartolome. (1999). Nuevas tecnologías en el aula: guía de supervivencia. Barcelona: Grao. Retrieved from <http://abartolomepina.wix.com/nntt> [in Spanish].

8. Bulenok, S. M., & Kovalenko, L. V. (2021). Psykholohichni ta pedahohichni osoblyvosti dystantsiinoho navchannia [Psychological and pedagogical features of distance learning]. *Dystantsiine navchannia v hlobalizovanomu sviti – Distance learning in a globalized world*. (pp. 11-14). Kyiv: Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t [in Ukrainian].

9. Romero, R. (1996). Utilización didáctica del vídeo. *II Jornadas sobre medios de comunicación, recursos y materiales para la mejora educativa*. (pp. 127-149) [in Spanish].

Харковський Є. М. Досвід використання аудіовізуального матеріалу іспанськими педагогами

У статті визначено й окреслено основні пропозиції стосовно застосування аудіовізуальних засобів на заняттях вивчення іноземної мови, запропоновані іспанськими педагогами Каберо, Себріаном Мартінесом, Салінасом, Ромеро та Бартоломе.

Зауважено, що іспанські вчені розробили правила використання аудіовізуальних матеріалів на заняттях у закладах освіти різних рівнів. Вони вважають, що потрібно визначитись, яка мета використання аудіовізуальних матеріалів на заняттях. Враховуються психологічно-емоційні особливості сприйняття відеоматеріалів здобувачами освіти.

На особливу увагу заслуговують методичні рекомендації щодо підготовки здобувачів освіти до сприйняття інформації з аудіовізуального матеріалу. Здобувачі освіти не повинні пасивно сприймати інформацію, а повинні бути активним співучасником освітнього процесу. Подібний результат досягається завдяки поєднанню вчителем різноманітних методичних прийомів, індивідуалізації навчання. Здобувачі освіти повинні бути задіяні до інтерпретації фрагментів аудіовідеоматеріалів, доповнювати своїми міркуваннями, життєвими фактами, зробити висновки. Іспанські педагоги рекомендують розпочати дискусію, підготувати здобувачам освіти питальник за відеоматеріалом, простежити міжпредметні зв'язки тощо. Проведене дослідження ряду праць з проблеми специфіки використання аудіовізуального матеріалу в освітньому процесі Іспанії показало, що при врахуванні всіх методичних аспектів під час використання відеоматеріалів у здобувачів освіти формуються компетентності, які сприятимуть їх самореалізації в майбутньому. Особливо важливо використовувати аудіовізуальні матеріали під час викладання елективних курсів з іноземних мов у закладах вищої освіти, що є перспективним напрямком наукових досліджень.

Ключові слова: аудіовізуальний матеріал, освіта, Іспанія, компетентності, інформація, інтерактивні технології, методика, іноземні мови, елективні курси.

Харковский Е. Н. Опыт использования аудиовизуального материала испанскими педагогами

В статье определено и очерчено основные предложения испанских педагогов Каберо, Себриано Мартинеса, Салинаса, Ромеро и Бартоломе относительно применения аудиовизуальных средств во время занятий изучения иностранного языка.

Отмечено, что испанские ученые разработали правила использования аудиовизуальных материалов во время занятий в учебных заведениях разных уровней. Они считают, что нужно определить цель использования аудиовизуальных материалов во время занятий. Необходимо учитывать психолого-эмоциональные особенности восприятия видеоматериалов получателями образования.

Особенного внимания заслуживают методические рекомендации по подготовке получателей образования к восприятию информации с аудиовизуального материала. Получатели образования не должны пассивно воспринимать информацию, они должны быть активными соучастниками учебного процесса. Такой результат достигается благодаря использованию учителем разнообразных методических приемов, индивидуализации обучения. Получатели образования должны быть привлечены к интерпретации фрагментов аудиовидеоматериалов, дополнять своими размышлениями, жизненными фактами, делать выводы. Испанские педагоги рекомендуют начать дискуссию, подготовить получателям образования опросник по видеоматериалу, проследить межпредметные связи и т.д. Проведенное исследование ряда работ по проблеме специфики использования аудиовизуального материала в учебном процессе Испании показало, что при учетывании всех методических аспектов во время использования видеоматериалов у получателей образования формируются компетентности, способствующие их самореализации в будущем. Особенно важно использовать аудиовизуальные материалы во время преподавания элективных дисциплин по иностранным языкам в учреждениях высшего образования, что является перспективным направлением научных исследований.

Ключевые слова: аудиовизуальный материал, образование, Испания, компетентности, информация, интерактивные технологии, методика, иностранный язык, элективные дисциплины.

Kharkovskiy Ye. M. Experience of using audiovisual material by Spanish educators

The article identifies and outlines the main suggestions of Spanish educators Cabero, Cebriano Martinez, Salinas, Romero and Bartolomé regarding the use of audiovisual media during foreign language classes.

It is noted that Spanish scholars have developed rules for the use of audiovisual materials during lessons in educational institutions of different levels. They believe that it is necessary to determine the purpose of using audiovisual materials during lessons. Psycho-emotional peculiarities of the perception of video materials by the recipients of education should be taken into account.

Particular attention should be paid to guidelines for preparing beneficiaries to absorb information from audiovisual material. Recipients of education should not passively perceive information, they should be active participants in the learning process. This result is achieved through the teacher's use of a variety of methodological techniques, individualisation of teaching. The beneficiaries should be involved in interpreting fragments of the audio-visual materials, supplementing them with their own reflections, life facts and drawing conclusions. Spanish educators recommend starting a discussion, preparing a questionnaire for the recipients of education on the video, tracing interdisciplinary links, etc. A number of studies on the

specificity of using audiovisual materials in the learning process in Spain have shown that if all methodological aspects are taken into account during the use of video materials, recipients of education develop competencies that contribute to their self-realization in the future. It is especially important to use audiovisual materials during the teaching of elective disciplines in foreign languages in higher education institutions, which is a promising area of research.

Key words: audiovisual material, education, Spain, competencies, information, interactive technologies, methodology, foreign language, elective disciplines.

Стаття надійшла до редакції 03.03.2022 р.

Стаття прийнята до друку 09.03.2022 р.

Рецензент – д. пед. н., проф. Кокнова Т. А.

Otroshchenko Larisa,

Associate Professor of the Foreign Languages Department
of the Sumy State University,
Sumy, Ukraine.
l.otroshchenko@uabs.sumdu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-2333-333X>

Medvedovska Darja,

Teaching Assistant of the Foreign Languages Department
of the Sumy State University,
Sumy, Ukraine.
darjamedvedovska@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-6532-4108>

**EXPLOYTING TIK TOK IN TEACHING ENGLISH:
SWOT ANALYSIS OF APPLICATION**

Social media platforms (Instagram, Facebook, Twitter, TikTok, YouTube, WhatsApp, LinkedIn, Snapchat, Telegram, etc.) play an important role in the educational process as they incorporate something students are familiar and skilled with to something they are studying. Obviously, TikTok as a modern way to reach and engage students is on the rise due to its ability to add variety and interest to both in-class lessons and remote learning. As a result of the widespread Covid-19 pandemic, during which universities were constrained to carrying out their activity with students exclusively online, the TikTok application has become a valuable interactive medium in the educational process. With the various features of the Tik Tok application, it can be implicated in learning English so that students can use the application in a positive direction. The TikTok application can also make it easier for teachers and students to get information, and students feel happy learning because they have new experiences in learning English in an unconventional way (Zaitun, 2021, p. 93). Being launched in China by the company ByteDance in the autumn of 2016, by July 2021, it has already become the seventh most popular social media network in the world. Tik Tok is one of the most downloaded applications among teenagers. Though its main users are below 30 years old, it has attracted both teachers and students. The utilization of TikTok in teaching and learning activities among youngsters could help improve these cohorts of students' learning motivations (Xiuwen & Razali, 2021, p. 1441). This app allows creating and editing videos of three to fifteen seconds or stringing together videos of up to sixty seconds, using music and captions. There is a big plus in such a format of TikTok as it allows highlighting the main idea and presenting it shortly. Short educational TikTok

videos designed for teaching can be adapted to fulfill learning objectives and facilitate student learning; this approach could help learners understand complex concepts and acquire new creative skills and knowledge (Khlaif & Salha, 2021, p. 215). In our opinion, the advantages of integrating TikTok into educational process while teaching English are:

- This learning method promotes autonomous learning.
- TikTok is a modern way to engage students.
- This learning class activity can be used in remote teaching to support language learners to enhance their language skills.
- While creating TikTok videos, students express themselves and their creativity.
- It is an excellent opportunity to create your own content.
- Students form and develop their critical thinking skills and personal initiative.
- Students develop their speaking, listening, and writing skills.
- TikTok application is significant in learning English pronunciation, as it is a great resource for listening to natural speech and hearing accents.
- Students enhance their vocabulary and grammar.
- Students develop their presentation skills.
- TikTok makes learning less formal.
- TikTok increases students' confidence and willingness to speak English.
- TikTok stimulates students' curiosity.
- It is of a humorous character, which engages students.
- TikTok is free and easily accessible for students.
- Students feel socially involved and supported.
- The studying process is blended with entertainment.
- It is a way to interact with teachers and groupmates and the whole world, building a sense of community, acquiring their social culture knowledge and getting a multicultural experience.
- TikTok encourages students to experiment with different media, developing their media competence.

Based on the unique features of TikTok and its popularity among Z-generations, the researchers believe that TikTok could be regarded as an assessment language tool to assess students' learning outcomes and could be used as an out-of-class language-learning tool to motivate students to focus on their communicative English language learning (Xiuwen & Razali, 2021, p. 1443). We have studied numerous scientific works concerning TikTok usage in the educational process and we would like to present different ways of its application in foreign languages learning and teaching:

- Getting acquainted with TikTok videos, shared by English teachers as well as English educators or some English native-speakers or even role models.
- As a warm-up activity.
- Explaining new material with TokTok.

- Making videos as a part of presentations.
- Creating final project, either individually or as a group (project-based learning).
- Creating a 15-second video clips that succinctly summarize what they have learned on a topic.
- Storytelling activity.
- Revising material.

Thus, it is an engaging way to liven up a lesson. While teaching English at Sumy State University, teachers of the Foreign Languages Department propose that students post their own short videos on the given subject on the TikTok social media platform. For example, the first-course students create videos about their future professions within the topic “Jobs”, promoting their specialties. Thus, they practice their own oral English. Furtherly, they get comments from their teachers, groupmates, or other TikTokers via TikTok. This practice serves as a perfect source of engagement and motivation for them. These TikTok videos are created by individuals or as group-based tasks. Students discuss TikTok videos of their groupmates during the lessons and even choose the best ones at the end of the term. This class activity masters their speaking skills and contributes to their motivation. Students who are in the top list of the best TikTok video-makers get additional rewarding 5 points to their term grade. One more way teachers of the department implement TikTok videos at the lessons is by watching videos shared by English teachers and English educators or some English native-speakers or even role models. Among them are the following ones: letsspeakenglish, teacherluke, 15secondenglish, eslvideo, etc. The most common procedure for using TikTok materials in teaching English may consist of the following steps: pick a particular video to provide the content or illustrate a concept; prepare specific guidelines or discussion questions for students, so they have directions on what to see, hear or look for; introduce the TikTok video; set a time for reflection on what was the scene; assign an active learning activity to interact on specific questions, issues, concepts in the video; structure a discussion around the questions.

Undoubtedly, there are positive and negative implications to the use of TikTok in educational environments. Among threats and disadvantages that brings TikTok utilization in the educational process one should mention addiction, privacy, offensive, harmful or inadequate content, hate comments, time wastage, cyberbullying, harassment tool, bad Internet connection, etc. Let’s look at short SWOT analysis of the social net TikTok.

Strengths of TikTok:

– Leading Place. According to the last survey, more than 1.1 billion people worldwide use TikTok. Approximately 60% of them are young people who can be characterized as generation Gen Z. The social net leads its business in over 154 countries across the globe.

– Teamwork Culture. The most important thing to know about TikTok, it popularizes and promotes group activities and teamwork tasks. Such activities

include different challenges, comedy, dancing, funny videos, etc. and involve friends, family, and acquaintances into environment of solitude and monotony.

– Safety and Privacy. The policy of TikTok says, that if you are not a follower of a content creator, you could not send a private message.

– Free tools. In the past, when you created video, you needed special equipment and professional programs. Sometimes such programs cost a lot. TikTok provides you with necessary professional software for free. Moreover, such software convenient, user friendly and simple to use.

– Content creators. Platform created hug database of loyal users and content creators. A lot of them are so called influencers. They provide word-of-mouth marketing which is very attractive to different companies. On the other hand, it attracts more users to join the platform.

– User-friendly. TikTok is simply, easy and comfortable social net. You don't need any special equipment or skills to use it or make your own videos. It is also not necessary to filter the video which you want to see in your account. The platform uses your likes and chooses relevant videos.

Weaknesses of TikTok.

– Time Consuming. Statistics shows that nearly 83% of young people, who use TikTok, start to create their own videos. It is rather big amount to make the conclusion that the platform encourages young people to get involved in video-making activities. But we can say that they spend their time, efforts and enthusiasm in such activity. There are very few of them who would earn a living out of it. Maybe it is better to spend this time on self-development or education?

– Addiction. Different surveys show that ordinary TikTok user spends from 52 to 80 minutes a day on the platform, depending on the user' age. Younger users log to the platform approximately 8 times daily. Such figures show that the platform is a sort of addiction and a thief of time and attention.

– Improper audio content. The platform doesn't censor audio background for videos. Sometimes such music contains promoting the trend of nudity, drugs, crude humor, and cruel values that are unacceptable for any civilized society. It may be dangerous for young minds.

– Editing difficulties. Previously it was mentioned that platform is user-friendly, but for those users who wants to became more advanced it is not so. They have to spend a lot of time watching different tutorials and educating videos. Those users who hasn't enough time and skills for video editing may feel disappointment about their videos.

Opportunities for TikTok.

– Technical Skills. TikTok users have wide range of professional editing tools. Young generation is common with the usage of new technologies and video sharing. It is very helpful for young people to be technically educated in modern world of high technology. Moreover, some of them could earn money on this skills in future.

– Cooperation. Due to the platform creators could keep in touch all over the world. If a young person is an active user of TikTok, his or her videos go

viral, then he or she will be noticeable in this society. He or she could get a chance of making the platform your source of livelihood.

– Marketing. TikTok replaces common ways of promotion and marketing in financial market. Many top-ranking users of TikTok become influencers and promoters for new goods and services. More and more companies, organizations and establishments start to use the platform.

– Charity. TikTok helps to raise money for different charity issues. The platform makes the process faster and easier due to large auditory and different challenges.

Threats to TikTok.

– Privacy. When user creates an account at the platform he gives the private information. So TikTok has the access to the private information of its users and could influence or manipulate the minds of people. It is not good when something or someone has such big database. TikTok gained an edge through its ability to collect sensitive data about users, even when those users neither saved nor shared their content. This presents a security threat for users due to the 2017 Chinese National Intelligence Law, which states that “any organization or citizen shall support, assist and cooperate with the state intelligence work in accordance with the law”.

– The origin of TikTok. The platform has Chinese origin. However, Chinese government has not good reputation. It is famous for violating many international human rights standards. That’s why many countries and western people don’t feel comfortable trusting the Chinese platform. It is forbidden in some countries (India, for example).

– Competition. TikTok has a wide list of competitors (Facebook, Instagram, Snapchat, etc.) in the same field.

In conclusion, we would like to say that the TikTok application is an effective, concise learning media to assist the learning and teaching process as it makes learning easy and fun. It is a very creative way to keep learners engaged inside and outside of the classroom. This active learning method has different unique features that attract students to use it.

Список використаної літератури

1. Zaitun Z., Hadi M. S., Emma Dwi Indriani. TikTok as a Media to Enhancing the Speaking Skills of EFL Student’s. *Jurnal Studi Guru Dan Pembelajaran.* 2021. № 4 (1). Pp. 89–94. URL: <https://e-journal.my.id/jsdp/article/view/525>. **2. Zhai Xiuwen,** Abu Bakar Razali. An Overview of the Utilization of TikTok to Improve Oral English Communication Competence among EFL Undergraduate Students. *Universal Journal of Educational Research.* 2021. № 9 (7). Pp. 1439–1451. DOI: <https://doi.org/10.13189/ujer.2021.090710>. URL: <https://www.hrpub.org/download/20210630/UJER10-19523501.pdf>. **3. Khlaif Z.,** Salha S. Using TikTok in Education: A Form of Micro-learning or Nano-learning? *Interdisciplinary Journal of Virtual Learning in Medical Sciences.* 2021. № 12 (3). Pp. 213–218. DOI: <https://doi.org/10.30476/ijvlms.2021.90211.1087>. URL: https://ijvlms.sums.ac.ir/article_47678.htm.

References

1. **Zaitun, Z.**, Hadi, M. S., & Emma Dwi Indriani. (2021). TikTok as a Media to Enhancing the Speaking Skills of EFL Student's. *Jurnal Studi Guru Dan Pembelajaran*, 4 (1), 89-94. Retrieved from <https://e-journal.my.id/jsdp/article/view/525>. 2. **Zhai, Xiuwen**, & Abu Bakar, Razali. (2021). An Overview of the Utilization of TikTok to Improve Oral English Communication Competence among EFL Undergraduate Students. *Universal Journal of Educational Research*, 9 (7), 1439-1451. DOI: <https://doi.org/10.13189/ujer.2021.090710>. Retrieved from <https://www.hrpub.org/download/20210630/UJER10-19523501.pdf>. 3. **Khlaif, Z.**, & Salha, S. (2021). Using TikTok in Education: A Form of Micro-learning or Nano-learning? *Interdisciplinary Journal of Virtual Learning in Medical Sciences*, 12 (3), 213-218. DOI: <https://doi.org/10.30476/ijvlms.2021.90211.1087>. Retrieved from https://ijvlms.sums.ac.ir/article_47678.htm [in English].

Отрошенко Л. С., Медведовська Д. О. Використання TikTok у викладанні англійської мови: SWOT-аналіз

Додатки соціальних мереж зараз стають все більш популярними в освітньому процесі. Ця стаття має на меті дослідити потенціал використання нового додатка для соціальних мереж TikTok у викладанні англійської мови в Сумському державному університеті. TikTok — це і навчальна платформа, і соціальна мережа. Цей метод активного навчання має різні унікальні особливості, які приваблюють студентів. Успіх TikTok значною мірою пояснюється інтерактивним та надзвичайно привабливим характером аудіовізуального контенту, який домінує на його платформі. Метою цієї роботи є дослідження доцільності використання платформи TikTok у процесі вивчення англійської мови. Для цього авторами було використано SWOT-аналіз із оцінкою сильних сторін, слабких сторін, можливостей, загроз використання TikTok у навчальному процесі. У цій роботі розглянуто переваги інтеграції TikTok в навчальний процес у класі та поза ним. Дослідження показують, що це ефективний інструмент як для студентів, так і для вчителів. В статті представлені різні способи впровадження TikTok під час навчання англійської мови, оскільки все більше і більше викладачів англійської мови використовують платформи соціальних мереж.

Ключові слова: навчання англійській мові, TikTok, студенти, соціальна мережа.

Отрошенко Л. С., Медведовская Д. А. Использование TikTok в преподавании английского языка: SWOT-анализ

Приложения социальных сетей сейчас становятся все популярнее в образовательном процессе. Целью этой статьи является исследование потенциала использования нового приложения для социальных сетей TikTok в преподавании английского языка в Сумском государственном университете. TikTok – это и обучающая платформа, и социальная сеть.

Этот метод активного обучения имеет разные уникальные особенности, которые привлекают студентов. Успех TikTok в значительной степени объясняется интерактивным и чрезвычайно привлекательным характером аудиовизуального контента, который доминирует на его платформе. Цель этой работы – исследование целесообразности использования платформы TikTok в процессе изучения английского языка. Для этого авторы использовали SWOT-анализ с оценкой сильных сторон, слабых сторон, возможностей, угроз использования TikTok в учебном процессе. В данной работе рассмотрены преимущества интеграции TikTok в учебный процесс в классе и вне его. Исследования показывают, что это эффективный инструмент, как для студентов, так и для преподавателей. В статье представлены разные способы внедрения TikTok при обучении английскому языку, поскольку все больше и больше преподавателей английского языка используют платформы социальных сетей.

Ключевые слова: обучение английскому языку, TikTok, студенты, социальная сеть.

Otroshchenko L. S., Medvedovska D. O. Exploiting TikTok in teaching English: SWOT analysis of application

Social media applications are fast becoming more and more popular in the educational process nowadays. This paper aims to explore the potential of the newly emerging social media application TikTok utilization in teaching English. TikTok is both a learning platform and a social network. This active learning method has unique features that attract students to use it. TikTok's success is primarily due to the interactive and highly engaging nature of the audiovisual content that dominates its platform. Users often spend hours scrolling through their feeds, and popular channels boast millions of followers. The advantages of integrating TikTok into the educational process inside and outside of the classroom have been examined in this paper. It has many benefits and is effective in helping students and teachers in teaching and learning activities. Research indicates that this is an effective tool for students and teachers alike. It breaks the lessons down so users can absorb it as part of an "everyday scroll". Different ways of TikTok implementation while teaching English have been presented. In addition, the experience of TikTok usage for educational purposes during English lessons at Sumy State University has been described. How one can harness social media in that journey will depend on his individual goals. Furthermore, more and more language teachers take to social media platforms. However, some threats and concerns about TikTok usage have been mentioned in the paper.

Key words: teaching English, TikTok, students, social media platform.

Стаття надійшла до редакції – 01.03.2022 р.

Стаття прийнята до друку – 07.03.2022 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Таценко Н. В.

Наукове видання

ВІСНИК

Луганського національного університету
імені Тараса Шевченка
(філологічні науки)

№ 2 (350) березень 2022

Відповідальна за випуск:
д. п. н., проф. **Т. А. Кокнова**

Здано до склад. 29.03.2022 р. Підп. до друку 28.04.2022 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсет. Гарнітура Times New Roman.
Друк ризографічний. Ум. друк. арк. 20,34. Наклад 200 прим.

Видавець і виготовлювач
Видавництво Державного закладу
„Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”
вул. Ковалю, 3, м. Полтава, 36014. т/ф: (0532) 50-24-15.
e-mail: luguniv.info.edu@gmail.com
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3459 від 09.04.2009 р.

Надруковано
Вищий навчальний заклад Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»
к. 115, вул. Ковалю, 3, м. Полтава, 36014; тел.: (0532) 50-24-81
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3827 від 08.07.2010 р.